

**ผลกระทบต่อการพัฒนาด้านสังคมและ
วัฒนธรรม
(แรงงานเด็ก สตรี คนชรา คนพิการ)**

วิกฤติเศรษฐกิจและผลกระทบต่อแรงงานและสังคม

บัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ*

(1) ผลกระทบต่อสถานการณ์การว่างงานและการเลิกจ้าง

สถิติการว่างงาน

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้ใช้ผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วประเทศ รอบที่ 1 (เดือนกุมภาพันธ์) ปี 2541 ประมาณการจำนวนกำลังแรงงานและจำนวนผู้ว่างงาน สำหรับปี 2541 มีผลสรุปดังนี้

☞ ประชากร	60,949,015	คน
☞ กำลังแรงงานรวม	32,143,149	คน
☞ ผู้ว่างงาน	1,479,338	คน

ต่อมาในเดือนพฤษภาคม 2541 สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้มีการสำรวจฯ รอบที่ 2 ปี 2541 และได้จัดทำประมาณการจำนวนกำลังแรงงานและจำนวนผู้ว่างงานอีกครั้ง มีผลสรุป ดังนี้

☞ ประชากร	61,098,000	คน
☞ กำลังแรงงานรวม	32,169,800	คน
☞ ผู้ว่างงาน	1,612,900	คน

จากการประมาณการข้างต้น ปรากฏว่า จำนวนผู้ว่างงานในเดือนพฤษภาคม 2541 เพิ่มขึ้นมากกว่าสถิติเดือนกุมภาพันธ์ 2541 จำนวน 133,562 คน

*ผู้ประสานงาน และ นักวิจัยแรงงาน มูลนิธิอารมภ์ พงศ์พันธ์

นายไตรรงค์ สุวรรณคีรี รมว.แรงงานและสวัสดิการ กล่าวเมื่อเดือนกันยายนว่าแนวโน้มในครึ่งปีหลัง คาดว่าจะมีคนตกงานเพิ่มขึ้นอีก 2.3 แสนคน ในขณะที่สิ้นเดือนกรกฎาคม 2541 มีคนตกงาน 1.52 ล้านคน เพิ่มขึ้น 7.3% เมื่อเปรียบเทียบกับสิ้นปี 2540 ที่มีคนตกงาน 1.29 ล้านคน กิจกรรม 5 อันดับแรกที่มีความเสี่ยงต่อการว่างงานสูง คือ อุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนประกอบรถยนต์ กิจกรรมรักษาความปลอดภัย ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ กิจกรรมทำความสะอาดและอุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนไฟฟ้า จนถึงขณะนี้รัฐบาลสามารถหางานให้ผู้ตกงานได้แล้ว 7.7 แสนคน (นสพ.ผู้จัดการ รายวัน, 19-20 ก.ย. 41: น. 14-15)

จำนวนผู้ว่างงานในภูมิภาค

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และหน่วยงานสังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ในจังหวัดได้ประสานงานรวบรวมจำนวนผู้ว่างงานในหมู่บ้านต่างๆ ทั่วประเทศ (ที่ต้องการความช่วยเหลือ) เพื่อนำมาใช้ประกอบการปฏิบัติงานช่วยเหลือตามนโยบายบรรเทาปัญหาการว่างงานของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “มาตรการจ้างงานในชนบท”

การรวบรวมข้อมูลได้มีการดำเนินการมาแล้ว 3 ครั้ง คือ วันที่ 15 มกราคม 2541 วันที่ 31 มีนาคม 2541 และ วันที่ 31 มิถุนายน 2541 มีข้อสรุปจำนวนแรงงานว่างงานในพื้นที่ ซึ่งต้องติดตามให้ความช่วยเหลือดังนี้

	15 ม.ค. 41	31 มี.ค. 41	30 มิ.ย. 41
จำนวนแรงงานว่างงานภาคเกษตร	813,513	954,166	601,302
จำนวนแรงงานว่างงานภาคอุตสาหกรรม	154,880	175,134	142,913
จำนวนแรงงานนอกพื้นที่อพยพกลับ	188,264	193,079	171,081
รวม	1,156,657	1,322,370	815,323

จำนวนผู้ถูกเลิกจ้าง

ข้อมูลจากสำนักงานประกันสังคม ตั้งแต่ปี 2540 จนถึงกรกฎาคม 2541 พบว่า มีลูกจ้างถูกเลิกจ้างออกจากระบบประกันสังคม จำนวน 6.1 แสนคน

จำนวนสถานประกอบการที่เลิกกิจการ/หยุดกิจการชั่วคราว
และลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้าง/ที่ลาออก ปี 2540 - กรกฎาคม 2541

เดือน พ.ศ.	จำนวนสถานประกอบการ	จำนวนลูกจ้าง
ปี 2540	4,823	408,557
ปี 2541		
มกราคม	728	71,618
กุมภาพันธ์	210	21,578
มีนาคม	209	17,616
เมษายน	180	27,939
พฤษภาคม	161	24,014
มิถุนายน	167	25,995
กรกฎาคม	408	19,891
รวมปี 2541	2,063	208,425
รวมปี 2540- กรกฎาคม 2541	6,886	616,982

ที่มา: กองทะเบียนและประมวลผล สำนักงานประกันสังคม

หมายเหตุ ๕๙ ผู้ประกันคนที่ลาออกหรือถูกเลิกจ้างและกลับเข้าสู่ระบบประกันสังคมตั้งแต่มกราคม 2540 -

กรกฎาคม 2541 มีจำนวน 77,660 คน

๕๙ ๗ เดือนพฤษภาคม 2541 มีจำนวนสถานประกอบการ (รวมสาขา) 92,476 แห่งผู้ประกันคน จำนวน 6.06 ล้านคน

ข้อมูลจากกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากลูกจ้างร้องทุกข์ขอความช่วยเหลือ หรือ นายจ้างแจ้งการเลิกจ้างต่อเจ้าหน้าที่ ตั้งแต่ปี 2528 - กรกฎาคม 2541 ปรากฏผลดังนี้

พ.ศ.	จำนวนสถานประกอบการ	จำนวนลูกจ้างถูกเลิกจ้าง
2528	1,623	51,402
2529	1,254	32,760
2530	827	12,875
2531	488	10,531
2532	276	7,874
2533	145	5,908
2534	181	10,104
2535	262	6,126
2536	194	7,123
2537	177	5,970
2538	74	6,939
2539	77	5,015
2540	903	44,753
ก.ค. 2541	600	25,876

ข้อสังเกต คือ ปี 2540 มีสถิติเลิกจ้างพุ่งสูงกว่าปี 2539 ถึงประมาณ 9 เท่า โดยมีจำนวนน้อยกว่าปีก่อนหน้านั้นเพียงปีเดียว คือ 2528

📖 ศูนย์ปฏิบัติการเร่งด่วนเพื่อการจ้างงาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2540 เพื่อให้บริการแก่ผู้ถูกเลิกจ้าง ผู้ว่างงานที่ประสงค์จะมีงานทำในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำให้มีงานทำโดยเร็ว

📖 ผู้ถูกเลิกจ้างที่มาติดต่อแจ้งลงทะเบียนกับศูนย์ปฏิบัติการฯ จะได้รับบัตรประจำตัวลงทะเบียนผู้ถูกเลิกจ้างเป็นบัตรสีชมพู ซึ่งสามารถนำบัตรนี้ไปแจ้งความจำนงกับกระทรวงศึกษาธิการเพื่อขอรับความช่วยเหลือการศึกษานุดรคนตกงาน และไปติดต่อขอรับบัตรสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลแก่ผู้ถูกเลิกจ้างที่สำนักงานเขตทุกเขตในกรุงเทพมหานคร ในต่างจังหวัดติดต่อสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สถานีอนามัย เทศบาลเมืองพัทยา โดยผู้ถูกเลิกจ้างที่มีสิทธิได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายประกันสังคมต่อไปอีก 6 เดือนหลังถูกเลิกจ้าง ให้ใช้สิทธิประกันสังคมก่อนจนครบ 6 เดือน จึงให้มาใช้สิทธิสวัสดิการรักษาพยาบาลตามเงื่อนไขของบัตรสวัสดิการฯ ดังกล่าว โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง

ตั้งแต่วันที่ 26 พฤศจิกายน 2540 ถึงวันที่ 16 ตุลาคม 2541 มีจำนวนผู้ถูกเลิกจ้างมาใช้บริการได้รับบัตรสีชมพูจำนวน 5,776 คน เป็นผู้ว่างงานทั่วไปและนักศึกษาที่เรียนจบแล้วมาใช้บริการรวม 3,758 คน

รายงานผลการจ้างงานของกรมการจัดหางาน ตามมาตรการส่งเสริมการจ้างงานภาคอุตสาหกรรม

มกราคม - กรกฎาคม 2541

รายละเอียด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ตำแหน่งงานว่าง	301,870	100.00
1.1 WHITE COLLAR	91,972	30.47
1.2 BLUE COLLAR	209,898	69.53
2. ผู้สมัครงาน	164,938	100.00
2.1 WHITE COLLAR	89,943	54.33
2.2 BLUE COLLAR	74,995	45.47
3. รวมการจ้างงานทั้งสิ้น	254,894	100.00
3.1 การจ้างงานโดยใช้บริการของกรมการจัดหางาน	85,123	33.39
3.2 การจ้างงานโดยไม่ใช้บริการของกรมการจัดหางาน	169,770	66.61

ที่มา: กรมการจัดหางาน, สิงหาคม 2541

- หมายเหตุ 1. WHITE COLLAR หมายถึง กลุ่มที่ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพ วิชาการ ผู้ปฏิบัติงานด้านบริหารและงานจัดการ เสมียนพนักงาน ผู้ปฏิบัติงานด้านอาชีพการค้า และด้านบริการ
2. BLUE COLLAR หมายถึง กลุ่มอาชีพหกรกรรม พนักงานด้านการผลิตและด้านขนส่ง กงงานหรือกรรมกร
3. การจ้างโดยใช้บริการของกรมการจัดหางาน จำนวน 85,123 คน จำแนกเป็นกลุ่ม WHITE COLLAR จำนวน 39,306 คน คิดเป็นร้อยละ 46.17 กลุ่ม BLUE COLLAR

จำนวน 45,817 คน คิดเป็นร้อยละ 53.83

ข้อสังเกต คือ ผู้สมัครงานที่เป็น BLUE COLLAR มีจำนวนน้อยกว่า WHITE COLLAR ทั้งที่เป็น ผู้ถูกเลิกจ้างมากกว่า และมีเพียง 1 ใน 3 ของการจ้างงานทั้งหมดเท่านั้น (33%) ที่ใช้บริการของ กรมการจัดหางาน

กระทรวงแรงงานฯ ตั้งคณะกรรมการประเมินจำนวนผู้ว่างงาน, ผู้ถูกเลิกจ้าง

นายประสงค์ วัฒนันนท์ ปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม เปิดเผยว่า ตัวเลขผู้ว่างงานในประเทศไทยขณะนี้ ยังใช้ตัวเลขของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งใช้วิธีสุ่มตัวอย่างและวิเคราะห์จากสถานการณ์จริง พบว่ามีผู้ว่างงานจำนวน 1.8 ล้านคน แต่ในช่วงฤดูฝนจำนวนผู้ว่างงานในภาคเกษตรลดลง เนื่องจากได้เข้าทำงานในภาคเกษตร แต่จำนวนผู้ถูกเลิกจ้างยังไม่ชัดเจน ถ้าสถานประกอบการเลิกจ้างปฏิบัติตามกฎหมายก็จะไม่มีการร้องเรียนมา เพื่อให้ข้อมูลผู้ว่างงานชัดเจนและตรงกับสถานการณ์จริง จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการประเมินจำนวนผู้ว่างงาน ผู้ถูกเลิกจ้าง เพื่อทำหน้าที่หาตัวเลขผู้ว่างงานใช้สำหรับอ้างอิงของภาคราชการ คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย นายวงศ์ จันทอง รองปลัดกระทรวงแรงงานฯ เป็นประธาน ร่วมกับตัวแทนจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานสถิติแห่งชาติ (นสพ.มติชนรายวัน 12 ต.ค.41: น.19)

ก่อนหน้านี้อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานฯ (ดร.ไตรรงค์ สุวรรณคีรี) ได้เคยออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำข้อมูลกำลังแรงงานการมีงานทำ และการว่างงานเมื่อเดือนมีนาคม 2541 เพื่อจัดทำประมาณการและข้อมูลสถิติกำลังแรงงาน การมีงานทำและการว่างงานให้เป็นปัจจุบัน ประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง 10 กว่าแห่ง ผู้แทนสมาคมอุตสาหกรรมไทย ผู้แทนสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

รายงานการจ้างงานโลกขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ประจำปี 2541-2542 ที่ตีพิมพ์ เผยแพร่เมื่อเดือนกันยายน 2541 เปิดเผยว่า จำนวนผู้ว่างงาน และผู้มีงานทำต่ำกว่าความสามารถทั่วโลกไม่เคยมีมากถึงเพียงนี้และมีแต่จะเพิ่มขึ้นอีกหลายล้านคนก่อนสิ้นปีนี้ อันเป็นผลจากวิกฤติการณ์การเงินในภูมิภาคเอเชีย และภูมิภาคอื่นในโลก ในรายงานนี้กล่าวถึงประเทศไทยว่า อัตราการว่างงานอาจเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 6 ในปี 2541 หรือคิดเป็นผู้ไม่มีงานทำเกือบ 2 ล้านคน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับ 2 ปีที่แล้วมีผู้ว่างงานเพียงร้อยละ 1-2 หรือ 400,000 ถึง 700,000 คน คนไทยจำนวนมากหันไปพึ่งพิงสังคมญาติพี่น้องที่เป็นระบบครอบครัวใหญ่ จึงอาจทำให้การจ้างงานต่ำกว่าความสามารถจริงเพิ่มขึ้นถึงสี่ถึงห้าเท่าตัว ILO กล่าวว่าแนวโน้มเช่นนี้ส่งผลกระทบในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่ห่างไกลจากตัวเมืองเพราะ “คนในชนบทจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุ...อาศัยเงินที่ส่งมาจากสมาชิกในครอบครัวที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ”

สถิติคดีศาลแรงงานเพิ่มสูงสุดในปี 2540

จำนวนคดีที่เข้าสู่ศาลแรงงานในแต่ละปี จะเป็นดัชนีชี้ถึงสถานการณ์ความรุนแรงของวิกฤติเลิกจ้างคนงานได้ เพราะประเด็นข้อหาคดีส่วนใหญ่ที่เข้าสู่ศาลแรงงานจะเป็นคดีที่ถูกจ้างฟ้องร้องนายจ้าง เรียกค่าชดเชยที่ถูกเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรม หรือไม่ถูกกฎหมายแรงงาน

ตารางแสดงสถิติคดีแรงงานตั้งแต่ปี 2523 ถึง 15 สิงหาคม 2541

ปี พ.ศ.	จำนวนคดี	เพิ่ม (+) หรือ ลบ (-) เทียบกับปีก่อน
2523	1,214	-
2524	4,131	+2,917
2525	3,598	-533
2526	3,761	+163
2527	5,247	+1,486
2528	7,583	+2,336
2529	7,744	+161
2530	6,293	-1,451
2531	6,774	+481
2532	7,421	+647
2533	7,768	+347
2534	9,173	+1,405
2535	9,329	+156
2536	11,384	+2,055
2537	9,833	-1,551
2538	11,202	+1,369
2539	10,327	-875
2540	17,140	+6,813
15 ส.ค.2541	14,000	-

ที่มา: ศาลแรงงานกลาง

เมื่อพิจารณาสถิติคดีศาลแรงงานตั้งแต่ปี 2523 เป็นต้นมา จะพบว่า ปี 2540 เป็นปีแรกที่มีจำนวนคดีแรงงาน พุ่งขึ้นสูงสุดถึงจำนวน 17,140 คดี มากกว่าทุกปีตั้งแต่ก่อตั้งศาลแรงงานตั้งแต่ปี 2523 เป็นต้นมา (ดูตารางสถิติคดีแรงงาน) ซึ่งปี 2540 นี้ ระบบเศรษฐกิจฟองสบู่แตกปะทุขึ้นโดยเฉพาะนับแต่มีการปรับเปลี่ยนอัตราแลกเปลี่ยนค่าเงินบาทให้เป็นระบบลอยตัว และการประกาศปิดสถาบันการเงิน 50 กว่าแห่งในปลายปี 2540

นายบัณฑิต แก้วทอง เลขาธิการศาลแรงงานกลางเปิดเผยว่าตั้งแต่ปี 2541 ถึงกลางเดือนสิงหาคมมีคดีทั้งสิ้น 140,000 คดี ซึ่งคาดว่าถึงสิ้นปีคดีแรงงานจะเพิ่มสูงขึ้นกว่า 20,000 คดี (นสพ.กรุงเทพธุรกิจ, 14 ส.ค.41: น.16) มีแรงงานภาคบริการ และสื่อมวลชนได้ใช้สิทธิฟ้องคดีแรงงานมากขึ้นตั้งแต่ปีนี้

(2) ผลกระทบต่อการปรับค่าจ้างขั้นต่ำ

การเคลื่อนไหวขอปรับค่าจ้างขั้นต่ำของขบวนการแรงงานตั้งแต่ปี 2540 ต้องเผชิญกับแรงกดดันจากวิกฤติเศรษฐกิจถดถอย การคัดค้านอย่างหนักของฝ่ายนายจ้าง องค์กรนักธุรกิจ และเงื่อนไขข้อตกลงที่รัฐบาลไทยทำกับกองทุนการเงินระหว่างประเทศ แม้ว่าฝ่ายแรงงานเรียกร้องให้ปรับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำเพียงแคให้สมดุลกับภาวะค่าครองชีพ-ดัชนีราคาผู้บริโภคที่สูงขึ้น

กระทรวงแรงงานฯ ได้ตอบข้อเรียกร้องต่อสภาองค์การลูกจ้างที่เรียกร้องค่าจ้างขั้นต่ำเมื่อเดือนกรกฎาคม 2540 ว่า “การกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำในปีนี้ จะต้องกระทำด้วยความรอบคอบถี่ถ้วนและมีการพิจารณาข้อมูลข้อเท็จจริงรอบด้านมากกว่าทุกๆปีที่ผ่านมา”

หนังสือแจ้งความจำนง ขอรับความช่วยเหลือทางวิชาการและการเงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ลงวันที่ 14 สิงหาคม 2540 ข้อ 19 ระบุนโยบายค่าจ้างแรงงานว่า “เพื่อที่จะลดผลกระทบต่อราคาอันอาจเกิดขึ้นจากการอ่อนลงของค่าเงินบาท ทางกรจะเข้มงวดในการปรับเงินเดือนภาครัฐ โดยให้มีการปรับเพิ่มได้ไม่เกินอัตราเงินเฟ้อพื้นฐานเท่านั้น และต้องดูแลให้การปรับเงินเดือนและค่าจ้างแรงงานภาคเอกชนให้เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน”

สภาองค์การนายจ้าง สมาคมอุตสาหกรรมไทย หอการค้า และสภาอุตสาหกรรมคัดค้านการขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำอย่างเต็มที่ เหตุผลคือ เศรษฐกิจตกต่ำทำให้ต้นทุนสูงขึ้น จะทำให้คนงานถูกปลดเพิ่มขึ้น คนงานจำนวนมากจะตกงานก่อนเวลาอันควร ทำให้เกิดเงินเฟ้อมากขึ้น

กระแสนการต่อรองระหว่างฝ่ายลูกจ้าง นายจ้าง และรัฐบาล ดำเนินการมาจนกระทั่งเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2540 คณะกรรมการค่าจ้าง จึงสามารถมีมติเอกฉันท์ให้ปรับค่าจ้างขั้นต่ำเพิ่มขึ้นอีก 5-3-2 บาท ใน 3 เขต ตามลำดับ บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2541 ดังนี้

	อัตราค่าจ้าง ขั้นต่ำเก่า (1 ต.ค.39-31 ธ.ค.40)	อัตราค่าจ้าง ขั้นต่ำใหม่ (เริ่ม 1 ม.ค. 41)	เพิ่มขึ้น ร้อยละ
เขต 1 (7 จังหวัด) กรุงเทพมหานคร, นครปฐม, นนทบุรี, ปทุมธานี, สมุทรปราการ, สมุทรสาคร, ภูเก็ต	157	162	+3.18
เขต 2 (6 จังหวัด) ชลบุรี, เชียงใหม่, นครราชสีมา, ระนอง, พังงา, สระบุรี	137	140	+2.19
เขต 3 63 จังหวัดที่เหลือ	128	130	+1.56

ข้อสังเกต ต่อการปรับค่าจ้างขั้นต่ำ ปี 2540

ประการที่หนึ่ง ในขณะที่กระทรวงการคลังประมาณอัตราเงินเฟ้อเฉลี่ยทั้งปี 2541 จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10 แต่ค่าจ้างขั้นต่ำเพิ่มเพียงร้อยละ 3.18 นับเป็นอัตราเปอร์เซ็นต์การเพิ่มที่ต่ำที่สุดในรอบ 10 ปี ตั้งแต่ปี 2530 และไม่ถึงครึ่งหนึ่งของอัตราเงินเฟ้อด้วย

ประการที่สอง การปรับค่าจ้างขั้นต่ำครั้งนี้ มีระยะเวลาห่างจากการปรับค่าจ้างขั้นต่ำขั้นสุดท้ายเป็นเวลา 15 เดือน (ตุลาคม 2538-ธันวาคม 2540) ภายใต้ภาวะการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ภาวะเงินเฟ้อ ค่าครองชีพที่พุ่งสูงขึ้น และคนงานถูกเลิกจ้าง ตกงานขยายตัว

มีนักวิชาการท่านหนึ่ง วิเคราะห์ว่า อัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่เพิ่มขึ้นเพียง 5-3-2 บาท และห่างกัน 15 เดือนนั้น “มิใช่ความพ่ายแพ้อย่างหมดรูปของฝ่ายลูกจ้างอย่างเดียว แต่เป็นสัญญาณว่ามาตรการค่าจ้างขั้นต่ำในประเทศไทยได้ถึงจุดจบแล้ว” (ประมวลข่าวแรงงาน, ต.ก.40: น.1 จัดทำโดย นายสุภชัย มนัสไพญ้อย บ.เอ็มอาร์แอนด์ทีเอส จำกัด)

ประการที่สาม ฝ่ายลูกจ้างไม่ได้แสดงพลังคัดค้านต่อมติการปรับค่าจ้างขั้นต่ำอันมีน้อยในครั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานการณ์เศรษฐกิจที่ไม่เอื้ออำนวย และมีประเด็นสำคัญอื่นต้องคัดค้านมากกว่าโดยเฉพาะนโยบายของรัฐมนตรีกระทรวงแรงงานฯ ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำให้เป็นระบบลอยตัว หรือขึ้นกับแต่ละจังหวัดกำหนดเอง และปัญหาการเลิกจ้างตกงานที่ขยายตัวขึ้น

ปี 2540 การเรียกร้องปรับค่าจ้างขั้นต่ำ เป็นหนึ่งในข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลในวันแรงงานสากล 1 พฤษภาคม คือ “ขอให้รัฐบาลปรับปรุงค่าจ้างขั้นต่ำของลูกจ้างตามภาวะเงินเฟ้อโดยการพิจารณาทุกๆ 6 เดือน” ต่อมาในเดือนกันยายน 2541 สภาองค์การลูกจ้างสภาลูกจ้างแห่งชาติเพียงองค์กรเดียว ได้เสนอต่อรัฐบาลให้เร่งดำเนินการปรับค่าจ้างขั้นต่ำปี 2541 โดยยึดอัตราเงินเฟ้อและดัชนีผู้บริโภคเป็นหลักพร้อมกับยื่นต่อประธานคณะกรรมการค่าจ้างด้วย

ต่อมา คณะกรรมการค่าจ้างได้จัดประชุมขึ้นเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2541 ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ชะลอการปรับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำไปจนกว่าภาวะเศรษฐกิจจะดีขึ้น โดยผู้แทนฝ่ายลูกจ้างได้เสนอให้รัฐบาลจัดสวัสดิการด้านอื่นๆ ดังนี้ ขอให้ควบคุมราคาสินค้าอุปโภคบริโภค ไม่ขึ้นราคาค่าไฟฟ้า น้ำประปา ช่วยเหลือค่าเล่าเรียนบุตรคนงาน ปรับลดภาษีเงินได้ และเสริมสภาพคล่องให้ผู้ประกอบการ

ปี 2541 นับเป็นครั้งที่ 4 ที่ไม่มีการปรับค่าจ้างขั้นต่ำ ในอดีตปีที่ไม่มีการปรับค่าจ้างขั้นต่ำ คือ ปี 2527, 2529, 2531 นอกจากนี้ ภายหลังพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 19 สิงหาคม 2541 นายจ้าง บางแห่งได้ใช้ช่วงโหว่ของกฎหมายบางข้อเอามาเปรียบกดค่าจ้างลูกจ้างลงไปอีกโดยเฉพาะมาตรา 75 ซึ่งเปิดให้นายจ้างอ้างความจำเป็นที่มีเหตุสุดวิสัย หยุดกิจการทั้งหมดหรือบางส่วนชั่วคราว โดยจ่ายค่าจ้างแก่ลูกจ้างไม่น้อยกว่าร้อยละห้าสิบของค่าจ้างได้ เพียงให้นายจ้างแจ้งลูกจ้างและพนักงานตรวจแรงงานทราบล่วงหน้าก่อนวันเริ่มหยุดกิจการ ทำให้นายจ้างอ้างเหตุจำเป็นทางเศรษฐกิจตกต่ำ ออเดอร์ลดลง กิจการขาดทุน ขาดสภาพคล่องทางการเงิน ฯลฯ มาหยุดกิจการชั่วคราวเอา

ง่าย ๆ อย่างไม่เป็นธรรมไม่มีระยะเวลาแน่นอน และลูกจ้างไม่อาจตรวจสอบได้ว่าสาเหตุที่ต้องหยุดกิจการชั่วคราวนั้นขึ้นโดยสุจริตจำเป็นโดยแท้จริงหรือไม่เพียงใด? ทำให้ลูกจ้างที่ได้รับค่าจ้างต่ำอยู่แล้ว หรือเคยได้รับมากกว่า 50% ของค่าจ้าง ต้องรับค่าจ้างลดต่ำลงไปอีก เช่น คนงานที่รับค่าจ้างขั้นต่ำ 162 บาท ก็รับเพียง 81 บาท/วัน

(8) ผลกระทบต่อสิทธิการรวมตัวต่อรองของลูกจ้าง

ข้อมูลการตั้งสหภาพแรงงานใหม่ และยกเลิกสหภาพแรงงานในปี 2540 มีสถิติชัดเจนว่า ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2540 มีสหภาพแรงงานทั่วประเทศจำนวน 968 แห่ง โดยมีสหภาพแรงงานตั้งใหม่ทั้งปีเพียง 57 แห่ง แต่มีการยกเลิกจำนวนมากถึง 104 แห่ง นับเป็นปีแรกนับแต่ปี 2534 เป็นต้นมา ที่มีจำนวนสหภาพแรงงานลดลงเมื่อเทียบกับปีก่อนๆ รวมทั้งมีสหภาพแรงงานตั้งใหม่น้อยที่สุด และปี 2540 เป็นปีที่มีสหภาพแรงงานถูกยกเลิกจำนวนมากที่สุดนับแต่ปี 2519 เป็นต้นมา (ยกเว้นปี 2534 ซึ่งอำนาจรัฐเผด็จการทหาร รสช. ได้ยกเลิกสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจทั้งสิ้นประมาณ 130 แห่ง)

ปี พ.ศ.	จำนวนสหภาพแรงงานทั้งหมด	สหภาพตั้งใหม่	สหภาพยกเลิก
2533	713	142	22
2534	657	102	158
2535	749	136	44
2536	839	130	40
2537	888	129	80
2538	971	104	21
2539	1,015	86	45
2540	968	57	104

ที่มา: กองแรงงานสัมพันธ์ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน

นายจ้างจำนวนมากได้ฉวยใช้วิกฤติเศรษฐกิจเป็นโอกาสเลิกจ้าง ลดจำนวนคนงาน ลดค่าจ้าง สวัสดิการหลายอย่างโดยไม่เป็นธรรม ไม่โปร่งใสหรือไม่ปรึกษาหารือกับลูกจ้างสหภาพแรงงานอย่างจริงจัง บางแห่งมีการวางแผนเลิกจ้างกรรมการสหภาพแรงงาน หรือกดดันให้ลาออกจากงาน ขอมรับค่าชดเชย ถ้าไม่ยอมจะถูกเลิกจ้างโดยไม่ได้อะไรเลย มีการใช้กลยุทธ์แรงงานสัมพันธ์หลายอย่างเพื่อคุกคามต่อเสรีภาพการต่อรองของลูกจ้าง เช่น นายจ้างยื่นข้อเรียกร้องสวนทาง ขอลดการปรับค่าจ้าง สวัสดิการบางอย่าง ฯลฯ ต่อสหภาพแรงงาน, เกือบล้อม-ขอร้องให้เขียนใบลาออก ขอมรับค่าชดเชย ต่ำกว่ากฎหมายแรงงาน, สั่งหยุดกิจการชั่วคราว อ้างภาวะเศรษฐกิจ ขายสินค้าได้น้อยลง ฯลฯ ปิดงานลูกจ้างที่ยื่นข้อเรียกร้องต่อรอง เพื่อหวังบั่นทอนบทบาทสหภาพแรงงาน, ให้ลูกจ้างเซ็นยินยอมหยุดงานบางวันโดยไม่รับค่าจ้าง ถ้าไม่ยอมให้ลาออกจากงานไป, ให้ลูกจ้างหาบุคคลมาประกันการทำงานแทนเงินประกัน ถ้าหากคนมาประกันไม่ได้ก็ให้ออกจากงานไป เพราะกฎหมายคุ้มครองแรงงานใหม่ห้ามนายจ้าง

เรียกร้องหรือรับเงินประกันถ้าลูกจ้างไม่ได้ทำงาน เกี่ยวกับการเงินหรือทรัพย์สิน แต่ไม่ได้คุ้มครองลูกจ้าง เมื่อนายจ้างต้องการให้ลูกจ้างหาบุคคลมาประกันการทำงาน เป็นต้น

(4) ผลกระทบต่อการประสบอันตรายในการทำงานของลูกจ้าง

ข้อมูลจากกองทุนเงินทดแทน สำนักงานประกันสังคม พบว่าปี 2540 ลูกจ้างที่อยู่ในข่ายคุ้มครอง จำนวน 5.8 ล้านคน สัดส่วนของลูกจ้างที่ประสบอันตรายลดลงคือ ลูกจ้างประสบอันตราย 3.95% ซึ่งเป็นปีแรกที่สัดส่วนการประสบอันตรายไม่ถึง 4% ของลูกจ้างในข่ายคุ้มครองทั้งหมด และอัตราเพิ่มเป็น ตัวเลขติดลบ -6.20% ในขณะที่ปี 2535 ถึงปี 2539 สัดส่วนประสบอันตรายเกิน 4% มาตลอด นอกจากนี้ การเสียชีวิตอันเนื่องมาจากโรคที่เกิดจากการทำงานในปี 2540 ไม่มีเลย (จดหมายข่าว สปส., ส.ค.41: น.6) แต่สถิติคนตายและทุพพลภาพยังเพิ่มขึ้นปกติ คือ ปี 2540 คายจำนวน 1,033 คน ปี 2539 จำนวน 927 คน ในขณะที่ผู้ทุพพลภาพเพิ่มจาก 18 รายในปี 2539 เป็นจำนวน 29 รายในปี 2540

ปี	จำนวนลูกจ้างในข่ายคุ้มครอง กองทุนเงินทดแทน / ราย	ลูกจ้างที่ประสบอันตรายจากการทำงาน ในข่ายของกองทุนเงินทดแทน / ราย	ร้อยละของการ ประสบอันตราย	จำนวนอัตรา การเพิ่ม
2536	3,355,805	156,548	4.66	-
2537	4,248,414	186,053	4.37	18.85
2538	4,903,736	216,335	4.41	16.28
2539	5,425,422	245,616	4.52	13.54
2540	5,825,821	230,376	3.95	-6.20

ที่มา: สำนักงานกองทุนเงินทดแทน

สาเหตุที่สัดส่วนการประสบอันตรายจากการทำงานลดลงในปี 2540 อาจเป็นเพราะมีลูกจ้างถูกเลิกจ้างมาก, สถานประกอบการปิดลงมาก หรือมีการลดวันทำงานลง ทำให้เสี่ยงต่ออันตรายลดลงไปด้วย เป็นต้น

(5) ผลกระทบต่อการประกันสังคม ประกันสุขภาพของลูกจ้าง

น.พ.วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร นักวิชาการสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข อภิปรายในงานสัมมนา “วิกฤติเศรษฐกิจไทยกับผลกระทบทางสังคม” ว่า การประกันสังคม การประกันสุขภาพในปัจจุบันยังไม่ มีประสิทธิภาพเพียงพอในการเข้าถึงคนดกงาน คนในชนบทและคนด้อยโอกาสของสังคมในส่วนต่างๆ เช่น ในขณะที่ยังเป็นคนงานในโรงงานจังหวัดสมุทรปราการ จะเลือกประกันสุขภาพกับโรงพยาบาล ทั่วประเทศใกล้เคียง แต่เมื่อตกงานกลับไปอยู่บ้านต่างจังหวัด สิทธิการใช้บริการสุขภาพของคนงานนั้นมีอยู่ แต่ไม่สามารถใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ เพราะไม่สามารถเดินทางจากบ้านมารักษาที่โรงพยาบาลนั้นได้ (นสพ.ไทยโพสต์, 8 ส.ค.41: น.12)

คณะกรรมการประกันสังคม มีมติเมื่อเดือนมกราคม 2541 ให้แก้ไขกฎหมายประกันสังคมเพื่อ ขยายระยะเวลาการคุ้มครองผู้ประกันตนภายหลังถูกขกเลิกจ้างจากเดิม 6 เดือน เป็น 12 เดือน ยังดำเนินการ ไปอย่างเชื่องช้าคณะรัฐมนตรีเพิ่งมีมติรับร่างแก้ไขกฎหมายที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาแก้ไข เพิ่มเติม เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2541 เพื่อเตรียมเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาต่อไป

ในภาวะเศรษฐกิจซบเซา จะมีผู้ป่วยเข้าโรงพยาบาลเอกชน เมื่อมีความจำเป็นจริงๆเท่านั้น โรงพยาบาลเอกชนหลายแห่งจึงต้องปรับลดยุทธศาสตร์ตลาดเพื่อหาลูกค้าเพิ่ม และเสริมสภาพคล่องทางการเงินโดยหันมาสนใจเข้าร่วมเป็นสถานพยาบาลในโครงการประกันสังคมเพิ่มขึ้น เพราะกองทุนประกันสังคมยังมีเม็ดเงินมหาศาล และมีคนงานจำนวนมากเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งเป็นการเพิ่มทางเลือกโรงพยาบาลให้กับผู้ประกันตนได้มากขึ้น กล่าวคือ ปี 2540 มีโรงพยาบาลเอกชนเข้าร่วมโครงการประกันสังคมเพียงจำนวน 70 แห่ง แต่ปี 2541 เพิ่มขึ้นเป็น 104 แห่ง โดยผู้ประกันตนส่วนใหญ่ประมาณ 60% เลือกโรงพยาบาลเอกชน

รัฐบาลอ้างภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเป็นเหตุหนึ่งที่จะไม่จ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมกรณีชราภาพ สงเคราะห์บุตรที่กำลังจะเริ่มบังคับใช้ในเดือนธันวาคม 2541 ต่อมาได้แก้ไขกฎหมายให้รัฐบาลไม่ต้องจ่ายเงินสมทบเท่ากับฝ่ายลูกจ้าง ฝ่ายนายจ้างก็ได้ ซึ่งได้มีมติ ครม.เห็นชอบเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2541 ซึ่งต่อมา คณะกรรมการกฤษฎีกาได้ตรวจพิจารณาและส่งให้ ครม.เห็นชอบแล้วเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2541 และกำลังให้คณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาก่อนนำเสนอสภาผู้แทนราษฎรต่อไป

ในขณะที่ การประกันว่างงานผลการเจรจาที่กระทรวงแรงงานฯ รัฐมนตรีแรงงานอ้างผลการศึกษาของผู้เชี่ยวชาญองค์การระหว่างประเทศที่เห็นว่าไทยยังไม่พร้อม คิดว่าช่วงที่เหมาะสมคือ ปี 2544 ส่วนการจัดตั้งกองทุน ช่วยเหลือคนตกงาน นายพิสิฐ ลี้อาธรรม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง จะเจรจากับธนาคารโลก ซึ่งเป็นเจ้าของเงินกู้เพื่อสังคม 4,800 ล้านบาท ขอให้ปรับปรุงเป้าหมาย กรอบวัตถุประสงค์การใช้เงินใหม่ เพื่อให้แรงงานที่ถูกเลิกจ้างได้ประโยชน์จากเงินก้อนนี้ (นสพ.มติชนรายวัน, 23 ก.ย.41: น.19)

องค์กรแรงงานได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลเพื่อป้องกันนายจ้างจำนวนมากฉวยโอกาสเลิกจ้างคนงานและสร้างหลักประกันสังคมในภาวะคนตกงานมหาศาลได้แก่

- (1) จัดตั้งคณะกรรมการไตรภาคี ประกอบด้วยตัวแทนฝ่ายลูกจ้าง ฝ่ายนายจ้าง และรัฐบาลเพื่อเป็นกลไกในการตรวจสอบการเลิกจ้าง โดยเฉพาะสถานประกอบการที่อ้างเหตุผลทางเศรษฐกิจต้องแจ้งล่วงหน้าและหลักฐานข้อเท็จจริง ความจำเป็นในการเลิกจ้างคนงาน และกำหนดข้อตกลงในกระบวนการเลิกจ้างและสิทธิประโยชน์ของลูกจ้าง
- (2) ประกาศใช้กฎหมายประกันสังคมเต็มรูป โดยให้รัฐบาลออกพระราชกฤษฎีกาบังคับใช้ประกันสังคมกรณีสงเคราะห์บุตร ชราภาพ และประกันการว่างงานภายในปี 2541

เงินสมทบ ให้เก็บเงินสมทบทั้งสามฝ่ายเท่ากัน

กรณีสงเคราะห์บุตรและชราภาพ เก็บเงินสมทบฝ่ายละ 1% ของค่าจ้าง

กรณีประกันว่างงาน เก็บเงินสมทบฝ่ายละ 1.5% ของค่าจ้าง

(3) จัดตั้งกองทุนเฉพาะหน้าช่วยเหลือคนตกงาน เพื่อเป็นทุนช่วยเหลือ โดยรวดเร็วแก่ผู้ถูกเลิกจ้างในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2540 ให้ความช่วยเหลือทั้งในเรื่องค่าอาหาร, ค่าเช่าบ้าน, ทุนประกอบอาชีพ, ค่ารักษาพยาบาล และการศึกษาของบุตรคนตกงาน

(8) ชะตากรรมคนงานหญิงและครอบครัว

แรงงานหญิง เป็นคนงานส่วนใหญ่ในภาคอุตสาหกรรมการผลิตหลายประเภทมานานแล้ว ข้อมูลการเลิกจ้างจากกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานที่ได้รับจากลูกจ้างที่มายื่นคำร้องทุกข์ และการตรวจเยี่ยมสถานประกอบการระหว่าง 1 มกราคม - 11 กันยายน 2541 พบว่า ผู้ถูกเลิกจ้างทั้งหมด 41,760 คน ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างหญิง 23,524 คน เป็นลูกจ้างชายจำนวน 18,235 คน และเป็นลูกจ้างเด็กเพียง 1 คน กิจการที่ได้รับการร้องเรียนว่ามีการเลิกจ้างลูกจ้างหญิงมากที่สุด คือ กิจการสิ่งทอ 5,265 คน อุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ 3,508 คน ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป 2,934 คน สถาบันการเงิน 1,090 คน ผลิตภัณฑ์ของชำร่วย 969 คน และอื่นๆ

ในเดือนสิงหาคม 2541 บริษัทไทยแมคดอนเทิลล์ จำกัด ตั้งอยู่ที่ย่านอุตสาหกรรมรังสิต อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี ได้ประกาศปิดกิจการเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม และเลิกจ้างคนงานขนาดใหญ่ที่สุดพร้อมกันถึงจำนวน 4,826 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างหญิงที่มีอายุมาก ทำงานมานาน มีภาระครอบครัวต้องรับผิดชอบ โดยบริษัทไม่ยอมจ่ายเงินช่วยเหลือเพิ่มตามข้อตกลงสภาพการจ้างที่เคยทำไว้กับสหภาพแรงงาน ทำให้พนักงานต้องรวมกลุ่มกว่า 100 คน เพื่อไปฟ้องร้องศาลแรงงานต่อไป

มาตรการเพื่อแก้ไขและฟื้นฟูระบบสถาบันการเงินที่ธนาคารแห่งประเทศไทย และกระทรวงการคลังประกาศออกมาเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม ส่งผลให้ต้องมีการเลิกจ้างพนักงานธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การจำกัด (มหาชน) หรือ บีบีซี ประมาณ 5,000 คน ในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2541 โดยจะมีการโอนพนักงานบางส่วนไปทำงานกับบริษัทบริหารสินทรัพย์ที่ด้อยคุณภาพของบีบีซีประมาณ 1,000 คน พนักงานจำนวนมากมีอายุงานกว่า 10 ปี มีบุตรต้องเลี้ยงดูอยู่ และมีบ้าน มีรถ ที่ต้องผ่อนส่งด้วย มีครอบครัวหนึ่งตกงานพร้อมกันทั้ง 5 คน คือ ป้าสังวาล ป้อมกระทุ้ม นักการประจำธนาคารบีบีซี คนแบงค์เขาเรียกว่า “ป้าสั้น” อายุ 52 ปี

“ป้าทำงานที่ธนาคารนี้มา 10 ปีกว่าแล้ว ทำกันทั้งครอบครัว เริ่มจากสามีชื่อนุญธรรม อายุ 53 ปี ทำที่นี้ก่อนเป็นคนแรก เขาอยู่ฝ่ายกฎหมาย ต่อมาก็ลูกชายคนโตสมัครเข้ามา ชื่อชาญ อายุ 35 ปี อยู่ฝ่ายช่าง ลูกชายคนกลาง ชัยชาญ อายุ 30 ปี เป็นพนักงานสาขานักการ และลูกสาวพวงเพ็ญ อายุ 25 ปี เป็นพนักงานฝ่ายบัญชี จะว่าไปแล้วครอบครัวป้ามีทั้งหมด 5 คน ตกงานพร้อมกันทั้งครอบครัว 5 คน ใครจะทุกข์เดือดร้อนเท่าป้าไม่มีอีกแล้ว”

คุณป้า ยกมือเช็ดน้ำตาป้อๆ “ระหว่างนี้ ป้ากับสามีต้องจ่ายเงินผ่อนบ้านอีประมาณ 3 แสนบาท แต่ก่อนมีลูกๆช่วย ไม่เท่าไรอยู่ได้ แต่ถ้าต้องถูกออกจางานจะเอาเงินชดเชยไปจ่ายค่าน้ำไฟให้หมดหนี้เงินที่จะได้ก็คงไม่เหลือ ต่อไปคิดว่าจะไปขายขนมครก เพื่อหาเงินมาใช้จ่ายไปวันๆ พอเลี้ยงตัวเอง ทั้งป้า

และสามืออายุมากแล้ว จะไปหางานใหม่คงไม่มีใครรับ งานสมัยนี้คนหนุ่มคนสาวกว่าเราเขาก็ยังหาไม่ได้เลย”

“ป้าขอแค่ให้ลูกสามคนมีงานทำ จะได้อาศัยเขากินบ้าง ที่มันมีปัญหาขึ้นมาเนี่ย เพราะผู้ใหญ่ทำกันเอง แล้วมาลงกับเด็กๆให้เขาคงงาน เป็นคนสิ้นไร้ไม้ตอก เวิร์กจริงๆ” คุณป้านักการกล่าว (มติชนรายวัน, 19 ส.ค.41: น. 19)

นายสมชาย สุวรรณมณี พนักงานบีบีซีสาขาจังหวัดเชียงราย กล่าวว่าจากการที่ต้องออกจากงานและไม่รู้ว่าจะทำอะไรต่อไป จึงได้ตัดสินใจให้ภรรยา คือ นางจินตจุฑา สุวรรณมณี ไปทำแท้งขณะที่ตั้งครรภ์ได้เพียง 1 เดือน ทั้งนี้เพราะไม่สามารถรับภาระได้ ปัจจุบันมีบุตรวัย 11 ขวบที่จะต้องเลี้ยงดูอยู่ 1 คนแล้ว ภรรยาเป็นพนักงานบริษัทประกันภัยแห่งหนึ่ง เงินเดือนคงไม่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ หากให้กำเนิดลูกอีกคนหนึ่ง (มติชนรายวัน, 19 ส.ค.41: น.19)

กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม รวบรวมเฉพาะข้อมูลจำนวนผู้ถูกเลิกจ้างแยกตามประเภทกิจการและเพศเท่านั้น ไม่ได้รวมไปถึงครอบครัวด้วย เช่น จำนวนลูกคนงานที่ต้องเรียนหนังสืออยู่ มีพ่อแม่ที่อยู่ชนบทที่ถูกจ้างต้องส่งเงินไปช่วยเหลือนหรือไม่ สถานภาพสมรส เป็นต้น โดยเฉพาะแรงงานหญิง คำนิยมสังคม และทัศนคติของฝ่ายชายยังต้องการให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน แม่เลี้ยงลูก แม่ครัว และผู้ตามที่อ่อนโยนตลอด ทำให้คนงานหญิงที่ตกงานต้องมีภาระรับผิดชอบครอบครัวมากกว่าผู้ชายหลายเท่าตัว ในขณะที่สามีของคนงานหญิงตกงานหลายราย นอกจากรับผิดชอบครอบครัวน้อยแล้ว บางรายยังชอบดื่มเหล้าไม่เอาเงินมาช่วยครอบครัวทั้งที่รู้ว่าฝ่ายหญิงตกงาน บางคนมีเมียน้อยหรือทะเลาะกันบ่อยขึ้น ภายหลังจากตกงาน ลูกที่กำลังกินกำลังเรียนหรือต้องออกจากโรงเรียนชั่วคราว คนงานหญิงตกงานก็ต้องมีภาระดูแลเหมือนเดิมต่อไป (ดูกรณีตัวอย่าง นายบุญกุล โกกกิจ “ตกงาน ครอบครัวแตกสลาย ชะตากรรมแรงงานหญิงยุค IMF,” รวมพลังความคิดฝ่าวิกฤตคนตกงาน มูลนิธิธรรมณ์ พงศ์พจน์ จัดพิมพ์, พ.ศ.40: น.19-28)

คนงานหญิงบริษัทไทยอเมริกันเท็กซ์ไทล์ จำกัด ประมาณ 850 คน ที่ถูกเลิกจ้างเมื่อกลางปี 2540 ส่วนใหญ่ 90% เป็นผู้หญิง ส่วนมากถูกกำลังเรียนหนังสือในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาที่มีลูกบางส่วนต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน ยังมีบุตรอายุ 1-3 ขวบอีกมากที่แม่ตกงาน และไม่มีเงินซื้อนมให้ลูกกิน อนาคตของเด็กลูกคนงานที่ต้องออกจากโรงเรียน หรือไม่มีโอกาสเข้าโรงเรียนตามวัยอันสมควร หรือเด็กเล็กที่ขาดโภชนาการมีคุณค่าเพียงพอหล่อเลี้ยงร่างกาย ย่อมมีผลกระทบต่อภาระสังคม คุณภาพความเป็นมนุษย์ในอนาคตต่อไป โดยเฉพาะคนงานหญิงส่วนใหญ่ที่มีอายุมาก ซึ่งจะหางานใหม่ยาก เพราะการศึกษาน้อย ทักษะในการทำงานก็น้อย เพราะนโยบายส่งเสริมการลงทุน และนายจ้างไม่นำพาต่อการพัฒนาความรู้ฝีมือคนงานอย่างจริงจังมาตั้งแต่เข้าทำงานอย่างต่อเนื่อง จะฝึกอาชีพอะไรสำหรับคนแก่อายุ 40-50 ปี คงไม่ง่าย ไม่พร้อมเหมือนคนหนุ่มสาว ด้วยความบีบรัดภาวะค่าครองชีพสูง อายุมากแล้ว ภาระที่ต้องเลี้ยงดูบุตร กลับไปทำนาทำไร่ก็ไม่เป็นแล้ว แม้มีที่นาอยู่บ้าง เป็นต้น ทำให้คนงานหญิงที่

ดกงานต้องรีบหางานใหม่ทำโดยเร็วที่สุด แม้ต้องทำงานรับค่าแรงต่ำกว่าเดิม สวัสดิการอาจไม่มีเลย เพราะไม่มีทางเลือกอื่น (จะเด็จ เชาวน์วิไล “แรงงานหญิงยุค IMF” แรงงานปริทัศน์, เม.ย. 41: น.7-10)

ที่นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จ.ลำพูน ซึ่งเป็นนิคมอุตสาหกรรมแห่งแรกในส่วนภูมิภาคของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย แรงงานส่วนใหญ่เป็นคณงานหญิงในภาคอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ของบริษัทญี่ปุ่นที่ย้ายฐานการผลิตมาสู่เขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกของไทย ในช่วง 5 ปีก่อนมีปัญหาคณงานตายและเจ็บป่วยด้วย สารพิษจากการทำงานเป็นข่าวใหญ่โตมาก ส่งผลกระทบให้คณงานลาออกมาก เกิดภาวะขาดแคลนแรงงาน เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลหลายบริษัทต้องหากณงานจากอีสาน และจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือเข้ามาทำงาน ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาทำให้ปัญหาขาดแคลนแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมได้หมดไป โรงงานบางแห่งเอาป้ายปิดประกาศหางานออกแล้ว เพราะมีคนไปสมัครกันมาก เพราะมีแรงงานกันดินจากจังหวัดอื่นเข้ามาสมัครงานตลอดเวลา โดยทั่วไปอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และเกี่ยวกับการสื่อสารไม่กระทบกระเทือน นักวิชาการชาวสวีเดนที่กำลังศึกษาเรื่องปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ให้ความเห็นว่า การที่นิคมฯ ขาดแคลนแรงงานน้อยลงหรือหมดไป จะเป็นเงื่อนไขทำให้คณงานมีโอกาสเปลี่ยนงานได้น้อยลง คณงานที่ทำงานในเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมไม่ดี จะไม่กล้าเปลี่ยนงานเพราะกลัวหางานทำไม่ได้ ต้องทนอยู่กับสภาพเลวร้ายนั้นๆ โอกาสที่คณงานจะเจ็บป่วยจากสารพิษจากการทำงานก็ยังมีมากขึ้น และยิ่งเร็วมากขึ้น (อ้างจาก ราณี หัสสรงสี ใน “รายงานการศึกษาภาคสนาม ผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจต่อชาวบ้าน” โครงการ FOCUS สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ก.พ. 41: น.9-10)

เหยื่อของการหลอกลวง และความรุนแรงทางเพศ

ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำมีผู้ว่างงานสูง หางานยาก กลายเป็นช่องทางให้เกิดขบวนการมิจฉาชีพหรือแก๊งค์หลอกลวงต้มตุ๋นในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นแรงงานหญิงมีโอกาสตกเป็นเหยื่อได้ง่าย

นางสาวสุภาวดี เพชรรัตน์ หัวหน้าศูนย์พิทักษ์สิทธิสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิง เปิดเผยว่า “มีแก๊งค์หลายรูปแบบที่ ล่อลวงคณงานทำซึ่งทางมูลนิธิได้รับข้อมูลมา เช่น ที่เขตอุตสาหกรรมย่านอ้อมน้อย มีบริษัทเถื่อนติดป้ายประกาศรับสมัครงานพร้อมทั้งเรียกเงินประกันล่วงหน้า 5,000 บาท เมื่อมีผู้ไปสมัครงานก็จะให้ทำงานที่ไม่ตรงกับตำแหน่งที่รับสมัคร ทำให้ผู้สมัครงานต้องออกไปเอง และบริษัทจะรับเงินประกันทั้งหมด

มีประกาศรับสมัครเป็นโบร์ชัวร์ภาษาอังกฤษ ของบริษัทแห่งหนึ่งประกาศรับสมัครหญิงสาวรับเลี้ยงเด็กอ่อน มีการโฆษณาว่าเป็นการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ที่ทางเราสงสัยคือ มีการระบุว่ ผู้สมัครต้องเป็นหญิงหน้าตาดี อายุราว 16-28 ปี มีความรู้ภาษาอังกฤษพอสมควร โดยบริษัทจะทดสอบจากการอ่านภาษาอังกฤษในโบร์ชัวร์ และเขียนมาสมัครงาน

มีหญิงสาวจบปริญญาโทรายหนึ่ง โทรศัพท์มาเปิดเผยกับมูลนิธิเพื่อนหญิงถึงการถูกหลอกลวงให้ไปทำงานกับชาวต่างชาติด้วยค่าตอบแทนเดือนละประมาณสองหมื่นบาท ด้วยความต้องการหางานทำให้

เร็วที่สุด จึงตัดสินใจร่วมงานกับเขา โดยคาดไม่ถึงว่าเรื่องที่เธอต้องร่วมทำวิจัยจะเป็นเรื่อง “เพศศึกษา” เรื่องการแข็งตัวและหลังอสุจิของอวัยวะเพศชาย แม้รู้สึกแปลกใจ แต่เนื่องจากเขาอ้างว่ามีมหาวิทยาลัยของรัฐแห่งหนึ่งร่วมทำวิจัย ทำให้เธอไม่เจตนาใจแม้แต่น้อย เมื่อตกลงงานได้มีการนัดหมายไปพบกับชาวต่างชาติที่โรงแรมแห่งหนึ่ง จนกระทั่งถูกใช้กำลังปลุกปล้ำ ข่มขืน ทำร้ายร่างกาย และขู่ว่าถ้านำเรื่องนี้ไปแจ้งตำรวจจะนำไปให้ตาย เหตุการณ์ครั้งนี้เธอบอกว่ามันเป็นความโง่และรอยมลทิน “ที่เธอไม่กล้าดำเนินคดีตามกฎหมายเพราะอายมากกว่ากลัวคำขู่” นอกจากนี้ จำนวนผู้หญิงที่โทรศัพท์เข้ามาขอคำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือเฉลี่ยปีละ 600-700 ราย ปีที่แล้วมีจำนวนสูงถึง 1,000 กว่าราย ปีนี้ถึงสิ้นเดือนกันยายนมีกว่า 800 ราย ส่วนใหญ่เกือบ 80% คือปัญหาความรุนแรงทางครอบครัว และอีก 20% คือปัญหาการถูกล่วงละเมิดทางเพศและการ ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ ซึ่งในกรณีการถูกล่วงละเมิดทางเพศมีเปอร์เซ็นต์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง” (ผู้จัดการรายวัน, 12 ต.ค.41: น.13-14)

หญิงบริการ: แรงงานหญิงที่ถูกกล่าวหาและไร้การคุ้มครอง

นายจันทวิภา อภิสุข เลขาธิการมูลนิธิส่งเสริมโอกาสผู้หญิง (เอ็มพาวเวอร์) เปิดเผยว่า “ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจมีผลโดยตรงต่อหญิงในธุรกิจบริการสถานบันเทิง เพราะผู้ประกอบการมีรายได้ลดลงมาก จะหันมารีดกับพนักงาน รวมถึงหญิงบริการ พนักงานบางคนจากเคยได้รับเงินเดือนประจำก็ไม่ได้รับ ต้องขวนขวายหารายได้พิเศษหรือหิไปด้วยตนเอง ขณะเดียวกันเจ้าของสถานบริการยังพยายามหาความผิดให้พนักงาน เพื่อใช้เป็นข้อกล่าวหาในการไล่ออกโดยไม่ต้องจ่ายเงินชดเชย กฎหมายแรงงานไม่คุ้มครองพนักงานบริการเหมือนบริษัท แรงงานภาคอุตสาหกรรมทั่วไป แต่คนทำงานในสถานบริการกลับไม่มีข้อต่อรอง จึงไม่มีสิทธิฟ้องร้องหรือร้องเรียนนายจ้าง ทั้งๆที่มีนายจ้างเช่นเดียวกัน จึงมีพนักงานจำนวนมากที่ถูกปลดออกโดยไม่มีเหตุ และไม่ได้รับค่าชดเชย หญิงบริการที่ทำงานในสถานบริการบันเทิง ถูกกล่าวหาว่าเป็นคนคดขอบ เป็นที่รังเกียจของสังคม ถือว่ามีความเป็นคนไม่เท่ากับคนอื่น ดังนั้นบริการทางสังคมหลายประการที่คนทั่วไปมีสิทธิได้รับ กลุ่มหญิงบริการมักจะได้รับเป็นคนสุดท้ายเสมอ” (กรุงเทพธุรกิจ, 12 ต.ค.41: น.14)

(7) ผลกระทบต่อโอกาสการศึกษาของเด็กนักเรียน

เอกสารเรื่อง “โครงการช่วยเหลือนักเรียนที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติ” ความร่วมมือระหว่างกระทรวงการคลัง กระทรวงศึกษาธิการ สำนักบริการการศึกษาท้องถิ่น สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (มิถุนายน 2541) ได้เสนอ ข้อมูลก่อนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 ว่า โดยปกติในระบบการศึกษาของไทย มีเด็กออกจากระบบโรงเรียนในระดับการศึกษาต่างๆ ในอัตราที่สูงอยู่แล้ว กล่าวคือ

จำนวนเด็ก 100 คน ที่เข้าเรียนชั้นป. 1 ในปี 2535 มีเพียง 88 คน ที่อยู่ในโรงเรียนจนถึงชั้น ป.6 ในปี 2540

ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากเด็ก 100 คน ที่เข้าเรียนชั้น ม. 1 ในปี 2538 มีผู้ที่เรียนจนถึงชั้น ม. 3 ในราวปี 2540 จำนวน 93 คน

ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีเด็กออกจากโรงเรียนเป็นสัดส่วนสูงที่สุด คือ จากเด็ก 100 คน ที่เข้าเรียนชั้น ม. 4 ประเภทสามัญศึกษา มีเพียง 83 คนที่เรียนจนถึงชั้น ม. 6 ส่วนอาชีวศึกษานั้นมีเด็ก 79 คน เท่านั้นที่เรียนจนถึงปีสุดท้าย

ข้อมูลข้างต้น แสดงว่า ในระยะที่ผ่านมา มีเด็กซึ่งมีโอกาสเข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียนต้องออกจากโรงเรียนโดยเรียนไม่จบเป็นจำนวนมากขึ้นตามลำดับ โดยในระดับประถมศึกษา มีร้อยละ 12.3 มัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 7.4 มัธยมศึกษาตอนปลายประเภทสามัญร้อยละ 17.3 และประเภทอาชีวศึกษาร้อยละ 21.2

สำหรับเด็กที่ไม่เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีอัตราร้อยละ 9 และเด็กที่ไม่เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีอัตราร้อยละ 14.6 เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเป็นที่แน่นอนว่าอัตราการออกจากโรงเรียนของเด็กจะสูง กว่าเดิม

วิกฤติเศรษฐกิจ และการที่ผู้ปกครองถูกเลิกจ้างหรือถูกลดค่าจ้าง/รายได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อการศึกษาของเด็กในปี 2541 ทำให้เด็กเข้ารับการศึกษาน้อยลง และเด็กที่กำลังเรียนอยู่ก็ต้องออกจากโรงเรียนมากขึ้น มีข้อมูลดังนี้ คือ

7.1 จำนวนนักเรียนปี 2541 เปรียบเทียบกับแผนการรับนักเรียน

ปรากฏว่า มีจำนวนนักเรียนปี 2541 ต่ำกว่าปีก่อนๆ เป็นจำนวนมาก กล่าวคือ จำนวนเด็กทั้งหมดที่เข้าเรียนชั้นป. 1 ม. 1 ม. 4 และ ปวช. 1 ในปี 2541 ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดในแผนการรับประมาณ 5 แสนคน หรือต่ำกว่าแผน ร้อยละ 17.3 ในขณะที่ปี 2540 การรับนักเรียนต่ำกว่าแผนไม่ถึง 2 แสนคน หรือคิดเป็นร้อยละ 6.8 แสดงว่าภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ มีผลทำให้รับนักเรียนได้ต่ำกว่าแผนมากกว่าภาวะปกติในปี 2540 เกินกว่า 1 เท่าตัว โดยมีความรุนแรงมากที่สุดในระดับ ปวช. 1 ซึ่งรับนักเรียนต่ำกว่าแผนถึงร้อยละ 35

จำนวนนักเรียนที่รับได้จริงเปรียบเทียบกับแผนการรับ ปี 2540-2541

จำนวน ชั้นปี	ก่อนวิกฤต 2540			ภาวะวิกฤติ 2541		
	แผน	รับจริง	สูง / ต่ำกว่าแผน (%)	แผน	รับจริง*	สูง / ต่ำกว่าแผน (%)
ป.1	1,071,000	1,108,856	3.53	1,070,000	991,485	- 7.34
ม.1	957,409	852,748	- 10.93	984,456	761,079	- 22.69
ม.4	420,216	333,806	- 20.56	445,912	378,799	- 15.24
ปวช.1	351,026	314,163	- 10.50	351,146	229,204	- 34.78
รวม	2,799,661	2,609,573	- 6.79	2,852,514	2,360,387	- 17.25

หมายเหตุ: *เป็นข้อมูลประมาณการจากกลุ่มตัวอย่าง

ที่มา : ศูนย์สารนิเทศทางการศึกษา สกศ.

เมื่อพิจารณาข้อมูลการรับนักเรียนเฉพาะในโรงเรียนเอกชน ก็ยังมองเห็นปัญหามากขึ้นโดยข้อมูลการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน พบว่า ปีการศึกษา 2541 โรงเรียนเอกชนรับนักเรียน ป.1 ม.1 และปวช.1 ได้ต่ำกว่าเป้าหมายถึงร้อยละ 36.6 โดยชั้น ปวช.1 รับได้ต่ำกว่าเป้าหมายมากที่สุดถึงร้อยละ 65.1

7.2 จำนวนนักเรียนปี 2541 เปรียบเทียบกับจำนวนนักเรียนปี 2540

ปรากฏว่า จำนวนนักเรียนรวมระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายในปี 2541 ได้ลดลงจากปี 2540 ประมาณ 322,260 คน หรือลดลงร้อยละ 3.2 ทั้งๆ ที่โดยปกติจำนวนนักเรียนจะเพิ่มขึ้นทุกปี ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักเรียนรวมในปี 2540 เพิ่มขึ้นจากปีที่ 2539 ร้อยละ 1.8

จำนวนนักเรียน จำแนกตามระดับการศึกษา ปี 2540-2541

ระดับชั้น	ก่อนวิกฤต 2540			ภาวะวิกฤต 2541	
	2529	2540	เพิ่ม / ลด จากปีก่อน (%)	2541*	เพิ่ม / ลด จากปีก่อน (%)
ประถมศึกษา	5,910,723	5,927,934	0.29	5,695,724	- 3.92
มัธยมศึกษาตอนต้น	2,446,446	2,462,377	0.65	2,329,882	- 5.38
มัธยมศึกษาตอนปลาย	1,479,255	1,620,432	9.54	1,662,869	2.62
รวม	9,836,424	10,010,743	1.77	9,688,475	- 3.22

หมายเหตุ: *เป็นข้อมูลประมาณการจากกลุ่มตัวอย่าง

ที่มา : ศูนย์สารนิเทศทางการศึกษา สกศ.

เมื่อจำแนกตามลำดับการศึกษา พบว่าปี 2541 นักเรียนระดับประถมศึกษาลดลง จากปี 2540 ประมาณ 232,210 คน (ร้อยละ 3.9) มัธยมศึกษาตอนต้นลดลงประมาณ 132,490 คน (ร้อยละ 5.4) และมัธยมศึกษาตอนปลาย ลดลงประมาณ 42,430 คน (ร้อยละ 2.6) ทั้งๆที่ในปี 2540 จำนวนนักเรียนแต่ละระดับการศึกษาล้วนเพิ่มขึ้นก่อนหน้านี้ทั้งสิ้น

ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ การเลิกจ้าง หรือรายได้ลดลง ทำให้ครอบครัวคนจนต้องรับภาระหนักขึ้นสำหรับค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาที่ได้มีเฉพาะค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ อุปกรณ์การเรียน ค่าเครื่องแบบเท่านั้น แต่ยังคงต้องจ่ายเงินกินเปล่า หรือเงินบริจาคให้โรงเรียนด้วย ซึ่งเป็นการซ้ำเติมความเดือดร้อนของผู้ปกครองในภาวะค่าครองชีพสูงมากยิ่งขึ้น

ข้อมูลในระดับบางจังหวัดภาคอีสาน พบว่า มีเด็กนักเรียนยากจน พ่อแม่ตกงานมากขึ้น เด็กจำต้องออกจากโรงเรียน หรือขาดเรียนบ่อย เพื่อไปทำงานช่วยพ่อแม่ เช่น โรงเรียนขยายโอกาสในจ.อุบลราชธานี ศึกษาธิการจังหวัดเปิดเผยว่า ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองต้องออกจากงาน ขาดรายได้หรือมาจากครอบครัวฐานะยากจนประมาณ 2,700 คน ซึ่งปัญหานี้รัฐบาลได้ใช้เงินกู้จากธนาคารพัฒนาเอเชีย หรือ เอดีบี จำนวน 1,000 ล้านบาทจัดเป็น กองทุนการศึกษา ซึ่งเป็นโครงการ

เฉพาะกิจระยะ 1 ปี ซึ่งเด็กประถมจะได้รับรายละเอียด 4,000 บาท และระดับมัธยมศึกษาตอนต้นรายละเอียด 5,000 บาท สำหรับเด็กนักเรียนชั้น ม.ปลาย จะสามารถใช้เงินกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาได้ ปัญหาคือเด็กนักเรียนในชนบทที่พ่อแม่ขาดกำลังเงินจะส่งลูกของตนเรียนต่อ แม่ทางโรงเรียนจะไม่เก็บค่าเล่าเรียน มีอาหารกลางวันให้ แต่เด็กยังมีค่าใช้จ่ายอื่นๆ ซึ่งมีพ่อแม่ของเด็กนักเรียนได้ติดต่อขอให้ลาออก เช่น ค.ช.บุญถม บุญมี อายุ 9 ขวบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านจัน หมู่ 2 ต.โนนคิ่ง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี เปิดเผยว่า เมื่อ 2 เดือนก่อน ทั้งพ่อและแม่ของตนเองได้กลับมาบ้านเพราะตกงาน หลังจากไปทำงานรับจ้างอยู่ในกรุงเทพฯ พอกลับมา ก็บอกว่าให้ออกจากโรงเรียน เพราะไม่มีเงินส่งเสีย “ผมไม่มีเงินถึงแม่คุณครูบอกว่าไม่ต้องเสียค่าเทอม เพราะรัฐบาลออกให้ และอาหารกลางวันครูก็ทำให้กิน แต่แม่บอกว่าต้องออกไปช่วยแม่ทำงาน ไม่เช่นนั้นก็จะไม่มีกิน ก่อนหน้านี้ผมกับชายก็ไปโรงเรียนได้ตามปกติ ชายก็แข็งแรงหาของป่าและทำไร่ ทำนาอยู่ตลอด แต่พอมานี้ แม่ก็มาขอให้ออกจากโรงเรียน ทั้งๆที่ผมเพิ่มจะเรียนแค่ชั้น ป.3 เอง” (กรุงเทพฯธุรกิจ, 24 ก.ย.41: น.14, 16)

ศึกษาธิการจังหวัดอุทัยธานี เปิดเผยว่า จากการสำรวจตัวเลขนักเรียนในสังกัดประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัด พบว่า มีตัวเลขเด็กยากจน เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ พ่อแม่ต้องออกจากงาน ขาดรายได้ เด็กยากจนไม่มีเงินเรียนหนังสือ รวม 2,813 ราย ในปีนี้สูงมาก เด็กส่วนใหญ่ที่ส่งชื่อไปให้กระทรวงจัดสรรงบประมาณเงินให้เปล่า จะอยู่ในระดับ ป.4-6 พ่อแม่มาขึ้นความจำนงให้ลูกลาออก ทางโรงเรียนจะไปพูดคุยขอให้เด็กเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก่อน และค่อยออก หลายคนเชื่อ แต่หลายคนก็อยากจะให้ลูกออกไปช่วยงานรับจ้างได้วันละ 50-70 บาท ก็ดีกว่าเรียนหนังสือ (กรุงเทพฯธุรกิจ, 25 ก.ย.: น.10, 13)

แม้แต่นักเรียนทุนของรัฐบาล จบออกมาก็อาจไม่ได้บรรจุนาน เพราะรัฐบาลไม่มีงบประมาณเพียงพอ เช่น กระทรวงสาธารณสุข ในปีงบประมาณ 2542 ไม่ได้จัดงบประมาณค่าตอบแทนสำหรับข้าราชการบรรจุใหม่ไว้เลย ดังนั้น นักเรียนทุนที่จะจบการศึกษาและต้องรับเข้าปฏิบัติงานตามสัญญาที่ทำไว้เช่น พยาบาลวิชาชีพ พยาบาลเทคนิค นักเทคนิคการแพทย์ นักสุขภาพบาล นักวิชาการสาธารณสุข ที่จะสำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษาในสถาบันพระบรมราชชนกจำนวน 4,900 คน รวมกับนักเรียนทุนรัฐบาล ทั้งแพทย์ ทันตแพทย์ และเภสัชกรอีกปีละประมาณ 8,000 คน จึงอาจไม่มีอัตราจ้าง (มติชนรายวัน, 4 ก.ค. 2541: น. 3)

เด็กไปทำอะไร? หากไม่มีโอกาสเรียนหนังสือต่อ ต้องออกจากโรงเรียนก่อนวัยอันสมควรหรือพ่อแม่ตกงาน รายได้ลดลงมาก ไม่มีโอกาสดูแลเด็กใกล้ชิด เป็นต้น ข้อมเป็นไปได้ว่า เด็กครอบครัวยากจนจะกลายเป็นเด็กเร่ร่อน โสเภณีเด็ก แรงงานเด็กหรือหาสในโรงงานนรก หรือโรงงานเถื่อน ในขณะที่กฎหมายคุ้มครองแรงงานฉบับใหม่เพิ่มจำนวนอายุขั้นต่ำแรงงานเด็กจาก 13 ปี เป็น 15 ปี จะเป็นการกีดกันเด็กที่จำเป็นต้องทำงานช่วยเหลือพ่อแม่ที่ตกงานแล้วหรือไม่? เด็กบางส่วนอาจเข้าสู่ตลาดโสเภณีเด็ก เด็กขอทาน ยาเสพติด อาชญากรรม เป็นต้น

ประเทศเกาหลีใต้ ภายใต้ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ และคนตกงานมาก ทำให้มีผู้ปกครองส่งลูกไปสถานรับเลี้ยงเด็กของรัฐมากขึ้น ส่วนใหญ่พ่อแม่ทิ้งไว้ไม่มารับคืน เด็กบางคนมีปัญหาโดยเฉพาะที่โตแล้ว รัฐบาลเกาหลีได้สั่งให้สถานรับเลี้ยงเด็ก เลี้ยงเด็กโดยพ่อแม่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย 6 เดือน หลังจากนั้นให้ไปอยู่สถานเลี้ยงเด็กกำพร้า (ไอทีวี, วันที่ 13 ตุลาคม 2541) เป็นเรื่องน่าสำรวจว่าในเมืองไทย สถานรับเลี้ยงเด็กของรัฐทั้งหลายมีพ่อแม่มาทิ้งเด็กไว้ มากน้อยเพียงใดในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ?

(8) ผลกระทบต่อสุขภาพจิต-ความเครียดของประชาชน

สภาพสังคมที่มีการแข่งขันสูงมาก ตัวใครตัวมัน และเกิดวิกฤตเศรษฐกิจรุนแรง มีคนว่างงานมาก หางานทำยากยิ่งขึ้น ย่อมทำให้คนมีอาการความรู้สึกเครียดได้ง่าย เพราะไม่มีใครช่วยเหลือได้ รู้สึกเหมือนอยู่คนเดียวในโลก ชีวิตดิ้นรน ไร้ความหวัง ส่งผลให้คนคิดจะฆ่าตัวตายและตัดสินใจฆ่าตัวตายเป็นทางออกได้ โดยเฉพาะคนที่มีจิตใจเปราะบาง มีความเครียดสะสมเรื้อรัง ไร้คนให้กำลังใจช่วยเหลือใกล้ชีวิต

การฆ่าตัวตายของคนไทยในระยะหลังมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต กล่าวคือ ช่วงอายุจากเดิม 35-51 ปี เปลี่ยนมาเป็น 15-24 ปี ถัดมาเป็นคนกลุ่มเสี่ยงที่มีแนวโน้มเป็นนักเรียน-นักศึกษามากขึ้น เนื่องจากสังคมเครือญาติที่ด้อยอาชีพเปลี่ยนแปลงไปมาก

ข้อมูลจากสำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข เปิดเผยว่ามีแนวโน้มอัตราฆ่าตัวตายของประชากรสูงขึ้นเรื่อยๆ อย่างน่ากลัว จากข้อมูลเดิมอัตราการฆ่าตัวตายคิดเป็น 1.9 ต่อแสนประชากร เพิ่มขึ้นเป็น 3.11 ต่อแสนประชากรในปี 2538 และปี 2541 เพิ่มขึ้นเป็น 7 ต่อประชากร 1 แสนคน แต่ในความเป็นจริงอาจจะมากกว่านี้ ข่าวดูสารการฆ่าตัวตายในช่วงระยะเวลา 6 กรกฎาคม-31 ธันวาคม 2540 เกิดเหตุการณ์ฆ่าตัวตายถึง 269 ข่าวตายสมใจ 289 คน และบาดเจ็บ 37 คน ในจำนวนนี้มาจากปัญหาเศรษฐกิจ 81 คน ใช้ปืนยิงตัวตาย 92 ราย แขนงคอตาย 81 ราย กินยาฆ่าแมลง 26 ราย โดดตึกตาย 25 ราย และวิธีอื่นๆ อีก 35 ราย มีหน้าซ้ำยังพาคณอื่น อาทิ ลูก คนรักและผู้อยู่ใกล้เคียงลาโลกไปด้วยถึง 33 ราย (มติชนรายวัน, “แพ้นฆ่าตัวตาย ทางเลือกสังคมเปราะบาง” 4 ต.ค.41: น. 4)

ศูนย์บริการให้คำปรึกษาทางโทรศัพท์ 1507 หรือ แฮปปี้ไลน์ ดำเนินการโดยกรมประชาสงเคราะห์ ได้มีการประเมินผลผู้ที่โทรศัพท์เข้ามาเพื่อระบายความทุกข์ และขอคำปรึกษาดังแต่เดือนตุลาคม 2539 ถึง สิงหาคม 2540 มีทั้งหมด 4,264 ราย เพศชาย 1,209 ราย เพศหญิง 3,055 ราย น่าสังเกตว่าช่วงเดือนพฤษภาคม เป็นต้นมามีผู้โทรศัพท์มาขอคำปรึกษาปัญหาด้านเศรษฐกิจแรงงานอย่างเห็นได้ชัด โดยส่วนใหญ่เป็นปัญหาบริการของกระทรวงแรงงานฯ 535 ราย ปัญหาบริการของรัฐ 332 ราย กฎหมาย 149 ราย ครอบครัว 143 ราย สุขภาพกาย 84 ราย ยาเสพติด 63 ราย ความรัก 58 ราย เป็นต้น (มติชนรายวัน, 20 ก.ย.40: น.9)

โศกนาฏกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นคือ นายจตุพล เมืองมูล อายุ 21 ปี จาก จ.พะเยา เด็กหนุ่มตัดสินใจ โดดศึกฆ่าตัวตาย ที่เสรีภาพคอนโด จ.นนทบุรี เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม หลังจากตระเวนหางานทำใน เขตกรุงเทพมหานคร และนนทบุรีมา 2 เดือน จากการสอบสวนที่สาวผู้ตาย ทราบว่า เนื่องจากผู้ตายเกิด อาการเครียดจัดเพราะทางโรงเรียนเทคโนโลยีฯ แห่งหนึ่ง ย่านรามอินทรา กรุงเทพมหานคร ไม่ยอมให้วุฒิ การศึกษาระดับ ปวช. กับผู้ตาย ทั้งๆที่จบการศึกษามาตั้งแต่ปี 2540 โดยอ้างว่าค้างค่าเทอมอยู่ 5,000 บาท ได้เอาเงินไปให้โรงเรียน 2,500 บาท แต่ก็ยังไม่ยอมให้วุฒิการศึกษา ขอผ่อนส่งกับทางโรงเรียนก็ไม่ยอม เนื่องจากทางบ้านฐานะยากจนมาก พี่สาวก็มีลูก 1 คนจึงมีค่าใช้จ่ายมาก ค่าเทอมลูกก็ผ่อนส่งอยู่เช่นกัน ผู้ตายเคยไปสมัครงานกับบริษัทธาราเหนือ จำกัด ทางบริษัทแจ้งว่า ไม่มีตำแหน่งว่างสำหรับวุฒิ ม.3 (มติชนรายวัน, 10 ต.ค.41: น. 20)

คดียาเสพติดพุ่งขึ้นในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

มีข้อสังเกตว่า สถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดมีการขยายตัวสูงมีจำนวนคดี และปริมาณยาที่ จับกุมได้มากขึ้น แม้ในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำตั้งแต่ปี 2540 มีคนจนและคนตกงานบางส่วนได้รับการ ชักชวนเข้าร่วมขบวนการ ก้าขายยาเสพติด เพราะรายได้ดี ได้เงินง่าย ไม่ต้องลงทุนลงแรงมาก แม้ต้อง เสี่ยงต่อการถูกจับกุมคุมขัง ในขณะที่การปราบปรามของตำรวจก็ดำเนินการอย่างเข้มงวด หนักขึ้นบางคน เสพติดยาบ้างกลับบ้านนอก ภรรยาต้องหาเงินซื้อยาบ้าหรือชวนภรรยาขายยาบ้าไปด้วย

ม.ล. ไกรฤกษ์ เกษมสันต์ รองอธิบดีศาลอาญา กล่าวถึงสถานการณ์อาชญากรรมในปัจจุบันมี ปริมาณเพิ่มขึ้นมากจากปี 2539 จำนวน 552,226 คดี ปี 2540 จำนวน 592,122 คดี โดยเฉพาะคดียาเสพติด มีอัตราเพิ่มมากขึ้นอย่างยิ่ง ภายในระยะเวลา 5 ปี จากปี 2536 มีจำนวน 61,084 คดี ปี 2537 จำนวน 129,301 คดี ปี 2538 จำนวน 132,371 คดี ปี 2539 จำนวน 134,213 คดี ปี 2540 จำนวน 159,159 คดี และตั้งแต่เดือนมกราคม-กรกฎาคม 2541 ยังไม่ถึงปี มีคดียาเสพติดถึง 106,800 คดี ทำให้จำนวนผู้ต้องขัง ล้นคุก (มติชนรายวัน, 20 ก.ย.41: น. 20)

นอกจากนี้ อธิบดีกรมตำรวจ ยังกล่าว สถิติการจับกุมยาบ้าในปี 2539 จับได้ 51,014 ราย ได้ ของกลาง 13 ล้านเม็ด ปี 2540 จับกุมได้ 79,043 ราย ได้ของกลาง 23 ล้านเม็ด และสถิติต้นปีนี้ถึงปัจจุบัน จับกุมได้ 75,587 ราย ได้ของกลาง 16 ล้านเม็ด (มากกว่าปี 2539 ทั้งหมด) คาดว่าถึงสิ้นปีจะมีของกลาง 18-20 ล้านเม็ด (ผู้จัดการรายวัน, 4 ก.ย.41: น. 14)

วิกฤติการณ์เศรษฐกิจ ปัญหาการว่างงาน และความยากจน

รศ. ดร. วรวิทย์ เจริญเลิศ*
ธีรนาถ กาญจนอักษร*

วิกฤติเศรษฐกิจทางการเงินบ่งบอกถึงการสิ้นสุดของ “ปาฏิหาริย์ทางเศรษฐกิจแห่งเอเชีย” วิกฤติการณ์ครั้งนี้แยกไม่ออกจากนโยบายการพัฒนาของรัฐที่มุ่งเน้นระบบเศรษฐกิจเสรี โดยการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก การเปิดเสรีทางการค้า และการเปิดเสรีด้านการเงิน นับตั้งแต่ปี 2528 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้กลายเป็นแหล่งดึงดูดการลงทุนต่างชาติ โดยเฉพาะนายทุนญี่ปุ่นและกลุ่มประเทศนิคส์ ซึ่งย้ายฐานการผลิตเข้ามาแสวงหาแรงงานราคาถูกผลิตสินค้าเพื่อส่งออก นับเป็นกระแสการลงทุน “ระลอกที่สอง” ซึ่งทำให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานหนาแน่น [Labour intensive] การส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งทอ รองเท้า ดอกไม้ประดิษฐ์ อัญมณี แสงวงจรไฟฟ้า และของเด็กเล่น นับตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา สินค้าอุตสาหกรรมได้เข้ามาทดแทนสินค้าภาคการเกษตรในการส่งออก

แต่อย่างไรก็ตาม นโยบายเปิดเสรีทางการเงินมีส่วนสนับสนุนการไหลเข้าของเงินลงทุนระยะสั้นที่มุ่งเก็งกำไรในตลาดหลักทรัพย์ โดยจะเห็นได้ว่าการขยายตัวการลงทุนในตลาดหลักทรัพย์อยู่ในอัตราสูงกว่าการลงทุนโดยตรงนับตั้งแต่ปี 2534 จึงมีการพูดกันว่าประเทศไทยได้กลายเป็น “สวรรค์ของนักลงทุน” ตลาดหลักทรัพย์ ที่ดิน และคอนโดมิเนียม ล้วนแต่เป็นแหล่งลงทุนของนักเก็งกำไรซึ่งอาศัยเงินกู้ธนาคารหรือสถาบันการเงิน ธนาคารส่วนใหญ่มีภาพของความมั่นคงเพราะรัฐบาลเข้าค้ำประกันเงินฝาก ธนาคารจะขึ้นอัตราดอกเบี้ยเพื่อดึงเงินฝากแล้วนำมาปล่อยกู้ในอัตราดอกเบี้ยสูง ธนาคารสามารถทำกำไรแต่ละปีได้มากๆ โดยเก็บกำไรจากส่วนต่างของดอกเบี้ยเงินฝากและเงินให้กู้ ในกรณีที่ธนาคารเกิดล้มละลาย ไม่สามารถจ่ายคืนลูกค้า รัฐบาลก็จะเข้ามารับผิดชอบเพราะเป็นผู้ค้ำประกันเงินฝาก และสามารถทำได้โดยเอาเงินภาษีอากรของประชาชนมาจ่าย เพราะฉะนั้นธนาคารไม่ได้กำไรมาก็เสมอตัวไม่ว่าจะเป็นกรณีแรกหรือหลัง

* อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิกฤติการณ์ทางการเงินซึ่งเป็นผลของนโยบายเปิดเสรีทางการเงินได้เปิดช่องทางให้ธนาคารหันมาระดมเงินกู้จากต่างประเทศ เพราะต้นทุนเงินกู้ต่ำดอกเบี้ยร้อยละ 6-7 แล้วนำมาปล่อยให้ผู้กู้ด้วยอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 16 ซึ่งผู้ที่สามารถจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราขนาดนี้ได้ นั่นส่วนใหญ่แล้วเป็นนักเก็งกำไร เพราะภาคการผลิต การลงทุน ที่จะให้ผลตอบแทนสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยนั้นเป็นเรื่องยาก ในปัจจุบันเงินกู้เหล่านี้กลายเป็นหนี้เสีย ซึ่งรัฐบาลก็ต้องเข้ามาควบคุมสถานการณ์โดยเปลี่ยนหนี้เสียของภาคเอกชนให้เป็นของรัฐ [nationalization of debts] แต่คนที่เป็นผู้จ่ายคือประชาชน

ผู้เสียหาย

วิกฤติการณ์เศรษฐกิจครั้งนี้เป็นวิกฤติการณ์การเงิน [financial crisis] เพราะภาคที่ถูกกระทบแบบฉับพลันคือ ภาคที่เก็งกำไรและเกี่ยวข้องกับการเงิน เช่น ธนาคาร สถาบันการเงิน และตลาดหุ้น ซึ่งเคยเป็นแหล่งทำมาหากินของชนชั้นกลาง แท้จริงแล้ววิกฤติการณ์การเงินเป็นตัวจุดชนวนของวิกฤติการณ์เศรษฐกิจ วิกฤติครั้งนี้ดำรงอยู่ภายใต้แม่แบบการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เรียกว่า export oriented growth เป็นวิกฤติทางโครงสร้างและมีความรุนแรงเชิงโครงสร้าง [structural violence]

(1) การพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมามุ่งเน้นการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมซึ่งนำมาสู่การพัฒนาที่กระจุกตัวอยู่ในเมือง สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท การพัฒนาตามแนวนี้จะนำมาสู่การแตกสลายของชุมชน เพราะแรงงานหนุ่มสาวต้องอพยพเคลื่อนย้ายออกเพื่อหางานทำเมื่อชุมชนแตกสลาย แต่รัฐขาดการพัฒนาาระบบประกันสังคมเต็มรูปแบบเพื่อมารองรับคนตกงานและไม่สามารถกลับชนบทเพราะขาดที่ดินทำกิน ก็จะกลายเป็น “คนจนเมือง” คนงานที่ยังกลับชนบทได้ก็เพียงเพื่อไปตั้งตัวแล้วกลับมาหางานทำใหม่ เพราะชนบทไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ต้องพึ่งการสงเคราะห์ของครอบครัวไปขายแรงงานในเมือง

(2) การเร่งรัดอัตราเติบโตทางเศรษฐกิจในยุคการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก กลับทำให้ช่องว่างในการกระจายรายได้ขยายตัวยิ่งขึ้น ในปี 2528 กลุ่มคนรวยสูงสุดร้อยละ 20 มีส่วนแบ่งรายได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 55 เป็นร้อยละ 60 ในปี 2534 ขณะที่กลุ่มคนจนล่ำสุดร้อยละ 20 กลับมีส่วนแบ่งของรายได้ลดลงจากร้อยละ 4.5 เป็นร้อยละ 3.9 ในช่วงเวลาเดียวกัน การศึกษาของธนาคารโลกปี 2535 จัดประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ 6 ของประเทศที่มีการกระจายรายได้ต่ำสุด โดยประเทศอื่นๆ ก่อนประเทศไทยนั้นเป็นประเทศละตินอเมริกา ซึ่งมีปัญหาสังคมและความรุนแรงทางการเมือง ในปัจจุบันงานกลายเป็นความจำเป็นทางเศรษฐกิจ [economic necessity] “เราทำงานเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดแต่ไม่ได้มีชีวิตเพื่อทำงาน” ความยากจนจึงเป็นปัจจัยผลักดันให้คนอพยพย้ายถิ่นเข้ามาหางานทำในเมือง แต่การทำงานในเมือง โดยเฉพาะในโรงงาน ก็ไม่ได้หมายความว่าคนงานจะสามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจหรือปรับสภาพทางสังคมของตนเองได้ และแรงงานที่ไม่สามารถปรับสถานะของตนเองส่วนใหญ่คือแรงงานหญิงซึ่งเป็นแรงงานที่มีการศึกษาค่ำเมื่อเทียบกับแรงงานชาย ในสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมชายเป็นใหญ่ ผู้ชายจะมีโอกาสได้รับการศึกษามากกว่าหญิง การเกิดมาเป็นลูกผู้หญิง นอกจากจะต้องรีบออกจากโรงเรียนเพื่อหาเงินเลี้ยงพ่อแม่แล้ว ยังต้องเสียสละส่งน้องหรือพี่ชายไปเรียน จึงไม่แปลกเลยที่อุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะจ่ายค่าแรง

สูง เช่น อุตสาหกรรมรถยนต์ หรือเครื่องจักรกล ล้วนแล้วแต่เป็นอุตสาหกรรมที่มีการจ้างผู้ชายในสัดส่วนที่สูงกว่าหญิง แต่ในอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานหนาแน่น เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า สิ่งทอ การผลิตแผงวงจรไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ อัญมณี ของเด็กเล่น และดอกไม้ประดิษฐ์ กว่าร้อยละ 70 ของการจ้างงานจะเป็นแรงงานหญิง ในอุตสาหกรรมเหล่านี้จะเน้นการผลิตเชิงประมาณ [high volume production] การใช้สายพานเมื่อคนงานอายุมากก็จะถูกปลดออกเพื่อลดต้นทุน

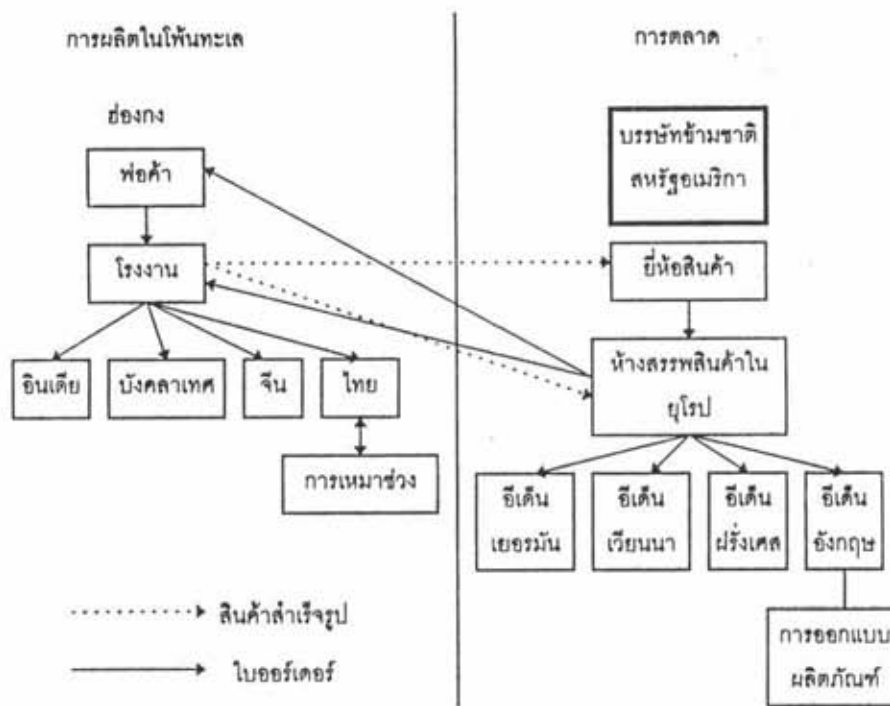
(3) ในเดือนพฤษภาคม 2536 มีเหตุการณ์สำคัญ 2 ครั้ง คือ กรณีเพลิงไหม้โรงงานตุ๊กตาเคเดอร์ และการเลิกจ้างพนักงานสิ่งทอไทยเกรียง ทั้งสองเหตุการณ์นี้เป็นสัญญาณเตือนภัยต่อเจ้าของวิฤติด้านแรงงาน กรณีเพลิงไหม้โรงงานเคเดอร์ เป็นเหตุให้คนงานตาย 188 คน ซึ่ง 176 คนเป็นคนงานหญิง โรงงานนี้เป็นโรงงานทันสมัยซึ่งจ้างพนักงานกว่า 3,000 คน แม้ว่าโรงงานจะมีการแขวนป้าย SAFETY FIRST โดดเด่นอยู่หน้าโรงงาน แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงโศกนาฏกรรมครั้งนี้ได้ เพราะความประมาทหรือความประหยัดของนักลงทุนซึ่งพยายามลดต้นทุนด้วยการ หลีกเลี่ยงการจัดซื้ออุปกรณ์ป้องกันไฟ การสร้างตึกแบบง่ายๆ ด้วยโครงสร้างเหล็กเปลือย และขาดการจัดอบรมคนงานด้านความปลอดภัย ขณะที่สถาบันความปลอดภัยของรัฐบาลประสิทธิภาพในการป้องกันปัญหาเคเดอร์ทำลายสถิติโลกของโรงงานที่ไฟไหม้และมีคนงานตายมากที่สุดแต่ความเจ็บปวดจากเหตุการณ์เคเดอร์ไม่จบลงง่ายๆ เพราะ 4 ปีให้หลังจากเพลิงไหม้ มูลนิธิอารมณ พงศ์พจน์ ได้สำรวจสภาพครอบครัวของคนงานที่เสียชีวิตและบาดเจ็บ พบหลายกรณีที่ครอบครัวแตกสลาย เด็กขาดความอบอุ่น ขาดการศึกษา ส่วนผู้บาดเจ็บบางรายยังคงต้องรักษาตัว ไม่สามารถฟื้นคืนสู่สภาพเดิม หรือมีชีวิตปกติได้ คนงานเหล่านี้ขาดอาชีพ ขาดรายได้ และจน เพราะฉะนั้นความยากจนจึงไม่ใช่เรื่องของธรรมชาติ แต่เกิดจากกระบวนการทางสังคม [social process] คนงานหญิงกลายเป็นเบี้ยล่างของสังคม ไม่เพียงแต่เขาเป็นแรงงานราคาถูก แต่มีชีวิตราคาถูกด้วย แรงงานประเภทนี้กลับเป็นที่ต้องการของบริษัทข้ามชาติซึ่งได้ย้ายฐานการผลิตเข้ามาลงทุนในประเทศไทย จนทำให้ผู้นำไทยหลายๆ คนเกิดภาพลวงตาว่า ประเทศไทยกำลังจะกลายเป็น “เสือตัวที่ห้าแห่งเอเชีย”

การทำธุรกิจแบบสามเส้า [triangle manufacturing] (แผนภูมิที่ 1) เป็นกลยุทธ์ของบริษัทข้ามชาติในการแสวงหาแหล่งการผลิตที่มีต้นทุนต่ำเพื่อผลิตสินค้าและส่งออก เป็นการลงทุนที่แพร่หลายมากในอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงาน หนาแน่น เช่น ของเด็กเล่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น

ในอุตสาหกรรมของเด็กเล่น บริษัทข้ามชาติเช่น ARCO, J.C. PENNY, TOYS-R-US., WALT DISNEY จะไม่ทำการผลิตเอง แต่จะเป็นผู้จ้างงานให้กับโรงงานต่างๆ ที่กระจายกันอยู่ในประเทศโลกที่สาม โดยบริษัทแม่มีสำนักงานใหญ่ที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้ควบคุมแบบ กำหนดมาตรฐานการผลิต เทคโนโลยีและควบคุมคุณภาพ แต่จะจ้างงาน [order] ให้กับผู้ผลิตในประเทศนิกร์ ซึ่งไม่เป็นผู้ผลิตเองแต่เคลื่อนย้ายฐานการผลิตเข้ามาในประเทศไทยเพราะต้นทุนการผลิตต่ำ เมื่อผลิตเสร็จสินค้าสำเร็จรูปเหล่านี้ก็จะถูกส่งกลับไปขายในตลาดสหรัฐ โดยอาศัยระบบจีเอสพีที่สหรัฐฯ ให้กับประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากบริษัทข้ามชาติเป็นผู้ผูกขาดตลาด จึงสามารถกำหนดราคาซื้อ สามารถเลือกผู้เหมาะสม

อุตสาหกรรมประเภทนี้จึงมีแนวโน้มที่จะเคลื่อนย้ายสูง เรียกว่า foot-loose industries คือ ไม่ปักหลักอยู่ประเทศใดเป็นการถาวร เมื่อค่าจ้างในประเทศนั้นเริ่มสูงขึ้นก็จะมีการเคลื่อนย้ายออก เพราะฉะนั้นคนงานที่เข้ามาสู่โรงงานเหล่านี้จึงประกอบด้วยแรงงานหญิงเป็นส่วนใหญ่ ค่าจ้างต่ำ และขาดความมั่นคงในงาน

แผนภูมิที่ 1 TRIANGULAR MANUFACTURE

สภาพการทำงานในโรงงานผลิตของเด็กเล่นขนาดใหญ่หลายแห่งมีมาตรฐานการใช้แรงงานค่อนข้างต่ำ คนงานส่วนใหญ่จะได้รับการจ่ายเพียงค่าจ้างขั้นต่ำ คือ 132 บาทต่อวัน (ในช่วงเวลาที่ทำการสำรวจ) หลายคนต้องการทำงานล่วงเวลาเพื่อหารายได้เสริม คนงานส่วนใหญ่จะเป็นหญิง และบางคนถูกจ้างโดยใช้สัญญาจ้างระยะสั้นหรือจ้างเข้ามาแบบชั่วคราว นายจ้างจะไม่ค่อยส่งเสริมให้มีสภาพแรงงานหรือถ้ามีสภาพาก็มักจะมึขนาดเล็ก เป็นสหภาพในโรงงาน [in-house union] จึงขาดอำนาจการต่อรองชีวิตของคนงานจึงอยู่บนเส้นแบ่งระหว่างความยากจนและการมี รายได้เพียงพอเพื่อการยังชีพ (และไม่มากไปกว่านั้น) เมื่อถูกปลดออกจากงาน คนงานเหล่านี้จะขาดรายได้และถูกกระทบ อย่างมากเพราะไม่มีเงินออมเหลือเก็บระหว่างทำงาน

การยึดโรงงานไทยเกรียงการทอโดยคนงานเป็นอีกกรณีหนึ่งที่สื่อถึงวิกฤติการเลิกจ้าง โดยนายจ้างประกาศเลิกจ้างคนงาน 700 คน ซึ่งในจำนวนนี้มีผู้นำและกรรมการสหภาพแรงงานรวมอยู่ด้วย ทางโรงงานอ้างว่าต้องปรับปรุงประสิทธิภาพโดยนำเอาเครื่องจักรสมัยใหม่เข้ามาใช้ แต่การปลดคนงานออกได้รับการต่อต้านจากคนงานอย่างมาก เพราะเห็นว่าเป็นการก่อกวนและเลิกจ้างอย่างไม่เป็นธรรม คนงานได้ออกมายึดโรงงาน จนเหตุการณ์บานปลายเป็นการประท้วงครั้งใหญ่ แม้ว่ากรณีไทยเกรียงจะจบลงด้วยดี โดยคนงานทั้งหมดถูกรับกลับเข้าทำงาน และบริษัทตกลงที่จะให้มีการเลิกจ้างโดยสมัครใจ

แต่กรณีการปลดคนงานออกครั้งนี้ก็เป็นจุดเริ่มต้นของการปลดคนงานออกในระลอกต่อมา เช่น กรณีคนงานอีเดน กรู๊ป คนงานพาร์กเกอร์เมนต์ ฯลฯ

ในช่วงปี 2533 เป็นต้นมา กระแสโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย การเติบโตที่ผ่านมาเน้นการผลิตส่งออกสินค้าที่มีองค์ประกอบทางด้านทักษะต่ำ การขยายการส่งออกจึงอาศัยการแข่งขันที่ราคา [price competition] ดังนั้น ค่าจ้างจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการแข่งขัน รัฐบาลไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนหรือการยกระดับคุณภาพของแรงงาน การพัฒนาอุตสาหกรรมผ่านมาแล้ว 30 ปี แต่ร้อยละ 80 ของกำลังแรงงานมีการศึกษาเพียงชั้นประถมหรือต่ำกว่า การพัฒนาเช่นนี้จึงต้องมีแรงงานราคาถูกป้อนโรงงานอย่างไม่ขาดสาย ในช่วงต้นของการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก แรงงานหญิงในชนบทถูกดึงเข้ามาสู่ภาคอุตสาหกรรมเพื่อเป็นแรงงานราคาถูก เมื่อคนงานหญิงมีค่าจ้างแพงขึ้น ก็จะมีการใช้แรงงานเด็กในภาคอุตสาหกรรม เมื่อขาดแคลนแรงงาน ก็จะมีการจ้างแรงงานต่างชาติที่ผิดกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตาม แนวทางการพัฒนาเช่นนี้ก็ไม่สามารถให้หลักประกันคือ การพัฒนาแบบยั่งยืนได้ [sustainable growth] ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการรุกเข้ามาของการแข่งขันจากภายนอก ยิ่งชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย โดยเฉพาะเมื่อค่าจ้างเริ่มสูงขึ้น ประเทศไทยจำต้องขายสินค้าแข่งกับเวียดนาม จีน และอินโดนีเซีย ซึ่งมีค่าแรงถูกกว่า การเคลื่อนย้ายทุนไปยังประเทศที่มีค่าจ้างต่ำกว่าชี้ให้เห็น “อุตสาหกรรมตะวันตกดินในบ้านเรา” [sunset industry]

เราสามารถแบ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกเป็น 2 ช่วง สินค้าอุตสาหกรรมส่งออกของไทย ส่วนใหญ่แล้วเป็นสินค้าที่ใช้แรงงานหนาแน่น [labour intensive] การเติบโตของอุตสาหกรรมเหล่านี้เป็นผลของการย้ายฐานการผลิต แต่เพียงพอเพียงระยะเวลาอันสั้น ดังจะเห็นได้ว่าการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานหนาแน่นมีอัตราการเติบโตร้อยละ 30-40 โดยเฉลี่ยระหว่างช่วงปี 2528-2533 แต่หลังจากปี 2533 เป็นต้นมา การส่งออกของสินค้าเหล่านี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดเหลือเพียงร้อยละ 10-20 ต่อปี (ตารางที่ 1) และในบางปี เช่น ปี 2539 ยังมีอัตราการเพิ่มแบบติดลบ สถิตินี้ชี้ให้เห็นว่าสินค้าอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานหนาแน่นของไทยเริ่มสูญเสียความได้เปรียบในการแข่งขัน จำเป็นที่จะต้องมีการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม เพื่อผลิตสินค้าส่งออกที่มีองค์ประกอบของแรงงานที่มีทักษะมากขึ้น [industrial upgrading] แม้ว่าในปัจจุบันการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานที่มีทักษะและเทคโนโลยีสูงขึ้น เช่น เครื่องยนต์ และอะไหล่รถยนต์ เครื่องคอมพิวเตอร์ และเครื่องจักรกล แสดงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของภาคอุตสาหกรรมไปสู่อุตสาหกรรมที่ทันสมัย ตารางที่ 3 แสดงโครงสร้างการส่งออกของสินค้าอุตสาหกรรม ซึ่งสินค้าที่ใช้แรงงานหนาแน่นมีสัดส่วนลดลง จากร้อยละ 50.1 ในปี 2532 เป็นร้อยละ 23.3 ในปี 2540 ขณะที่สินค้าที่ใช้เทคโนโลยีขั้นกลางและสูงมีสัดส่วนสูงขึ้นจากร้อยละ 25.4 เป็นร้อยละ 46.8 ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามการผลิตคอมพิวเตอร์ส่วนใหญ่เป็นการประกอบชิ้นส่วนเป็นขั้นตอนการผลิตที่ใช้แรงงานหนาแน่น

การสูญเสียศักยภาพในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมไทยสะท้อนให้เห็นได้ชัดจากการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่มีอัตราเพิ่มลดลงมาตั้งแต่ปี 2533 ขณะที่ภาคเศรษฐกิจเชิงกำไรกลับเฟื่องฟู นำมาสู่ปรากฏการณ์ของ “เศรษฐกิจฟองสบู่” ความไม่สอดคล้องระหว่างภาคเศรษฐกิจแท้จริงกับภาคเศรษฐกิจเชิงกำไร ปะทุออกมาในปลายปี 2539 เป็นวิกฤติการณ์ที่ผลักดันให้เศรษฐกิจไทยเข้าสู่ภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากภาวะชะงักงันของตลาดหุ้น การสูญเสียความเชื่อมั่นของนักลงทุน จนเป็นเหตุให้เกิดการถอนทุนออก และการล่มสลายของเศรษฐกิจไทย [economic melt-down]

วิกฤติการณ์เศรษฐกิจครั้งนี้เป็นวิกฤติการณ์ทางการเงิน เพราะภาคที่ถูกกระทบอย่างฉับพลัน ก็คือภาคที่เกี่ยวข้องกับการเงินและการเก็งกำไร เช่น ธนาคารและสถาบันการเงินของภาคเอกชน แต่อย่างไรก็ตามนโยบายของรัฐในการฟื้นความมั่นใจของนักลงทุน โดยเฉพาะนโยบายภายใต้กรอบของไอเอ็มเอฟ [structural adjustment program] ก็มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ระบบเศรษฐกิจดุดองยิ่งขึ้น โดยเฉพาะรัดเข็มขัด [austerity program] การตัดรายจ่ายของรัฐบาลและนโยบายดอกเบี้ยสูง เพื่อตรึงเงินเพื่อและดึงเงินออมซึ่งนโยบายเหล่านี้กลับส่งผลให้ตลาดภายในหดตัวยิ่งขึ้น ธุรกิจขนาดเล็ขนาดกลางเริ่มล้มละลาย ปิดกิจการ และเลิกจ้างคนงาน ขณะที่ธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น ธนาคารหรือสถาบันการเงินที่ถูกปิดเริ่มปรับตัวอยู่รอดโดยรวมธุรกิจเข้าด้วยกัน [merger] ปรับปรุงการบริหาร และปลดคนงานออก การชะลอการลงทุนย่อมนำมาสู่ปัญหาการจ้างงาน การว่างงานในปัจจุบันส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการปลดออกสืบเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจ แต่หลายบริษัทก็ฉวยโอกาสในการปลดคนงานออกเพื่อปรับสภาพการจ้าง

1) ในภาคอุตสาหกรรม คนงานไร้ฝีมือและมีฝีมือ เช่น คนงานในอุตสาหกรรมรถยนต์หรือชิ้นส่วนฯ ล้วนถูกเลิกจ้าง จากข้อมูลของศูนย์แจ้งข้อมูลคนตกงานของกระทรวงแรงงานฯ ปี 2540 พบว่าสัดส่วนชาย-หญิงที่ถูกเลิกจ้างจำนวนพอๆกัน ในยุคต้นๆของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ทั้งคนงานชายและหญิงต่างมีโอกาสตกงานเท่าเทียมกัน แต่อย่างไรก็ตามคนงานชายส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่มีทักษะสูงกว่าจึงมีโอกาสที่จะหางานทำได้ง่ายกว่าผู้หญิง

2) การเลิกจ้างคนงานคอปกขาวในภาคบริการ เพราะปิดกิจการของสถาบันการเงิน 56 แห่ง

3) ผู้จบการศึกษาใหม่ๆ และเริ่มเข้าสู่ตลาดแรงงาน จะหางานทำได้ยากยิ่งขึ้นเพราะภาวะชะงักงันของการลงทุน

การว่างงานด้วยสาเหตุ 3 ประการนี้จะนำมาสู่การว่างงานขนานใหญ่ [massive unemployment] และมีโอกาสเป็นไปได้มากกว่าประเทศไทยจะติดอยู่กับภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจไปอีกไม่น้อยกว่า 5 ปี เพราะการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจต้องใช้เวลา ซึ่งหากถึงเวลานั้น “คนว่างงาน” จะกลายเป็น “คนตกงาน” [The Unemployed] ทันทึ คือ เป็นคนจนแบบถาวรในสังคม และดำรงชีวิตอยู่อย่าง “คนชายขอบ”

จากการประมาณการของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คาดว่าในปี 2541 นั้น อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจจะติดลบ (-3.5%) โดยผู้มีงานทำมีจำนวนทั้งหมด 30.299 ล้านคน

เมื่อเปรียบเทียบกับ 30.693 ล้านคนในปี 2540 การจ้างงานนอกภาคเกษตรในปี 2541 รวม 16.0 ล้านคน หรือลดลงจาก 16.5 ล้านคน ในปี 2540 มีการประเมินว่าผู้ว่างงานจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นในปี 2541 เป็น 9.77 แสนคน เมื่อเทียบกับปี 2540 6.26 แสนคน อัตราการว่างงานเป็น 2.9 % ในปี 2541 เมื่อเทียบกับ 1.9% ในปี 2540 ผู้ที่เริ่มเข้าสู่ตลาดแรงงานรุ่นใหม่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้ที่จบมัธยมศึกษาชั้นต้น (26.6%) และ อาชีวศึกษา (20.7%) จะประสบกับปัญหาการทำงาน

จากการศึกษาของสภาพัฒน์ร่วมกับองค์กรธุรกิจเอกชน ซึ่งได้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการ พบว่า ปัญหาว่างงานมีความรุนแรงในภาคอุตสาหกรรมเช่น อุตสาหกรรมอาหารและชิ้นส่วนรถยนต์ ภาคบริการ ที่ทันสมัย เช่น สถาบันการเงินและอุตสาหกรรมก่อสร้าง ซึ่งมีอัตราส่วนของการว่างงานสูงขึ้นถึง ร้อยละ 50.5

การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (การสำรวจแรงงานรอบที่ 1 กุมภาพันธ์ 2541) พบว่า ในปี 2541 ประเทศไทยมีประชากร 60.9 ล้านคน เป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งหมด 32.1 ล้านคน ซึ่ง ประมาณ 29.4 ล้านคน หรือ 91.5% เป็นผู้มีงานทำ ผู้ว่างงานมีประมาณ 1.5 ล้านคน หรืออัตราว่างงาน เป็น 4.6% สูงกว่าปีที่แล้วหนึ่งเท่าตัว (ตาราง ที่ 4)

เมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา อัตราการจ้างงานลดลงจาก 94.6% เป็น 91.5% (ตารางที่ 5) สาขาที่มีการเลิกจ้างมากที่สุดคือ อุตสาหกรรมก่อสร้าง ซึ่งการจ้างงานลดลงจาก 3 ล้านคน เป็น 2 ล้านคน ขณะที่ภาคอุตสาหกรรมการจ้างงานลดลงจาก 5 ล้านคน เป็น 4.9 ล้านคน แต่การจ้างงานในสาขาพาณิชยกรรมเพิ่มขึ้นจาก 4.6 เป็น 4.7 ล้านคน ซึ่งอาจจะแสดงว่าคนงานที่ถูกเลิกจ้างบางส่วนได้เคลื่อนย้ายเข้าไปทำงานในเศรษฐกิจนอกระบบ เช่น ก้าขายเพื่อการอยู่รอด

วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจยังได้ส่งผลกระทบต่อผู้ที่มีงานทำ จากผู้ที่มีงานทำ 29.4 ล้านคน ในปี 2541 43.2% ได้เปลี่ยนงาน (ตารางที่ 6) สาเหตุของการเปลี่ยนงานเป็นเพราะถูกเลิกจ้างอันมาจากการปิดกิจการ การถูกเลิกจ้างหรือไม่พอใจเกี่ยวกับค่าจ้าง (ตารางที่ 7) แต่สำหรับผู้ที่มีงานทำและไม่เปลี่ยนงาน 38% ต้องประสบกับปัญหาการถูกลดค่าจ้าง สวัสดิการหรือโบนัส (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 9 แสดงให้เห็นว่า จากผู้ว่างงานจำนวน 1.5 ล้านคน ประมาณ 1.3 ล้านคน หรือร้อยละ 90 เป็นคนที่เคยทำงานมาก่อน ผู้ที่ว่างงานแต่เคยทำงานมาก่อนนอกภาคการเกษตรมีจำนวนสูงกว่าในภาค การเกษตร

ในปัจจุบัน ข้อมูลทางสถิติเกี่ยวกับการว่างงานค่อนข้างกระจัดกระจาย จากสถิติของกระทรวง แรงงานและสวัสดิการสังคมในปี 2539 พบว่า สถานประกอบการที่มีการเลิกจ้างจำนวน 79 แห่ง มีคนงานถูกเลิกจ้าง 5,008 คน ในปี 2540 พบว่า สถานประกอบการที่มีการเลิกจ้างจำนวน 903 แห่ง มีคนงานถูกเลิกจ้าง 44,753 คน และสถานประกอบการที่มีการเลิกจ้างมากที่สุดเป็นกิจกรรมประเภท เช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งทอ รองเท้า ของเด็กเล่น อาหารแช่แข็ง และอัญมณี เมื่อเปรียบเทียบสถานการณ์ในปี 2539 และ 2540 แล้ว การเลิกจ้างมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นกว่า 3 เท่าตัว เป็นการเก็บข้อมูลจากการ

แจ้งเข้ามาเท่านั้น จึงเป็นการประเมินค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้ การนิยาม “ผู้ว่างงาน” ยังคงเป็นข้อถกเถียงกันอยู่

จากการศึกษาเกี่ยวกับการว่างงานในประเทศยุโรป (Demaziere, 1995: 5) พบว่า “ผู้ว่างงาน” ในช่วงปี ค.ศ.1930 คือ ผู้สมัครใจทำงานแต่หางานไม่ได้ การว่างงานจึงส่งผลกระทบต่อครอบครัวเพราะขาดรายได้ และสมควรได้รับความช่วยเหลือ ตั้งแต่นั้นมาประเทศยุโรปจึงเป็นรัฐสวัสดิการ และ “การมีงานทำ” จึงถือเป็นสิทธิอย่างหนึ่ง “ผู้ว่างงาน” คือ ผู้ที่สามารถใช้สิทธินี้ ซึ่งหมายความว่า มีสวัสดิการสังคมรองรับอยู่ เช่น การประกันการว่างงาน เงินช่วยเหลือขั้นต่ำสำหรับครอบครัวตกงาน เป็นต้น ในปัจจุบันการนิยาม “ผู้ว่างงาน” ค่อนข้างมีปัญหา การแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจทำให้เส้นแบ่งระหว่าง “ผู้มีงานทำ” และ “ผู้ว่างงาน” มีความคลุมเครือ ภายใต้อิทธิพลของการแข่งขันอย่างรุนแรง การใช้กลยุทธ์ลดต้นทุนโดยนำเอาระบบการจ้างงานแบบชั่วคราวมาใช้ ทำให้สภาพการจ้างงานมีรูปแบบหลากหลายและสลับซับซ้อน เช่น จ้างเป็นชั่วคราว เป็นรายชิ้น หรือเหมาจ้าง คำถามจึงมีอยู่ว่า บุคคลที่มีงานทำ เช่น เป็นรายชั่วคราว ถือว่าเป็นผู้ที่มีงานทำหรือไม่ หรือการจ้างงานออกไปทำตามหมู่บ้านคือการจ้างงานแบบแอบแฝงหรือไม่ เพราะฉะนั้นการให้คำจำกัดความ “ผู้ว่างงาน” จึงมีความหลากหลายและขึ้นกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยแต่ละชิ้น

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาการว่างงานอย่างรุนแรง ควบคู่กับการให้คำจำกัดความของ “ผู้ว่างงาน” การรวบรวมสถิติและรายงานของหน่วยงานราชการต้องนำมาแยกแยะและสังเคราะห์ เพื่อทราบถึงขนาดการว่างงานแท้จริงเพราะขนาดการว่างงานเป็นตัวชี้วัดภาวะทางสังคมเศรษฐกิจและการเลือกปฏิบัติในสังคม ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายและมาตรการป้องกันการเลิกจ้าง

การศึกษาเกี่ยวกับ “การว่างงาน” นั้นจะต้องอาศัยแนวการศึกษาแบบสหวิทยาการ คือ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และจิตวิทยา แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในยุคแรกๆ ไม่ค่อยได้ให้ความสนใจกับปัญหาการว่างงาน นักเศรษฐศาสตร์ - คลาสสิก เช่น D. Ricardo เห็นว่า ปัญหาความยากจนเกิดจากประชากรล้นเกิน ซึ่งผลักดันให้แรงงานส่วนเกินเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมบริการได้ เชื่อว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะนำมาสู่การขยายตัวของ การจ้างงาน ปัญหาการว่างงานจะไม่เกิดขึ้นเพราะว่าค่าจ้างมีความยืดหยุ่นสูง การขึ้นลงของค่าจ้างจะเป็นตัวกำหนดดุลยภาพระหว่างอุปทานและอุปสงค์แรงงานในตลาด เพราะฉะนั้นถ้ามีการว่างงานเกิดขึ้นจึงเป็นเรื่องของความสมัครใจของบุคคลที่จะไม่ทำงานหรือต้องการอยู่เฉยๆ [idleness] ตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกการว่างงานกับความยากจนจึงไม่มีส่วนที่สัมพันธ์กัน

ในการวิพากษ์เศรษฐศาสตร์การเมือง K. Marx วิเคราะห์ว่า ปัญหาการว่างงานกับระบบเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กัน พัฒนาการของทุนนิยมทำให้เกิดวัฏจักรเศรษฐกิจ การมีประชากรล้นเกินจึงสร้างความยืดหยุ่นให้กับกระบวนการสะสมทุน เพราะฉะนั้นระบบทุนนิยมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้าง “กองทัพคนว่างงาน” เมื่อเศรษฐกิจขยายตัว จะมีการดึงแรงงานเข้ามาใช้เพื่อการผลิตโดยนายทุนไม่ต้องจ่ายค่า

จ้างสูงขึ้น และในยุคเศรษฐกิจถดถอย จะมีการปลดคนงานออกเพื่อเพิ่มจำนวน “กองทัพของคนว่างงาน” เป็นการว่างงานแบบไม่สมัครใจ [involuntary unemployment] (Marx, Capital เล่ม 1)

นักเศรษฐศาสตร์ เช่น J.M. Keynes วิพากษ์แนวคิดนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกและนีโอคลาสสิก โดยชี้ว่า ความยืดหยุ่นของค่าจ้างไม่สามารถจะดูดซับแรงงานส่วนทั้งหมดได้ จะต้องมีแรงงานบางส่วนว่างงาน และสาเหตุเหตุของการว่างงานเกิดจากการขาดอุปสงค์ที่มีผล [effective demand] เคนส์เสนอการแทรกแซงของรัฐในการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสร้างงานและการจัดระบบสวัสดิการสังคม

แต่ในปัจจุบันภายใต้วิกฤติเศรษฐกิจ ปัญหาการว่างงานได้รับความสนใจและศึกษากันมากขึ้น แม้ว่าปัจจุบันการว่างงานเปิดเผยมีความรุนแรงมากเพราะการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต การลงทุนไม่ได้นำมาสู่การจ้างงานเพิ่มขึ้น “เพื่อรักษาอัตราค่าจ้างในระบบทุนนิยมกลับต้องการคนทำงานน้อยลง” แต่การจ้างงานมีคุณภาพด้อยลงคือ เป็นการจ้างงานที่ขาดความมั่นคง เช่น การจ้างแบบชั่วคราว เป็นต้น เมื่อย้อนกลับมาดูเศรษฐกิจไทย จึงควรที่จะมีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการว่างงานให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นเพื่อป้องกันการว่างงาน

ปัญหาการว่างงานที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นจะกลายเป็นปัญหาสังคม ผลกระทบของการว่างงานสามารถพิจารณาได้ในหลายมิติ ในระดับของปัจเจกบุคคล ครอบครัว หรือชุมชน ที่ถูกกระทบ จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาพบว่า “ผู้ว่างงาน” แม้จะมีสภาพความเป็นมาที่แตกต่าง เช่น ระยะเวลาที่ตกงาน หรือประสบการณ์ แต่ทุกคนล้วนมีลักษณะเหมือนกัน ประการแรกคือ ทุกคนได้รับความสะเทือนใจช่วงที่ใช้ชีวิตขณะไม่มีงานทำ เพราะขาดรายได้ ต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตครอบครัว และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน [Pugliese, 1993: 63] แต่สภาพนี้จะเลวร้ายลงเมื่อการว่างงานมีระยะยาวขึ้นจนบุคคลนั้นกลายเป็น “คนตกงาน” ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อภาวะจิตใจ บุคคลผู้นั้นจะปรับตัวได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับหลายๆปัจจัย แต่ในกรณีที่ปรับตัวไม่ได้ ก็จะเกิดการโดดเดี่ยวตัวเองแยกตัวออกจากสังคม

วิกฤติการณ์เศรษฐกิจและผลกระทบต่อคนงาน: ประเด็นหญิง-ชาย

การศึกษาเรื่องผลกระทบของการว่างงาน โดยเฉพาะประเด็นหญิงชาย [gender] เป็นเรื่องที่ควรศึกษาวิจัยมากขึ้น เพราะในช่วงที่ผ่านมาการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้ประเทศไทยมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานของหญิงสูงสุดประเทศหนึ่ง จากผลของงานวิจัยซึ่งทำให้หลายๆส่วนได้ข้อสรุปเหมือนกันว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทยเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นทั่วโลก มีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ เริ่มจากการใช้เทคโนโลยีกำกับแรงงานจำนวนมาก ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้เวลานานในการฝึกฝนความชำนาญ และเป็นการผลิตสินค้าประเภทอุปโภคบริโภคเป็นหลัก สินค้าเหล่านี้มีความจำเป็นต้องอาศัยการแก่งแย่งตลาดเพื่อทำกำไร เพราะเป็นสินค้าที่มีการแข่งขันทางด้านราคาสูง การเข้าออกจากตลาดทำได้ง่ายและค่อนข้างเสรี เงื่อนไขเหล่านี้สร้างความชอบธรรมให้แก่การกดค่าแรง และการทำกำไรเพิ่มด้วยการลดต้นทุนแรงงานของผู้ประกอบการ

แรงงานหญิงเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว และได้กลายเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรมทั่วโลก จากเหตุผลหลายประการคือ

- * มีความชำนาญในการผลิตสินค้าหัตถกรรม อันได้มาจากการฝึกฝนความชำนาญในการทำงานบ้านและงานหัตถกรรมต่างๆ

- * มีความอดทนต่องานที่จุกจิกและซ้ำซาก ตลอดจนชั่วโมงทำงานที่ยาวนาน ซึ่งเป็นลักษณะของงานหัตถอุตสาหกรรมและการผลิตขนาดใหญ่

- * มีความว่องไวและรวมตัวกันยาก เนื่องจากเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการะมัดชอบเกี่ยวกับครอบครัว ทำให้อำนาจต่อรองต่ำ

- * โดยทัศนคติที่เลือกปฏิบัติและมีทิวามาตรฐาน ทำให้โอกาสในการทำงานของผู้หญิงมีจำกัดกว่าเมื่อเทียบกับชาย และทำให้แรงงานหญิงราคาถูก หาได้ไม่ยาก

- * โดยความรับผิดชอบและการะครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายแบกรับ เช่น สวัสดิการ ความเป็นอยู่ของครอบครัว ความอยู่รอดและอนาคตของลูก ฯลฯ ทำให้ผู้หญิงพร้อมที่จำทำงานหนัก แม้จะได้ค่าแรงที่ต่ำ ไม่เลือกงาน และพร้อมที่จะทำงานนอกเวลาหรือหารายได้เพิ่ม

- * เลิกจ้างได้ง่าย เนื่องจากอำนาจต่อรองต่ำ ทำให้ไม่เป็นปัญหาเมื่อต้องการเลิกจ้างหลังจากทำงานไปได้เป็นเวลายาวนานพอที่จะทำให้ความคล่องแคล่วและประสิทธิภาพลดลง ธุรกิจการผลิตที่จ้างแรงงานหญิงส่วนใหญ่จะจ้างแค่แรงงานในวัยเจริญพันธุ์ และหาทางปลดคนงานที่มีอายุการทำงานยาวนานออก

เหตุผลต่างๆที่กล่าวข้างต้น ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยทั่วไปมิได้ให้ประโยชน์แก่แรงงานหญิงเท่าที่ควร แม้จะอาศัยแรงงานหญิงเป็นกำลังหลักในการสร้างกำไร ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างปัญหาให้แก่สังคมในระยะยาว จากการที่แรงงานหญิงที่มีอายุมากขึ้นจะมีความมั่นคงในการทำงานน้อยลง ในขณะที่หางานทำใหม่ได้ยากขึ้น นอกจากนั้นการพยายามลดต้นทุนให้ต่ำยังนำไปสู่การละเลย สวัสดิการที่ควรให้ อาทิ ที่พักที่เหมาะสมโดยเฉพาะสำหรับคนมีครอบครัว/สถานเลี้ยงเด็ก โอกาสในการพัฒนาตนเอง ฯลฯ ซึ่งโดยรวมทำให้คุณภาพชีวิตของแรงงานหญิงไร้ฝีมือส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐานและขาดโอกาสในการมีชีวิตครอบครัว เมื่อมีลูกก็ต้องส่งไปให้ญาติในต่างจังหวัดเลี้ยงดู

ปัญหาและการะของแรงงานหญิงดังกล่าวมานี้ทำให้มีแนวโน้มว่า ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจและการเลิกจ้างที่มีต่อแรงงานหญิงไร้ฝีมือจะรุนแรงและแตกต่างออกไปจากแรงงานชาย จากข้อมูลของกระทรวงแรงงาน ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ถึง 31 ธันวาคม 2540 มีการเลิกจ้างเกิดขึ้น ในกิจการ 903 แห่ง รวมจำนวนลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้าง 44,753 คน เป็นหญิงและชายใกล้เคียงกัน แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า ลูกจ้างหญิงจำนวนมากที่ถูกเลิกจ้างเป็นแรงงานในกิจการที่ใช้แรงงานราคาถูก ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีพื้นฐานความรู้หรือโอกาสการพัฒนาตนเองเท่าใดนัก เช่น กิจการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งทอ รองเท้าและผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง ของเล่น อาหารกระป๋องและอาหารแช่แข็ง อุปกรณ์ไฟฟ้า และ อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งล้วนเป็นสินค้าส่งออกอันดับแรกของประเทศ และมีการแข่งขันทางด้านราคาอย่างเข้มข้นในตลาดต่างประเทศ

ลูกจ้างในกิจการประเภทนี้ คือ แรงงานหญิงที่มักถูกจำกัดโอกาสที่จะได้รับประโยชน์ต่างๆ อันควรจะได้ และมีสวัสดิการจำกัด จากการลดต้นทุนแรงงานของผู้ผลิต นอกจากนั้นนายจ้างยังมักหาทางจำกัดอายุการทำงานของลูกจ้างให้สั้น เพื่อให้ได้ลูกจ้างในวัยที่ระดับกระแงที่สุดมาทำงาน และไม่ต้องแบกรับภาระต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นค่าแรงงานที่สูงขึ้น หรือการดูแลสุขภาพที่เสื่อมโทรมไปกับการทำงานของลูกจ้างที่มีอายุการทำงานยาวนาน อีกทั้งเป็นการตัดปัญหากรณีที่ลูกจ้างที่มีประสบการณ์การทำงานนานจะรวมตัวเรียกร้องสิทธิต่างๆ จึงทำให้เกิดข้อสงสัยว่า การเลิกจ้างในกิจการเหล่านี้เกิดจากความจำเป็นอันเนื่องมาจากภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ หรือเป็นวิธีการที่นายจ้างฉวยโอกาสปรับเปลี่ยนเอาลูกจ้างเก่าออกเพื่อจ้างคนงานใหม่กันแน่ นอกจากนั้นปัญหาดังกล่าวที่เพิ่มทวีขึ้นยังทำให้ผู้ประกอบการจำนวนไม่น้อยเริ่มหันไปหาแหล่งลงทุนที่สามารถลดต้นทุนแรงงานได้ต่ำลง หรือแปรรูปการผลิตไปใช้วิธีการผลิตแบบรับเหมาช่วง หรือเปลี่ยนสภาพการจ้างเป็นจ้างชั่วคราว ฯลฯ

ที่ค่อนข้างแน่นอนก็คือ โอกาสที่ลูกจ้างหญิงเหล่านี้จะหางานทำใหม่ได้จะเกิดขึ้นไม่มากนัก เนื่องจากกิจการประเภทเดียวกันจะมุ่งรับลูกจ้างใหม่ที่อายุน้อย อีกทั้งประสบการณ์ ความรู้ก็จำกัด ทำให้เปลี่ยนประเภทของงานหรือปรับระดับการทำงานได้ลำบาก ปัญหาที่จะเกิดตามมาก็คือ ลูกจ้างหญิงเหล่านี้อยู่ในวัยที่เป็นกำลังสำคัญของครอบครัว จำนวนมากต้องแบกรับภาระเลี้ยงดูบิดามารดา ส่งเสียน้องหรือเลี้ยงดูลูกที่ยังไม่อยู่ในวัยทำงาน การรุดถอนของคนงานประเภทนี้จึงทำให้เกิดปัญหาแก่ครอบครัวตามมา

ขณะเดียวกันความช่วยเหลือของรัฐก็มีจำกัดอย่างยิ่ง แรงงานจำนวนน้อยที่พอช่วยตัวเองได้และมีความคล่องตัวอยู่บ้างเท่านั้นที่เข้าถึงบริการของรัฐและมีจำนวนเพียงน้อยนิดที่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐให้ได้งานทำ (273 คน จากตัวเลขผู้ถูกเลิกจ้างที่ขอรับบริการ 5,375 คน ในช่วง 26 พ.ย.-15 ธ.ค. 2540) โอกาสที่คนเหล่านี้จะกลับสู่ชนบทเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามคำชี้แนะของรัฐก็ไม่ใช่จะเกิดขึ้นได้ง่ายๆ เพราะหากสามารถหางานทำได้ง่าย เช่นนั้นก็คงจะไม่มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาหางานทำในตัวเมืองใหญ่ๆ อย่างล้นหลามเช่นที่เป็นอยู่

ผลกระทบที่มีต่อแรงงานหญิงไร้ฝีมือมีแนวโน้มที่จะรุนแรงและซับซ้อนเนื่องจากแรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้รับความคุ้มครองมาก่อนแล้ว และมักพร้อมที่จะยอมรับการเอารัดเอาเปรียบที่สูงขึ้นเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ทำให้ความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นขยายผลต่อไปและไม่ปรากฏเป็นตัวเลขให้เห็นชัดเจน ทำให้การแก้ไขปัญหาคำทำได้ยาก แรงงานบางส่วนที่ยังคงอยู่ในงานเดิมอาจต้องยอมเปลี่ยนสถานะเป็นลูกจ้างชั่วคราว รายวัน หรือยอมลดค่าจ้าง สวัสดิการ และเวลาทำงานลง อีกบางส่วนอาจเปลี่ยนไปรับเหมาช่วงการผลิตอยู่ในบ้านของตนเองในขณะที่บางส่วนย้ายที่อยู่ ที่ทำงานไปที่อื่น หรือเปลี่ยนไปทำอาชีพที่สังคมรังเกียจ

ผลกระทบที่เกิดกับแรงงานหญิงเหล่านี้มิได้เกิดเพียงแต่กับตัวแรงงานเท่านั้น เพราะผู้หญิงโดยทั่วไปมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกในสังคม และผู้หญิงกลุ่มใหญ่ที่สุดก็คือแรงงานไร้ฝีมือที่เป็นฐานล่างของเศรษฐกิจสังคมไทย การทำความเข้าใจกับขนาดและลักษณะของปัญหาที่แรงงาน

หญิงประสบ จึงมีความจำเป็น และสำคัญอย่างยิ่งต่อการแก้ปัญหาของประเทศ ขณะเดียวกัน การวิจัยอาจจะตอบคำถามได้ว่าทำไมคนบางกลุ่มจึงมีโอกาสดกงานสูงกว่าคนอื่นๆ

การวิจัยเรื่องผลกระทบของการว่างงานต่อชุมชน การวิจัยที่ Marenthal ในอังกฤษ พบว่า ชุมชนที่เคยรุ่งเรื่องทางอุตสาหกรรมแต่ปัจจุบันตกต่ำเพราะมีการเคลื่อนย้ายทุนออก ประชากรในชุมชนจะประสบปัญหาเดียวกัน คือ การว่างงาน การว่างงานจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนประสบชะตากรรมร่วมกัน (Jahoda, 1982: 23) แต่ในกรณีของ Greenwich ซึ่งเป็นหมู่บ้านของคนทำงานแต่มีอัตราการว่างงานสูง การว่างงานจะทำให้ “ผู้ว่างงาน” กลายเป็นผู้ที่มีสถานภาพสังคมต่ำ และชุมชนมีอคติต่อ “ผู้ว่างงาน” (Bakke, 1933: 15)

ผลกระทบของการว่างงานต่อกลุ่มคนงานที่เจ็บป่วยจากการทำงาน ก็เป็นประเด็นของการว่างงานคาบเกี่ยวกับความยากจน โดยจะเห็นได้ว่า คนงานที่เจ็บป่วยจากการทำงานมีการรวมตัวจัดตั้งเป็น “สภาเครือข่ายผู้ป่วยจากการทำงาน” สมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนงานหญิงที่ถูกเลิกจ้าง เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ คนงานเหล่านี้มีอายุมาก และส่วนใหญ่มีครอบครัว แม้ว่าคนงานกลุ่มนี้จะถูกเลิกจ้างก่อนวิกฤติการณ์เศรษฐกิจ แต่ก็ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการลดลงของรายได้เนื่องจากไม่มีงานทำ โอกาสที่จะได้งานทำในโรงงานนั้นเป็นไปได้ยาก แรงงานเหล่านี้จึงต้องเข้าไปหาเลี้ยงชีพในเศรษฐกิจนอกระบบ แต่การทำมาหากินก็ยากลำบากเพราะมีข้อจำกัดทางสุขภาพ จึงมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างเปราะบาง

ในส่วนของคนตกงานกลุ่มอื่นก็มีการรวมตัวกันเป็น “เครือข่ายผู้รับงานไปทำที่บ้าน” (Homenet) และ “ชมรมผู้สร้างงาน” ปัจจุบัน “สภาเครือข่ายผู้ป่วยฯ” เป็นเครือข่ายของ “สมาชิกคนจน” และเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิคนป่วยและการมีส่วนร่วม เช่น การจัดตั้งสถาบันความปลอดภัยฯ ที่เป็นองค์กรอิสระ

โดยสรุปแล้ว ปัญหาการว่างงานและความยากจนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะในยุควิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ จำต้องอาศัยการวิจัยลงลึกและข้อมูลมากกว่านี้ เพื่อให้ได้มิติต่างๆ เกี่ยวกับ “คนจน”

ตารางที่ 1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่งออก

หน่วย: ล้านบาท

	2532	2534	2535	2536	2537	2538	2539	2540
ผลิตภัณฑ์ที่ใช้แรงงานหนาแน่น								
สิ่งทอ	105,181	119,351	123,478	129,568	149,610	160,562	138,009	169,676
ผลิตภัณฑ์ยาง	13,524	23,798	25,639	27,936	39,256	53,751	33,508	35,243
เฟอร์นิเจอร์และผลิตภัณฑ์ไม้	9,746	13,626	15,069	16,738	19,531	20,654	20,731	23,977
ผลิตภัณฑ์ยาง	5,464	7,116	9,151	11,373	12,802	20,471	18,831	24,789
อุปกรณ์เดินทาง	5,464	7,116	9,151	8,974	10,546	11,273	10,092	12,262
อุปกรณ์กีฬา	1,222	4,102	6,974	6,801	7,508	8,795	8,665	8,921
เครื่องหนัง	1,448	2,678	3,500	4,257	5,738	6,711	7,514	9,660
ดอกไม้ประดิษฐ์	2,867	2,271	2,396	2,598	2,517	2,199	1,668	1,760
อัญมณีและเครื่องประดับ	28,393	35,903	36,582	41,030	44,684	49,946	51,494	52,847
ผลิตภัณฑ์อื่น	4,218	7,800	8,780	7,928	8,470	8,800	7,852	8,285
รวมผลิตภัณฑ์ที่ใช้แรงงานหนาแน่น	177,527	223,761	240,720	257,203	300,662	343,152	298,064	347,420
อัตราเติบโตเฉลี่ย (2532-2540) (14.9%)	49.61	20.88	7.58	6.85	16.89	14.13	-13.14	16.56
ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นกลาง-สูง								
เครื่องจักรกล	31,154	57,445	70,423	90,802	118,019	16,937	196,343	164,028
อุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์	18,851	47,875	60,356	62,634	88,126	102,948	106,569	134,865
แผงวงจรไฟฟ้า	26,521	44,209	56,702	75,622	102,436	130,246	137,451	178,792
สายไฟฟ้า	3,545	4,821	6,842	10,365	11,372	11,922	12,592	15,567
หม้อแปลงไฟฟ้าและมอเตอร์ไฟฟ้า	2,073	4,947	6,498	10,382	16,163	24,676	30,117	45,001
นาฬิกาและชิ้นส่วนประกอบ	2,484	7,556	8,533	7,266	9,828	11,531	11,100	12,987
อุปกรณ์กล้องถ่ายรูป	1,123	2,566	8,730	16,532	19,980	16,341	18,848	33,581
รถยนต์และส่วนประกอบ	4,431	6,885	8,730	16,532	19,980	16,341	18,848	33,581
รวมผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นกลาง-สูง	90,182	176,314	223,159	281,441	376,979	470,930	527,541	697,524
อัตราเติบโตเฉลี่ย (2532-2540) (29.6%)	46.13	35.32	25.57	26.12	33.95	24.92	12.02	32.22
ผลิตภัณฑ์แปรรูป	43,345	36,086	58,905	52,332	50,308	53,291	57,125	43,659
อัตราเติบโต	15.93	4.93	63.24	-11.16	3.87	5.93	7.10	23.94
ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมอื่นๆ	43,100	117,027	111,602	161,581	194,871	283,998	268,685	370,452
อัตราเติบโต	-9.99	29.18	-4.64	44.78	20.6	45.74	-5.39	37.88
รวมผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม	354,154	553,188	634,386	752,557	922,792	1,151,371	1,151,365	1,489,055
อัตราเติบโต	33.32	25.61	14.68	18.63	22.62	24.77	0	29.33

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย

ตารางที่ 2 ข้อมูลการเลิกจ้างตามประเภทกิจการ 1 ม.ค. - 31 ธ.ค. 2540

ประเภทกิจการ	จำนวนสถานประกอบการและลูกจ้าง									ค่าชดเชย (บาท)
	ทั้งหมด					ที่มีการเลิกจ้าง				
	สปก. (แห่ง)	ลูกจ้าง				สปก. (แห่ง)	ลูกจ้าง			
	รวม	ชาย	หญิง	เด็ก	รวม	ชาย	หญิง			
1. ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป	14,127	340,593	53,072	280,045	7,476	16	1,590	617	973	23,909,671.45
2. สิ่งทอ	4,601	349,558	110,140	235,598	3,820	25	4,039	1,025	3,014	153,151,456.15
3. ผลิตภัณฑ์หนังและ ผลิตภัณฑ์หนัง	3,417	162,044	56,224	101,951	3,869	14	1,423	431	992	7,556,025.45
4. ผลิตภัณฑ์ของเล่นของ ข้าววอย	1,712	112,848	25,423	86,284	1,141	8	600	56	514	8,306,033.00
5. อาหารกระป๋อง อาหารแช่แข็ง	1,740	254,858	58,045	131,436	5,377	19	2,622	827	1,795	13,763,208.75
6. ทำเครื่องประดับ	1,909	61,725	27,099	32,771	1,855	12	671	327	344	6,125,208.50
7. สถาบันการเงิน	6,060	240,270	130,006	110,182	82	77	5,111	2,207	2,904	472,722,433.15
8. เพอร์เนเจอร์และ ผลิตภัณฑ์ไม้	6,127	190,317	109,953	78,257	2,107	36	2,623	2,052	571	23,270,872.00
9. อุปกรณ์ไฟฟ้าและ อิเล็กทรอนิกส์	2,004	339,005	105,020	231,361	2,624	32	3,500	1,257	2,243	109,357,129.00
10. รถยนต์และชิ้นส่วน +จักรยานยนต์	4,083	104,093	82,835	20,322	936	73	3,551	2,724	827	70,178,338.50
11. เหล็กและโลหะ	916	55,019	43,628	11,307	84	25	892	727	165	9,652,456.00
12. ธุรกิจบริการ	42,365	394,034	193,523	193,784	6,727	30	1,678	905	773	36,390,963.25
13. สิ่งพิมพ์และโฆษณา	4,987	89,895	53,135	36,153	607	16	836	440	396	70,756,308.57
14. การพัฒนา อสังหาริมทรัพย์	4,343	76,489	41,846	33,863	780	138	4,495	3,305	1,190	18,457,310.25
15. ห้างสรรพสินค้า+ มินิมาร์ท	7,504	128,112	48,467	77,680	1,965	28	1,733	524	1,209	11,575,308.57
16. ขนส่ง	9,542	385,787	269,656	115,426	705	12	98	80	18	29,568.00
17. ผลิตภัณฑ์เครื่องครัว	5,212	136,620	97,925	37,768	927	38	1,940	1,350	590	15,865,316.00
18. ขายปลีก ขายส่ง	131,324	1,392,024	727,122	635,591	29,311	95	1,178	618	560	42,863,744.00
19. อุตสาหกรรมอื่นๆ	66,687	2,520,371	1,698,961	808,090	13,320	149	6,173	3,505	2,668	118,027,973.04
รวม	318,660	7,333,662	3,932,080	3,317,869	83,713	903	44,753	23,007	21,746	1,211,959,974.31

ที่มา: กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

ตารางที่ 3 ความหนาแน่นของสินค้าอุตสาหกรรมส่งออก

หน่วย: ร้อยละ

	2532	2534	2536	2538	2540
สินค้าที่ใช้แรงงานหนาแน่น	50.13	40.45	34.5	26.26	23.33
สินค้าที่ใช้เทคโนโลยีชั้นกลางและสูง	25.46	31.87	37.4	45.94	46.84
อื่นๆ	24.41	27.68	28.11	27.8	29.83
	100	100	100	100	100

ตารางที่ 4 ภาวะการมีงานทำของประชากร กุมภาพันธ์ 2537 - 2541

หน่วย: พันคน

	2537	2538	2539	2540	2541
ประชากรรวม	59,034.9	59,112.9	59,750.4	6,350.7	60,949
กำลังแรงงาน	31,049.9	31,347.9	31,898.4	32,000.2	32,143.1
ผู้มีงานทำ	28,233.5	29,055.1	30,099.2	30,266.4	29,412.
ผู้ว่างงาน	1,244.4	723.5	641.3	697.9	1,479.3
กำลังหางาน	200.1	167.8	119.6	179.6	402.8
ไม่มีงานทำ	1,571.9	555.7	521.7	518.3	1,076.5
ผู้รอดูการเกษมศร	1,571.9	1,569.2	1,157.8	1,035.9	1,250.8
อัตราว่างงาน	4	2.3	2	2.2	4.6
อัตราผู้ว่างงานอย่างเปิดเผย	0.6	0.5	0.4	0.6	1.3

ที่มา: การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรรอบที่ 1 ก.พ. 2537 - 2541

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

ตารางที่ 5 ผู้มีงานทำจำแนกตามสาขาการผลิต กุมภาพันธ์ 2537 - 2541

หน่วย: พันคน

	2537	2538	2539	2540	2541
ผู้มีงานทำ	28,233.5	29,055.1	30,099.2	30,266.3	29,412.9
อัตราผู้มีงานทำ	90.9	92.7	94.4	94.6	91.5
ภาคเกษตรกรรม	12,400.6	11,848.9	12,146.2	11,938	11,640
นอกภาคเกษตรกรรม	15,832.9	17,206.2	17,953	18,328.3	17,772.6
อุตสาหกรรมหัตถกรรม	4,530.6	4,839.5	4,967.4	4,996.4	4,923.2
ก่อสร้าง	2,295.4	2,649.1	3,125.3	2,983.5	2,042.3
พาณิชย์กรรม	3,914	4,274.5	4,451.6	4,602.6	4,741.6
ขนส่ง	931.7	1,025.8	1,036.6	1,098.5	1,074.1
บริการ	3,904.1	4,142.8	4,100	4,399.8	4,727.5
อื่นๆ	256.6	274.2	271.6	247.1	263.9

ที่มา: ตารางที่ 4

ตารางที่ 8 ผู้มีงานทำจำแนกตามการเปลี่ยนงาน ก.พ. 2541

	จำนวน (พันคน)	ร้อยละ
ผู้มีงานทำ	29,413	100
ไม่เปลี่ยนงาน	16,681.5	56.7
เปลี่ยนงาน	12,713.5	43.2
ก่อน ม.ค. 40	9,212.3	31.3
ม.ค. 40-ม.ค. 41	3,499.8	11.9
ไม่ทราบ	1.4	>0.5
ไม่ทราบ	18	0.1

ที่มา: คูตารางที่ 4

ตารางที่ 7 ผู้มีงานทำที่เปลี่ยนงานระหว่าง ม.ค. 2540-ม.ค. 2541 จำแนกตามเหตุผลที่เปลี่ยนงาน

	จำนวน (พันคน)	ร้อยละ
รวม	3,499.8	100
เลิกกิจการ (ธุรกิจตนเอง)	106.3	3
สถานประกอบการเลิกกิจการ	150.9	4.3
ถูกให้ออก	122.9	3.5
ลดค่าจ้างหรือสวัสดิการ	101.4	2.9
ไม่พอใจค่าตอบแทน	699.7	20
อื่นๆ (เช่น ป่วย บาดเจ็บ)	2,310.4	66
ไม่ทราบ	8.1	0.2

ที่มา: คูตารางที่ 4

ตารางที่ 8 ผู้มีงานทำที่ไม่เปลี่ยนงาน จำแนกตามรายได้ลดลงหรือไม่ หลังจาก ม.ค. 40

	จำนวน (พันคน)	ร้อยละ
ผู้ไม่เปลี่ยนงาน	16,681.5	100
รายได้ไม่ลด	10,309.7	61.8
รายได้/ค่าจ้าง ลด	5,643.5	33.8
โบนัส/สวัสดิการ ลด	523.3	3.1
รายได้/ค่าจ้าง/โบนัส/สวัสดิการ ลด	198.3	1.2
ไม่ทราบ	6.6	>0.5

ที่มา: คูตารางที่ 4

ตารางที่ 9 ผู้ว่างงานที่เคยทำงานจำแนกโดยอาชีพสุดท้าย

	จำนวน (พันคน)	ร้อยละ
ว่างงาน	1,479.3	100
ว่างงานไม่เคยทำงาน	153.6	10.4
ว่างงานที่เคยทำ	1,325.6	89.6
อาชีพครั้งสุดท้าย		
วิชาชีพ	34.8	2.6
บริหาร	8.2	0.6
เสมียน	67	5.1
การค้า	61.9	4.7
เกษตรกร	478.1	36.1
ขนส่ง	44.1	3.3
ช่าง/กรรมกร	579.5	43.7
บริการ	51.1	3.9
อื่นๆ	0.8	

ที่มา: คูตารางที่ 4

ตารางที่ 10 การกระจายรายได้

	2518/19	2523/24	2528/29	2531/32	2533/34	2534/35	2536/37	2539
กลุ่มคนรวย 20% แรก	42.96	51.47	55.63	55.01	56.48	59.04	57.52	55.38
กลุ่มคนรวย 20% หลัง	20.96	20.64	19.86	20.30	20.11	18.95	19.60	20.14
กลุ่มชนชั้นกลาง	14.00	13.38	12.20	12.20	11.92	11.06	11.06	12.10
กลุ่มคนจน 20%	9.37	9.10	7.87	7.98	7.44	7.01	7.29	7.89
กลุ่มคนจนสุด 20%	6.05	5.41	4.55	4.51	4.05	3.94	3.99	4.49
คนรวย 40%	70.22	72.11	75.49	75.31	76.56	77.99	77.12	75.52
คนจน 60%	29.78	27.89	24.51	24.69	23.41	21.01	22.88	24.84
สัมประสิทธิ์ Gini	0.426	0.479	0.481	0.485	0.522	0.536	0.525	0.497

ที่มา: Estimate derived from the NSO Socioeconomic Survey, TDRI (1994) and Kakwani and Krongkaew (1996)

บรรณานุกรม

- Aronowitz, S. and DiFazio, W. (1994) **The Jobless Future**, Minneapolis&London: University of Minnesota Press.
- Bakke, E.W. (1993). **The Unemployed Man**, London, Nisbet.
- Beechey, V. (1983) Studies of Women's Employment, **Feminist Review** No.15
- Charoenloet, Voravidh and Teeranat Karnjanauksorn, (1996) **Industrialization and Democracy**, paper presented at the International Conference on *Democracy and Cooperation* in Soeul, Korea.
- Demaziere, D. (1995). **La sociologie du chomage**, Edition La Decouvert, Paris.
- Elson, D. and Pearson, R. (1981) '*Nimble Fingers Make Cheap Workers*': *An Analysis of Women's Employment in Third World Export Manufacturing*, **Feminist Review** No.7 (Spring)
- Fuentes, A. and Ehrenreich, B. (1987) Women in the Global Factory, in Peet, R. (ed.) **International Capitalism and Industrial Restructuring**, Boston: Allen&Unwin.
- Godfrey, M. (1986) **Global Unemployment: The New Challenge to Economic Theory**, New York: St. martin Press.
- Pugliese, E. (1993). **Socio-economie du chomage**, L'Harmattan, Paris.

สถานการณ์และทางเลือกของคนด้อยโอกาสในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ*

โครงการเสียงคนด้อยโอกาสในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ
มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.)

1. ความสืบเนื่องของโครงการเสียงคนด้อยโอกาสในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ

โครงการเสียงคนด้อยโอกาสในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ได้ดำเนินกิจกรรมรณรงค์สะท้อนข้อมูลสภาพปัญหาและความต้องการของคนด้อยโอกาสในภาวะวิกฤติมาตั้งแต่ปลายปี 2540 ถึงต้นปี 2541 โดยประมวลข้อเรียกร้องเสนอต่อรัฐบาล เพื่อประกอบการพิจารณาเพื่อกำหนดมาตรการและจัดสรรงบประมาณช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในระยะต่อไป พร้อมกับจัดพิมพ์หนังสือรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจขั้นต้นถึงผลกระทบของภาวะวิกฤติเศรษฐกิจที่มีต่อเด็กและครอบครัวทั้งในเมืองและชนบท ในพื้นที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านเด็กและครอบครัว เผยแพร่สู่สาธารณชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สื่อมวลชน หน่วยงานราชการ และผู้สนใจทั่วไป

นอกจากการสะท้อนปัญหาด้วยข้อมูลตัวอย่างจากกลุ่มคนด้อยโอกาสแล้ว โครงการเสียงคนด้อยโอกาสฯ ยังได้จัดกิจกรรมนำร่องเพื่อเสนอทางเลือกทางออกในด้านต่างๆ ให้แก่ครอบครัวและสังคม โดยนำแนวคิดทางวัฒนธรรมไทยที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คือ “โครงการแลกเปลี่ยนสิ่งของสำหรับเด็ก (เด็กช่วยเด็ก)” จัดที่สวนลุมพินี เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2541 มีเด็กทั้งกลุ่มด้อยโอกาสและทั่วไปมาเข้าร่วมกิจกรรม 60 คน

ในส่วนของ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) ซึ่งเป็นหนึ่งใน 8 องค์กรที่ร่วมจัดตั้งโครงการและได้ปรับแผนการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของผู้ด้อยโอกาสซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของ มพด. อยู่แล้ว โดยขอรับการสนับสนุนจากภาคเอกชนมาจัดทำโครงการเพื่อเด็กและ

*รายงานนี้ใช้ประกอบการเสวนา “วิเคราะห์สถานการณ์และทางเลือกทางออกของคนด้อยโอกาส กลุ่มเด็ก ครอบครัว และชุมชน” จัดโดย 8 องค์กรผู้ร่วมจัดตั้งโครงการเสียงคนด้อยโอกาสในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ณ ห้อง 208 คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 28 สิงหาคม 2541

ครอบครัวที่ด้อยโอกาสในพื้นที่ดำเนินการของ มพด. หลายแห่ง และยังสามารถติดตามเก็บข้อมูลตัวอย่าง สถานการณ์ปัญหาและทางเลือกทางออกของผู้ด้อยโอกาส กลุ่มเด็ก-ครอบครัว และชุมชนทั้งในเมืองและชนบท ในช่วงระยะ 6 เดือนแรกของปี 2541 ก็พบว่าผลกระทบที่เกิดกับกลุ่มดังกล่าวรุนแรงขึ้น แม้ว่าบางส่วนพอจะมีแนวทางที่จะเลือกทำได้ แต่ส่วนใหญ่ยังขาดโอกาสที่จะมีทางเลือกของตนเอง และไม่รู้ช่องทางสำหรับการดำเนินชีวิตในระยะต่อไป ซึ่งมีตัวอย่างและประเด็นข้อมูลที่น่าสนใจดังนี้

2. สถานการณ์ในภาวะวิกฤติของคนด้อยโอกาสในช่วง 6 เดือนแรกของปี 2541 (ข้อมูลตัวอย่างเก็บจากการสำรวจโอบแบบสอบถามกลุ่มทั่วไป สัมภาษณ์เฉพาะรายและสัมภาษณ์กลุ่ม เอกสารสรุปการวิเคราะห์ชุมชน รายงานและการเผยแพร่ของหน่วยราชการ-สื่อมวลชน)

มพด. ได้รวบรวมและจัดเก็บข้อมูลตัวอย่างสถานการณ์ของเด็ก ครอบครัวและชุมชนผู้ด้อยโอกาส

2.1 ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ด้อยโอกาส มพด. จัดเก็บ

2.1.1 กลุ่มแรงงานเด็ก ช่วงอายุระหว่าง 13-18 ปี ซึ่งเป็น เป้าหมายในการทำงานตลอดปี 2541 ของ มพด. ที่จะติดตามสถานการณ์ของแรงงานเด็กคืนถิ่นและผลกระทบต่อเด็ก และครอบครัวจากปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ เพราะถือได้ว่าแรงงานเด็กเป็นตัวแปรหนึ่งในเรื่องค่าใช้จ่ายของครอบครัวในชนบท นั่นคือ การส่งลูกมาขายแรงงานเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ทั้งด้านการกินอยู่ การศึกษา ขณะเดียวกันยังสามารถช่วยสนับสนุนรายได้ส่วนหนึ่งให้กับครอบครัวด้วย หากเด็กถูกปลดจากงาน ถูกลดค่าจ้างค่าทำงานล่วงเวลา ก็จะส่งผลกระทบต่อไปถึงครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ขาดแคลนอยู่แล้ว และได้รับความลำบากเพิ่มขึ้นจากรายจ่ายที่ทวีขึ้นตามราคาสินค้าจำเป็นที่ต้องกินต้องใช้อยู่ทุกวัน จากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ (ยังไม่นับบริการจากรัฐที่ลดลงอันเนื่องมาจากปัญหาด้านงบประมาณจำกัดของรัฐ) โดยมีจำนวนแรงงานเด็กที่ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 694 คน คือ

2.1.1.1 แรงงานเด็กในเมือง ได้แก่ กลุ่มแรงงานเด็กที่เดินทางกลับบ้านในช่วงเทศกาล และกลุ่มแรงงานเด็กสมาชิกสโมสรแรงงานเด็กของ มพด. จำนวนข้อมูลตัวอย่าง 502 คน

2.1.1.2 แรงงานเด็กคืนถิ่น ได้แก่ กลุ่มแรงงานเด็กดกงานที่เดินทางกลับบ้านในชนบท จำนวนข้อมูลตัวอย่าง 192 คน จาก 5 ตำบล ใน จ.ศรีสะเกษ จ.สุรินทร์ และ จ.บุรีรัมย์

ข้อสรุป จากทั้ง 2 กลุ่มข้อมูล พบว่า สถานการณ์ของกลุ่มตัวอย่าง คือ ส่วนใหญ่ทำงานในกิจการธุรกิจขนาดย่อม งานรับเหมาก่อสร้าง งานในโรงงานขนาดเล็กและขนาดกลาง งานร้านค้า ร้านอาหาร งานเกษตรกรรม ฯลฯ รายได้อยู่ระหว่าง 2,000-4,000 บาท ได้รับสวัสดิการบางด้านจากนายจ้าง ผลกระทบจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ คือ ค่าอาหารและค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนเพิ่มสูงขึ้น 20-50% ในขณะที่รายได้ลดลง ถูกลดค่าทำงานล่วงเวลา ถูกลดสวัสดิการ ถูกลดปริมาณคนงานและถูกเร่งงานมากขึ้น นายจ้างปิดกิจการ โดยมีเด็ก 20 คนที่ระบุชัดเจนว่าถูกออกจากงาน และที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับกลุ่มตัวอย่างแรงงานเด็กมีดังนี้

1) แรงงานเด็กเป็นกลุ่มแรงงานที่ไม่ได้รับค่าชดเชยตามกฎหมายเมื่อถูกปลดหรือถูกให้ออกจากงาน

2) สาเหตุที่ทำให้เคลื่อนย้ายแรงงาน ลาออก หรือกลับถิ่นฐานตามช่วงเทศกาลแล้วไม่เดินทางเข้ามาอีกของแรงงานเด็กบางส่วน เนื่องจากเห็นว่านายจ้างไม่มีงาน ค่าตอบแทนน้อย ไม่มีค่าทำงานล่วงเวลา และค่าใช้จ่ายสูง แต่ไม่มีข้อมูลระบุชัดเจนถึงการถูกไล่ออกจากงาน หรือนายจ้างปิดกิจการอย่างชัดเจน ประกอบกับช่วงที่เก็บข้อมูลเป็นฤดูกาลทำนาที่เด็กมักกลับไปอยู่บ้านนานเพื่อช่วยครอบครัวทำนา แรงงานเด็กส่วนใหญ่จึงไม่ได้ระบุข้อมูลว่าตนเองตกงานหรือคิดว่าอาจจะตกงาน

3) กิจการที่ประสบปัญหาจากภาวะเศรษฐกิจมีทั้งขนาดกลางและขนาดย่อม ได้แก่ เย็บเสื้อผ้า โหลส่งในประเทศ เจียรไนพลอย ทำรองเท้า ทำกล่องกระดาษ ร้านเฟอร์นิเจอร์ ทำขนมปัง ก่อสร้าง ซ่อมมอเตอร์ไซค์ สวนผัก เลี้ยงไก่ ร้านค้า ร้านอาหาร ฯลฯ

4) จากตัวอย่างข้อมูลในพื้นที่ระดับตำบลทั้ง 5 ตำบลใน 3 จังหวัดข้างต้นพบตัวเลข จำนวนแรงงานเด็กกินถิ่น ตำบลละประมาณ 30-50 คน จึงอาจทำให้ประมาณการตัวเลขในระดับภาคอีสาน (ซึ่งมีปริมาณการอพยพแรงงานของเด็กเข้ามาทำงานในเมืองมากที่สุดของประเทศ) ได้ว่า จะมีแรงงานเด็กกินถิ่น จากสถานการณ์วิกฤติเศรษฐกิจถึงเกือบ 100,000 คน

2.1.2 กลุ่มครอบครัวผู้ด้อยโอกาส

2.1.2.1 *กลุ่มครอบครัวในเมือง* เป็นกลุ่มเป้าหมายในการทำงานของ มพด.

1) *ครอบครัวในชุมชนดวงแข หัวลำโพง กรุงเทพมหานคร* จำนวนข้อมูลตัวอย่าง 31 ครอบครัว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย รายได้ลดลงจากเดิมกว่า 50% เช่นเคยได้วันละ 500-800 บาท ก็เหลือเพียงวันละ 200-400 บาท ในขณะที่มีรายจ่ายอยู่ระหว่าง 1,000-4,000 บาท/เดือน ซึ่งสูงกว่าเดิม ทำให้หลายครอบครัวมีความคิดที่จะกลับภูมิลำเนาเดิมของคนในช่วงเทศกาลออกพรรษานี้ สำหรับการศึกษาล่าเรียนของลูกส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งได้รับผลกระทบอยู่บางส่วน มพด. จึงได้ประสานงานกับทางโรงเรียนเพื่อขอรับความช่วยเหลือในด้านทุนการศึกษา

2) *ครอบครัวในชุมชนใกล้ศูนย์สันติคาม (2 ชุมชน) สำโรง จ.สมุทรปราการ* จำนวนข้อมูลตัวอย่าง 150 ครอบครัว ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 3-4 คน เป็นเด็ก 1-3 คน/ครอบครัว และครอบครัวบางส่วนมีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุ 1 - 2 คน อาชีพคือทำงานประจำและประกอบอาชีพอิสระ รายได้ของครอบครัว 6,000-10,000 บาท/เดือน ขณะที่รายจ่าย 5,000-10,000 บาท/เดือน ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจ คือ ส่วนใหญ่ระบุว่ารายได้ลดลงขณะที่รายจ่ายเพิ่มขึ้น กิจการที่ทำอยู่มีผลผลิตน้อยลง ต้องใช้เวลาในการทำงานเพิ่มขึ้น ค่าเล่าเรียนลูกเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ครอบครัวบางส่วนระบุว่าลูกต้องออกจากโรงเรียนเนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเงินส่งเสีย พ่อแม่มีเวลาให้ครอบครัวน้อยลง มีความขัดแย้งในครอบครัวสูงขึ้นกว่าเดิม เด็กต้องช่วยพ่อแม่หารายได้เสริม เด็กมีความเครียดจากปัญหาใน

ครอบครัวและมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผู้สูงอายุต้องช่วยครอบครัวหารายได้ บางส่วนขาดการดูแลเอาใจใส่และมีปัญหาทางด้านจิตใจเพิ่มมากขึ้น

ข้อสรุป จากทั้ง 2 กลุ่มข้อมูล พบว่า สถานการณ์ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประเด็นน่าสนใจมีดังนี้

- 1) ครอบครัวประสบปัญหาหารายได้และรายจ่ายไม่สมดุลกันทำให้สมาชิกครอบครัวต้องมีส่วนร่วมในการหารายได้เสริมแม้ในกลุ่มเด็กและผู้สูงอายุ
- 2) ครอบครัวมีปัญหาจากความเครียดสูงขึ้น
- 3) ครอบครัวยังขาดทางเลือกทางออกที่เหมาะสม ส่วนใหญ่ที่คิดไว้ก็คือ จะต้องทำงานหนักมากขึ้น จะต้องเข้มงวดกับรายจ่ายของสมาชิกในครอบครัว หากจำเป็นก็จะกู้ยืมเงินจากผู้อื่น จะให้บุตรหลานออกจากโรงเรียนและช่วยทำงานหารายได้ หรือไม่ก็ส่งไปอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัด

2.1.2.2 กลุ่มครอบครัวในชนบท

1) *ครอบครัวในพื้นที่เป้าหมายของ มพค.* ได้แก่ ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างใน จ.ศรีสะเกษ และจ.อำนาจเจริญ จำนวน 8 ครอบครัวเป็นครอบครัวของแรงงานคืนถิ่นจากภาวะเศรษฐกิจบางส่วนกลับมาอยู่บ้านตั้งแต่ปี 2540 และบางส่วนเพิ่มตกงานกลับมาในช่วงต้นปี 2541 ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างมีสมาชิกตั้งแต่ 4-7 คน มีเพียงครอบครัวเดียวที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและอยู่ในภาวะยากลำบาก มีรายได้จากงานรับจ้างเป็นหลัก นอกนั้นมีที่ดินทำกินตั้งแต่ 4-60 ไร่ บางส่วนมีร้านค้าของชำ รายได้ส่วนใหญ่ปีละมากกว่า 30,000 บาท จากการขายผลผลิตการเกษตร ส่วนรายได้เสริมจากการออกไปทำงานรับจ้างของสมาชิกครอบครัวมีเป็นครั้งคราว รายจ่ายต่อวันประมาณครอบครัวละ 100 บาท และมีภาระหนี้สินจากการลงทุนทำการเกษตรโดยผู้ ธกส. และนายทุนในท้องถิ่น

2) *ครอบครัวในพื้นที่ของ NGO อื่นๆ* ได้แก่ ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างใน จ.สุรินทร์ จำนวน 4 ครอบครัว เป็นครอบครัวแรงงานคืนถิ่น 2 ครอบครัว และครอบครัวที่ปักหลักทำการเกษตรโดยไม่อพยพแรงงาน 2 ครอบครัว สมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ 5-6 คน ที่ดินทำกินของครอบครัวอยู่ระหว่าง 4-20 ไร่ ครอบครัวแรงงานคืนถิ่นมีข้าวไม่พอกินตลอดปี จึงต้องพึ่งรายได้จากการออกไปรับจ้างเป็นหลัก ซึ่งไม่แน่นอนเนื่องจากเป็นงานรับเหมาก่อสร้าง ส่วนครอบครัวที่ทำการเกษตรในชุมชนอยู่ในสภาพที่พออยู่ได้จากผลผลิตเกษตรซึ่งทำหลายอย่างทั้งเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีรายได้จากการเกษตรประมาณปีละกว่า 80,000 บาท แต่ก็มีภาระหนี้สินจากการลงทุนด้านการเกษตรอีกจำนวนมากเช่นกัน สำหรับรายจ่ายของทุกครอบครัวอยู่ระหว่างวันละ 60-100 บาท

ข้อสรุป จากทั้งสองข้อมูล พบว่า สถานการณ์ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประเด็นน่าสนใจมีดังนี้

- 1) ครอบครัวในชนบทได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจในด้านรายจ่ายที่สูงขึ้น ประกอบกับภาระหนี้สินที่มีอยู่ทุกครัวเรือนจากการลงทุนด้านการเกษตร

2)ครอบครัวที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและอยู่ในภาวะยากลำบาก เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อปัญหาทุกด้านจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ

3)ครอบครัวในชนบทยังพอมีทางเลือกทางออกในอาชีพด้านการเกษตรที่หลากหลาย แต่พบว่าสมาชิกครอบครัวที่เป็นเยาวชนไม่มีความต้องการทำงานด้านการเกษตรเพราะเห็นว่าเป็นงานหนัก

2.1.3 กลุ่มชุมชนผู้ด้อยโอกาส กลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 ชุมชน ทั้งในเมืองและชนบท ดังนี้

2.1.3.1 กลุ่มชุมชนในเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายในการทำงานของ มพด.

- 1) ชุมชนดวงแข หัวลำโพง กรุงเทพมหานคร จำนวน 200 ครัวเรือน
- 2) ชุมชนใกล้ศูนย์สันติคาม (2 ชุมชน) สำโรง จ.สมุทรปราการ จำนวน 1,300

ครัวเรือน

ข้อสรุป จากทั้ง 2 กลุ่มข้อมูลพบว่า สถานการณ์ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประเด็นนำไ้ใจมีดังนี้

1) ชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้มีอาชีพ ทำงานประจำทั้งเอกชน-ราชการ-รัฐวิสาหกิจ อาชีพรับจ้างค้าขาย และประกอบอาชีพอิสระ รายได้ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 6,000-10,000 บาท ขณะที่รายจ่ายตั้งแต่ 5,000-10,000 บาท สมาชิกในครัวเรือนตั้งแต่ 1-12 คน ส่วนใหญ่มีสมาชิกวัยเด็กอยู่ด้วย 1-3 คน และบางส่วนมีผู้สูงอายุ 1-2 คน

2) ชาวชุมชนได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจทั้งด้านรายได้ที่ลดลงและรายจ่ายเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะรายจ่ายในด้านอาหาร ราคาสินค้าอุปโภคบริโภค ค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียนของบุตรหลาน

3) หนทางแก้ปัญหาของชาวชุมชน คือ การพยายามหารายได้เสริม การใช้จ่ายอย่างประหยัด การส่งบุตรหลานกลับต่างจังหวัด ย้ายสถานที่เรียนของบุตรหลาน เพื่อลดจำนวนเงินค่าเทอม ฯลฯ นอกเหนือจากการช่วยเหลือตนเองดังกล่าว ชาวชุมชนยังไม่มีทางออกด้านอื่น

2.1.3.2 กลุ่มชุมชนในชนบท กลุ่มชุมชนตัวอย่างมีทั้งพื้นที่เป้าหมายในการทำงานของ มพด. และพื้นที่ของ NGO อื่นๆ ได้แก่

- 1) ชุมชน 4 แห่ง ใน ต.สำโรงตาเจ็น อ.ชูชันท์ จ.ศรีสะเกษ จำนวน 370 ครัวเรือน
- 2) ชุมชน 2 แห่ง ใน อ.เสนางนิคม และ อ.ปทุมราชวงศา จ.อำนาจเจริญ จำนวน

1,234 ครัวเรือน

3) ชุมชน 3 แห่ง ใน อ.เมือง และ อ.สังขะ จ.สุรินทร์ จำนวน 264 ครัวเรือน

4) ชุมชน 6 แห่ง ใน อ.นางรอง และ อ.ปะคำ จ.บุรีรัมย์ จำนวน 1,420 ครัวเรือน

ข้อสรุป จากทั้ง 4 กลุ่มข้อมูลพบว่า สถานการณ์ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประเด็นนำสนใจมีดังนี้

1) ชาวชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ได้แก่ ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ ปลา) บางส่วนทำการเกษตรแบบผสมผสาน เมื่อว่างจากฤดูกาลผลิตหรือเก็บเกี่ยวจะไปรับจ้างต่างถิ่น บางส่วนจะทำอาชีพเสริมในชุมชน (ทอผ้า ตัดเย็บ เพาะเห็ด) ทุกชุมชนมีกลุ่มกิจกรรมที่หน่วยราชการและ NGO เข้าไปสนับสนุน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ

2) ทุกชุมชนมีแรงงานกึ่งถิ่นจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานเด็กประมาณตำบลละ 30-50 คน ซึ่งยังขาดแหล่งรองรับด้านอาชีพในชุมชน

3) ชาวชุมชนได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจในด้านรายจ่ายค่าอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคที่ราคาสูงขึ้น ค่าเล่าเรียนบุตรเพิ่มขึ้น ขณะที่รายได้ลดลง (ทั้งจากการเกษตรและงานรับจ้าง) และยังมีภาระหนี้สินจากการลงทุนด้านการเกษตร

2.2 ข้อมูลจากการวิเคราะห์ชุมชนและรายจากองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่

2.2.1 การวิเคราะห์ชุมชนเรื่อง "เศรษฐกิจชุมชนบ้านขนุน-สา่งพอก จำนวน 154 ครัวเรือน ต.พระแก้ว อ.สังขะ จ.สุรินทร์" รายงานชุดนี้เป็นกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนร่วมกับองค์กรชาวบ้านของโครงการแคนเสด โดยคุณอุบล อยู่หว่า จัดขึ้นที่ศาลาประชุมหมู่บ้าน เมื่อ 14-15 กรกฎาคม 2541 มีข้อสรุปที่น่าสนใจเกี่ยวกับผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจต่อครอบครัวและชุมชน ดังนี้

1) *สภาพทั่วไปของครอบครัวและชุมชน* พบว่า *ครอบครัว* ได้รับผลกระทบในด้านรายจ่ายเพิ่มขึ้น รายได้ลดลง ค่าใช้จ่ายค่าเล่าเรียนลูกสูงขึ้น มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ใช้จ่ายการผลิตสูงขึ้น หางานทำยาก ค่าแรงงานหายาก ค่าไฟฟ้าเพิ่มขึ้น และค่าใช้จ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น ในขณะที่ *ชุมชน* เกิดสภาพที่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้อยลง ความสามัคคีลดลง และมีการลักเล็กขโมยน้อย

2) *ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น* พบว่าต้นทุนการผลิตข้าวในปี 2541 สูงกว่าปีก่อนๆ ถึงร้อยละ 21.23 กล่าวคือ จากเดิมต่อครอบครัว 14,313 บาท เพิ่มเป็น 18,343 บาท และทั้งชุมชนจากเดิม 1,607,460 บาท เพิ่มเป็น 2,060,060 บาท ขณะที่รายได้จากการขายข้าว (หลังจากหักส่วนที่จะใช้บริโภคไว้แล้ว) ที่คาดว่าจะได้ในปี 2541 นี้ จะตกประมาณ 5,040 บาท/ครอบครัว และ 665,280 บาท/ทั้งชุมชน

3) *ครอบครัวที่มีข้าวกินและปริมาณการซื้อข้าวกิน* ชุมชนนี้มี 22 ครอบครัวที่ไม่ได้ทำนา ซึ่งต้องซื้อข้าวกินเป็นเงินรวมกัน 418,880 บาท และครอบครัวที่ทำนาจำนวน 132 ครอบครัว มีเพียง 50 ครอบครัวที่มีข้าวพอกกินตลอดปี นอกนั้นอีก 72 ครอบครัวไม่พอกกินตลอดปีต้องซื้อข้าวเป็นเงิน 952,000 บาท

4) *รายจ่ายค่าอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภค* พบว่า รายจ่ายค่าอาหารระดับครอบครัว/ปี เพิ่มขึ้นร้อยละ 68.79 (10,494 บาท/ปี ปัจจุบัน 33,265 บาท/ปี) และรวมทั้งชุมชนเพิ่มขึ้นร้อยละ 68.45 (เดิม 1,385,028 บาท/ปี ปัจจุบัน 4,390,980 บาท/ปี) และคาดว่ารายจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคปี 2541 จะเป็น 29,806 บาท/ครอบครัว และ 3,934,392 บาท/ทั้งชุมชน หรือจะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ

5) การอพยพแรงงานลดลง พบว่า ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจทำให้การอพยพแรงงานลดลงเหลือเฉลี่ย ครอบครัวละ 2 คน ทำให้รายได้จากการรับจ้างทั้งหมดลดลงเหลือเพียง 147,000 บาท จากเดิมที่มีรายได้ 2,772,000 บาท

6) ความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของครอบครัว-ชุมชน องค์กรชาวบ้านร่วมกันประเมินว่ารายได้จากการขายข้าวและรับจ้างของทั้งหมดคือ 812,280 บาท ขณะที่รายจ่ายทั้งหมด (ต้นทุนการผลิตค่าอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภค ซื้อข้าวกิน) เป็นเงิน 11,765,312 บาท ซึ่งหมายความว่าทั้งหมดมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ถึง 10,944,032 บาท นั่นคือ ตัวเลขแสดงภาวะหนี้สินที่เพิ่มขึ้นของปีนี้นั่นเอง

2.2.2 รายงานเรื่อง "ตกงาน" ครอบครัวแตกสลาย: ชะตากรรมแรงงานหญิง IMF" รายงานโดยคุณนุกูล โกกิจ มูลนิธิเพื่อนหญิง ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1) สถานการณ์วิกฤติทำให้นายจ้างฉวยโอกาสเลิกจ้าง ลดต้นทุน ล้มสหภาพ โดยยกตัวอย่างกรณี บริษัทไทย อเมริกัน-แมล่อน เทกซ์ไทล์ ประกาศเลิกจ้างคนงานกว่า 850 คน เมื่อกลางปี 2540 ซึ่งมากกว่าร้อยละ 90 เป็นคนงานหญิงที่อายุมาก หางานใหม่ยากและต้องให้ลูกออกจากโรงเรียนมาช่วยทำงานหารายได้ กรณีบริษัทพาร์กเกอร์เมนท์ ที่ยื่นข้อเสนอขอลดสวัสดิการกับคนงาน แต่ตกลงกันไม่ได้จึงถือโอกาสปิดงานคนงาน ทำให้คนงานกว่า 500 คน ต้องตกงาน และกรณี บริษัทไคนามิกกรุ๊ป ที่ยื่นข้อเสนอขอลดสวัสดิการกับคนงาน เมื่อสหภาพและคนงานไม่ยอม จึงประกาศเลิกจ้างคนงานกว่า 1,200 คนที่มาชุมนุมต่อสู้กับบริษัท

2) วิกฤติในวิกฤติ ชีวิตครอบครัวสลาย โดยยกกรณีศึกษาแรงงานหญิงภาคอุตสาหกรรมที่ถูกเลิกจ้าง จำนวน 5 ราย มานำเสนอในรายละเอียดว่าผลกระทบที่เกิดกับครอบครัวของแรงงานหญิงคือไม่มีเงินส่งเสียค่าใช้จ่ายและค่าเล่าเรียนของบุตร ถูกสามีคิดว่ากระทบเพราะตกงาน ปัญหาภายในครอบครัวที่เคยมีเป็นทุนเดิมอยู่แล้วยิ่งเพิ่มความตึงเครียดมากขึ้น ไม่เคยมีเงินเก็บเมื่อต้องตกงานจึงไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรที่จะให้สามารถดูแลครอบครัวต่อไปได้ เป็นต้น

2.3 ข้อมูลจากหน่วยงานราชการและการเผยแพร่ในสื่อมวลชน

2.3.1 หน่วยงานราชการ ตัวอย่างข้อมูลตัวเลขบางประการจากผลกระทบของภาวะวิกฤติเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและครอบครัวในช่วง 6 เดือนแรกของปี 2541 เช่น

1) สถิติคนว่างงาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม รายงานว่าในปี 2540 ที่ผ่านมามีคนว่างงานประมาณ 1,200,000 คน และมีสถานประกอบการอีก 156 แห่งที่มีแนวโน้มว่าจะเลิกจ้างคนงานจำนวน 13,656 คน และสถานประกอบการที่กำลังประสบปัญหาอีก 1,039 แห่ง ซึ่งมีจำนวนคนงานที่ยังไม่ทราบชะตากรรมอีก 228,732 คน และประมาณการว่าเมื่อสิ้นปี 2541 จะมีคนว่างงาน 2,000,000 คน อย่างไรก็ตาม ในส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนมีการประมาณการกันว่าตัวเลขจะมากกว่านี้

2) สถิติเด็กนักเรียนที่พ่อแม่ตกงาน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการเปิดเผยว่า กระทรวงฯ ได้รับข้อมูลว่ามีนักเรียนนักศึกษาในสังกัดที่ผู้ปกครองถูกเลิกจ้างจากภาวะเศรษฐกิจ จำนวน 28,695 คน แบ่งเป็นระดับก่อนประถมศึกษา 2,306 คน ระดับประถมศึกษา 15,907 คน ระดับมัธยมศึกษา (สายสามัญและสายอาชีพ) 8,803 คน และระดับหลังมัธยมศึกษา 1,616 คน และเชื่อว่าจะมีจำนวนนักเรียนนักศึกษาที่ได้รับผลกระทบเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังปรากฏว่านักเรียนที่ออกจากโรงเรียนกลางคันและไม่เรียนต่อเนื่องจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540-2541 มีจำนวนถึง 163,434 คน (ข้อมูลประมาณการจากกลุ่มตัวอย่าง 80 แห่งทั่วประเทศ เมื่อเดือนมิถุนายน 2541)

3) *ดัชนีราคาผู้บริโภค* กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ เปิดเผยตัวเลขดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไปของประเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนน้ำหนักในปีฐาน คือ ปี 2537 = 100.00 ว่า ดัชนีรวม (หมวดอาหารและเครื่องดื่ม + หมวดไม่รวมอาหารและเครื่องดื่ม) เฉลี่ยของเดือนมกราคม-กรกฎาคม 2541 คือ 127.0 เพิ่มจากปีฐาน 27.0 และมีอัตราการเปลี่ยนแปลงจากช่วงระยะเดียวกันของปี 2540 คือ เพิ่มขึ้น 9.7 (หมวดอาหารและเครื่องดื่ม เพิ่มขึ้น = 11.8 และหมวดไม่รวมอาหารและเครื่องดื่ม เพิ่มขึ้น = 8.5)

2.3.2 *สื่อมวลชน* ตัวอย่างจากข่าวพิเศษเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและครอบครัวในช่วง 6 เดือนแรกของปี 2541 เช่น

1) *ข่าวธุรกิจแท็กซี่ประสบปัญหาเพราะคนขับกลับภูมิลำเนา* รายงานว่าผู้ประกอบการแท็กซี่มีเตอร์หลายบริษัทประสบปัญหาเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำในปี 2541 เพราะผู้เช่ารถเลิกขับแท็กซี่ โดยเดินทางกลับภูมิลำเนาหรือหันไปประกอบอาชีพอื่นถึง 40% (มติชน 19 มกราคม 2541)

2) *ข่าวหัวหน้าเศรษฐกิจแม่จะทำให้พ่อบังคับลูกให้ขายบริการทางเพศ และข่าวนักศึกษาหญิงพาเด็กวัยรุ่น 8 คน เร่ขายบริการทางเพศ โดยอ้างว่าเป็นเพราะค่าหน่วยกิตขึ้นเท่าตัว* ทั้ง 2 ข่าวมาจาก จ.อุดรธานี ข่าวแรกพ่อบังคับให้ลูกอายุ 13 ปี ขายบริการทางเพศเพื่อเอาเงินไปซื้อยาบ้าเสฟ ส่วนข่าวที่สองนักศึกษาพาวัยรุ่นจากครอบครัวแตกแยกมาให้ขายบริการทางเพศโดยได้รับค่านายหน้าจากเด็กคนละ 600 บาท (มติชน 30 มกราคม และ 5 กุมภาพันธ์ 2541)

3) *ข่าวเด็กนักเรียนไม่ได้เรียนต่อเพราะพิษเศรษฐกิจ* ถึงกว่า 110,000 คน โดยรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการเปิดเผยว่าเป็นนักเรียนระดับ ม.1, ม.4 และ ปวช. สาเหตุมาจากความยากจนต้องออกมาช่วยครอบครัว ทำงานหารายได้ (กรุงเทพธุรกิจ 1 มิถุนายน 2541)

3. นโยบายและมาตรการเพื่อคนด้อยโอกาสจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน (ข้อมูลตัวอย่างจากเอกสารหนังสือเผยแพร่ของทางราชการ การประชุมสัมมนา และการสัมภาษณ์องค์กร)

3.1 นโยบายและมาตรการจากภาครัฐ

3.1.1 แหล่งทรัพยากร "กองทุนให้เปล่าและกู้ยืม" คือ กองทุนที่เกิดขึ้นเพื่อบรรเทาปัญหาจากภาวะวิกฤติในขณะนี้ ตัวอย่างเช่น

- “กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม” (Social Investment Fund - SIF) ซึ่งมีธนาคารออมสินเป็นผู้รับผิดชอบ โดยจะสนับสนุนแบบให้เปล่าให้แก่องค์กรชุมชน สถาบันในชุมชน คนตกงานที่รวมกลุ่มกันอย่างน้อย 10 คน และทำกิจกรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ ฯลฯ ซึ่งจัดทำโครงการในด้านการเสริมศักยภาพกลุ่มหรือองค์กรชุมชน โครงการเสริมสร้างรายได้ โครงการจัดสวัสดิการแก่คนในชุมชน และโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว ทั้งนี้กลุ่มผู้ประสบปัญหาจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ รวมทั้งกลุ่มแรงงานเด็กกึ่งถิ่น สามารถขอรับทราบรายละเอียดและเงื่อนไขต่างๆ รวมทั้งการเสนอโครงการเพื่อให้คณะกรรมการพิจารณาอนุมัติสนับสนุนได้ที่สาขาของธนาคารออมสินในแต่ละจังหวัด

- “กองทุนพัฒนาฝีมือแรงงาน: เงินกู้เพื่อฝึกอบรมฝีมือแรงงาน” ของกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ให้กู้ยืมเพื่อฝึกอบรมฝีมือแรงงานหลักสูตรระยะสั้น อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี โดยให้กู้ได้เท่าที่จำเป็นจริงตามที่สถานฝึกอาชีพเรียกเก็บ และให้ผ่อนชำระคืนพร้อมดอกเบี้ยเมื่อจบการฝึกอบรมแล้ว เกณฑ์อายุ ขั้นต่ำสุดของผู้กู้คือ ไม่นต่ำกว่า 15 ปีบริบูรณ์ ผู้ประสบปัญหาจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ รวมทั้งแรงงานเด็กกึ่งถิ่น สามารถขอรับทราบรายละเอียดและเงื่อนไขต่างๆ ได้ที่สำนักงานแรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัด หรือศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด

- “การให้กู้เงินหมุนเวียนเพื่อการส่งเสริมอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัวและหัตถกรรมไทย” ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งกลุ่มแรงงานเด็กและครอบครัวพอจะเข้าข่ายการพิจารณาสนับสนุนในเกณฑ์ของกลุ่มอาชีพที่จัดตั้งขึ้นเพื่อประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัวและหัตถกรรมไทย และมีคณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม พร้อมทั้งมีทะเบียนสมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่า 10 คน และจัดตั้งมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน เป็นหลักฐาน โดยมีเขตหรืออำเภอหรือหน่วยราชการอื่นที่อยู่ในท้องถิ่นซึ่งสนับสนุนกลุ่มอาชีพนั้นให้การรับรองเป็นหนังสือ โดยมีวงเงินกู้ตั้งแต่รายละไม่เกิน 50,000 บาท ถึงสูงสุดรายละไม่เกิน 500,000 บาท อัตราดอกเบี้ยตั้งแต่ร้อยละ 6-8 กำหนดชำระคืนตั้งแต่ภายใน 2 ปี ถึง 10 ปี ตามจำนวนเงินกู้ กลุ่มผู้ประสบปัญหาจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจรวมทั้งกลุ่มแรงงานเด็กกึ่งถิ่น สามารถขอรับทราบรายละเอียดและเงื่อนไขต่างๆ ได้ที่ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาค หรือสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด

นอกจากนี้ ยังมีแหล่งทุนอีกหลายแห่ง เช่น ด้านการเกษตรในโครงการนำร่องของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การจ้างงานในชนบทของกระทรวงมหาดไทย ฯลฯ

3.1.2 แหล่งทรัพยากร “ความรู้” ตัวอย่างเช่น ทางเลือกด้านการศึกษายาสามัญในโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัด *สพช.* ซึ่งมีทั่วประเทศกว่า 6,660 แห่ง, ทางเลือกด้านการศึกษายาวิชาชีพประจำจังหวัด, ทางเลือกด้านการศึกษาทางไกล ซึ่งมี *กสน.* ประจำอยู่ทุกตำบล เป็นต้น

3.1.3 แหล่งทรัพยากร “ฝึกทักษะ” ตัวอย่างเช่น *กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม* ได้จัดโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะผู้ว่างงานเนื่องมาจากถูกเลิกจ้าง

อันเป็นโครงการเพื่อขอเงินกู้จากธนาคารโลก ซึ่งอยู่ในระหว่างการพิจารณาและเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง ตามเป้าหมายโครงการในปี 2541 มีโครงการที่แรงงานเด็กกึ่งถิ่นสามารถเข้าร่วมโครงการได้ คือ โครงการฝึกอบรมเพื่อปรับฝีมือแรงงาน ซึ่งมีการประสานความร่วมมือกับ กศน. และ สปช. เพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาด้านอาชีพ โดยฝึกอบรมเป็นรุ่นๆ และโครงการฝึกอาชีพแรงงานในภูมิภาค เพื่อช่วยเหลือแรงงานกึ่งถิ่น โดยจัดฝึกอบรมให้ความรู้และทักษะฝีมือในสาขาช่างอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการ ฝึกอบรมเป็นรุ่นๆ เช่นกัน, กองส้วมอาชีพสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานฯ มีบริการ ฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ ให้แก่สตรีและเยาวชนสตรีที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา (หลักสูตร 6 เดือน) และให้กู้ยืมเงินทุนประกอบอาชีพ ในศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีในแต่ละภูมิภาค จำนวน 7 แห่ง คือ จ.นนทบุรี จ.ลำปาง จ.ศรีสะเกษ จ.สงขลา จ.ขอนแก่น จ.เชียงราย และ จ.ชลบุรี เป็นต้น

ข้อสรุป จากข้อมูลข้างต้นพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ด้อยโอกาสยังเข้าไม่ถึงแหล่งทรัพยากรด้านต่างๆเท่าที่ควรจะเป็น ดังนี้

1) ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกองทุนหรือทรัพยากรต่างๆ เข้าไม่ถึงเด็กและชุมชน โดยเฉพาะที่มาจากภาครัฐนั้นจะรับทราบข้อมูลเฉพาะผู้นำชุมชนหรือหน่วยราชการในท้องถิ่นเท่านั้น เช่น โครงการจ้างงานในชนบท (ซ่อม-สร้างถนน) พบว่าบางแห่งผู้มาเข้าร่วมโครงการเป็นเฉพาะกลุ่มที่ใกล้ชิดผู้นำชุมชนเท่านั้น ฯลฯ

2) หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และเนื้อหาของบริการต่างๆ มีลักษณะไม่ยืดหยุ่น มีขั้นตอนมาก และมีความความล่าช้า ซึ่งไม่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นเร่งด่วนของผู้เดือดร้อนจากภาวะวิกฤติ เช่น การฝึกอาชีพตัดเย็บที่กำหนดเวลาจำกัดและไม่สนับสนุนต่อเนื่อง รวมทั้งด้านการตลาด ทำให้ผู้ฝึกไม่สามารถไปประกอบอาชีพได้จริง, เด็กอายุต่ำกว่า 13 ปี ไม่สามารถเรียน กศน. ได้ และต่ำกว่า 15 ปี ไม่สามารถเข้าฝึกอาชีพในสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน ทำให้กลุ่มเด็กเหล่านี้ขาดโอกาส ทั้งๆที่เป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะอพยพแรงงาน, โครงการช่วยเหลือเด็กด้านการศึกษาในภาวะวิกฤติมีหลักเกณฑ์ไม่ชัดเจน ล่าช้า ไม่ทันต่อภาคเรียนของเด็ก ฯลฯ

3) ยังมีปัญหาในเรื่องการรับแนวคิดและแนวทางในการแก้ปัญหาผู้เดือดร้อนของโครงการและกองทุนต่างๆ ในระดับปฏิบัติรวมทั้งการขาดความเข้าใจอย่างแท้จริงระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด เช่น โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ฯลฯ

3.2 นโยบายและมาตรการจากองค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) หลายแห่งทั้งใน กรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด เช่น 8 องค์กรผู้ก่อตั้งโครงการเสียงคนด้อยโอกาสฯ คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา จ.สุรินทร์ มูลนิธิพัฒนาอีสาน โครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกร โครงการส่งเสริมศักยภาพองค์กรชาวบ้าน ฯลฯ ได้มีนโยบายและมาตรการเพื่อผู้ด้อยโอกาส หรือ “คนจน” มาตั้งแต่เริ่มแรก และเน้นเป็นประเด็นสำคัญในช่วงระยะวิกฤติเศรษฐกิจ โดยดำเนินการดังนี้

3.2.1 การสำรวจและเก็บข้อมูลผู้เดือดร้อนจากภาวะวิกฤติ ได้แก่ การติดตามสถานการณ์วิกฤติของกลุ่มเด็ก สตรี คนชรา แรงงานกึ่งถิ่น เป็นต้น

3.2.2 การพยายามสนับสนุนให้เกิดทางเลือกในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ด้อยโอกาสมีทางเลือกในการอยู่ในชุมชนของคน เช่น การรวมกลุ่มแรงงานกึ่งถิ่นเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมรายได้รองรับให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนของคนได้ ฯลฯ

3.2.3 การจัดถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญ ทั้งระหว่างชาวบ้านต่อชาวบ้านด้วยกันจากผู้รู้สู่ชาวบ้านและเรียนรู้จากชาวบ้านด้วยกันเพื่อทำให้เกิดอาชีพและทางเลือกใหม่ที่หลากหลายขึ้น

3.2.4 การประมวลข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทุนแหล่งความรู้และฝึกทักษะเพื่อให้บริการแก่ครอบครัวและชุมชนที่ประสบปัญหา

3.2.5 การแสวงหาแหล่งทุนจากภาคธุรกิจไปให้การสนับสนุนผู้ด้อยโอกาสในรูปแบบโครงการต่างๆ มีภาคธุรกิจและเอกชนหลายแห่งที่ยินดีให้ความร่วมมือกับทุกฝ่ายในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในสถานการณ์วิกฤตินี้ และองค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้ช่วยเป็นค้ำเชื่อมการเกื้อกูลดังกล่าวมาโดยตลอด ภาคธุรกิจเหล่านี้ ได้แก่ มูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย บริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด ไทยคม บริษัท ฮิตาชิ (เอเชีย) จำกัด สโมสรรอตารี ฯลฯ

ข้อสรุป จากข้อมูลข้างต้น พบว่า

- 1) ในการส่งเสริมทางเลือกบางอย่างแก่ชุมชน NGO สามารถทำได้ระดับหนึ่ง แต่มักประสบปัญหาด้านการจัดการและการตลาด ทำให้ไม่สามารถเป็นแหล่งสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องได้จริง
- 2) NGO ขาดการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานและประสบการณ์ที่ไปส่งเสริมให้ชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน ทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ โดยการนำเสนอต่อภาครัฐอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมหรือขยายผลในวงกว้าง
- 3) NGO ส่วนใหญ่มักขาดความต่อเนื่องในการทำงาน เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณบุคลากร

4. ทางเลือกทางออกของคนด้อยโอกาส (ข้อมูลตัวอย่างจากการสำรวจโดยแบบสอบถามกลุ่มทั่วไป การประชุม การสัมภาษณ์กลุ่ม และสัมภาษณ์เฉพาะราย)

การเก็บข้อมูลของ มพค. ได้จัดเก็บจากกลุ่มตัวอย่างที่รับบริการจากกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ กลุ่มแรงงานเด็ก เด็ก-ครอบครัวและชาวบ้านในชุมชน 18 แห่ง สำหรับในชนบทช่วงเวลาที่ไปสำรวจและเก็บข้อมูลนี้เป็นช่วงฤดูการทำนา ทำให้ทางเลือกเฉพาะหน้าของคนด้อยโอกาสยังมีอยู่ เช่น รับจ้างคานา ทำการเกษตรในที่ดินทำกินของตนเอง ฯลฯ และยังคงมีข่าวบริโภค จึงยังไม่ชัดเจนว่าจะประสบปัญหารุนแรงจากการกลับถิ่น กลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 ส่วน ได้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับทางเลือกของตนเองไว้ ดังนี้

4.1 ระดับเด็กและครอบครัว

4.1.1 ในเมือง เด็กและครอบครัวเลือกที่จะประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้นหลายครอบครัวตัดสินใจส่งบุตรหลานกลับไปอยู่กับญาติและเรียนหนังสือในต่างจังหวัด บางครอบครัวต้องให้เด็กและผู้สูงอายุช่วยทำงานหารายได้ สำหรับทางเลือกทางออกอื่นๆ ยังไม่เห็น

4.1.2 ในชนบท เด็กและครอบครัวยังพอมีทางออกในระยะเฉพาะหน้า คือ ยังมีข้าวเหลือพอบริโภคเนื่องจากเป็นช่วงต้นปีรวมทั้งราคาข้าวที่สูงกว่าปีก่อนทำให้พอจะนำข้าวที่มีอยู่มาขายได้บางส่วน และอยู่ในช่วงฤดูทำนาสามารถไปรับจ้างค่านาอดกล่ำได้ แต่ก็พบว่าค่าจ้างแรงงานในชุมชนถูกลงเนื่องจากมีแรงงานคืนถิ่นจำนวนมาก นอกจากนี้ช่วงหน้าฝนพอจะหาอาหารธรรมชาติ (กบ ปลา) และปลูกผักไว้กินเองได้

กรณีศึกษาในระดับเด็กและครอบครัว จำนวน 11 กรณี

- 1) แรงงานเด็กคืนถิ่น 4 คน ใน ต.ตำโรงคาเงิน อ.บุขันธุ์ จ.ศรีสะเกษ
- 2) แรงงานเด็กคืนถิ่น 2 คน ใน อ.เมือง และอ.สังขะ จ.สุรินทร์
- 3) แรงงานคืนถิ่น 3 คน อ.เสนางคณิกม และอ.ปทุมราชวงศา จ.อำนาจเจริญ
- 4) ครอบครัว 2 ครอบครัว ใน อ.เมือง จ.สุรินทร์

4.2 ระดับชุมชน มพค. ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลระดับชุมชนตัวอย่าง จำนวน 18 ชุมชน คือ ในกรุงเทพฯและปริมณฑล 3 ชุมชน และต่างจังหวัดภาคอีสาน 15 ชุมชน ใน จ.ศรีสะเกษ จ.บุรีรัมย์ จ.สุรินทร์ จ.อำนาจเจริญ รวมทั้งอีก 2 โครงการในภาคเหนือที่ จ.น่าน และ จ.แม่ฮ่องสอน พบว่ายังมีทรัพยากร และปัจจัยของชุมชนสนับสนุนให้เกิดทางเลือกทางออกพอสมควรนอกเหนือจากการสนับสนุนภายนอกปัจจัยดังกล่าว ได้แก่

4.2.1 ทุน จากองค์กรชุมชนทั้งประเภทนิติบุคคลและจัดตั้งโดยรัฐ (อบต. กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสตรี ฯลฯ) วัด สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ ภาคธุรกิจในห้องถิ่นและจังหวัด ทุนระดับบุคคล (ชาวบ้านต่างๆ ไปที่ยังมีรายได้หรือ ชาวบ้านผู้มีอันจะกิน) เป็นต้น ซึ่งถ้านำมาจัดสรรหรือรวมทุนกันจะสามารถนำไปจัดกิจกรรมสร้างรายได้และเสริมทักษะให้ แรงงานเด็กคืนถิ่นหรือแม้แต่คนในชุมชนด้วยตนเองได้

4.2.2 ความรู้ ความชำนาญ ทักษะของบุคคลและองค์กรชุมชน เช่น ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น (สมุนไพร จักสาน ฯลฯ) ความชำนาญด้านช่างฝีมือแรงงานคืนถิ่น (ช่างไม้ ช่างปูน ช่างไฟฟ้า ช่างยนต์ ช่างตัดเย็บ ช่างเชื่อมโลหะ ฯลฯ) ความรู้เทคนิคเกษตรของคนในท้องถิ่น (ไม้ผล การปลูกพืชระยะสั้นหมุนเวียนตลอดปี เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เพาะเห็ด แพร่พันธุ์พืช-สัตว์ ฯลฯ) เป็นต้น เหล่านี้สามารถเป็นแหล่งถ่ายทอดทักษะความรู้ให้เป็นอาชีพแก่เด็ก-ครอบครัว และแรงงานคืนถิ่นได้อีกทางหนึ่ง

และยังเป็นการสร้างความหลากหลายทางอาชีพของคนในชุมชน นอกเหนือจากการเกษตรพืชเชิงเดี่ยวที่ยังทำกันอยู่เป็นส่วนใหญ่ (ทำนาอย่างเดียวหรือทำไร่พืชชนิดเดียว)

4.2.3 ปัจจัยการผลิตที่ยังไม่นำมาใช้ประโยชน์ เช่น ที่ดินสาธารณะ เครื่องใช้และอุปกรณ์ต่างๆ แหล่งน้ำสาธารณะ ป่าชุมชน ฯลฯ ซึ่งไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์เนื่องจากขาดการจัดการ ขาดแนวคิดหรือผู้นำชุมชนไม่ให้นำมาใช้ประโยชน์ เป็นต้น ปัจจัยการผลิตเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการสร้างกิจกรรมเสริมรายได้ให้แก่แรงงานกินถิ่นทั้งเด็กและผู้ใหญ่

อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนดังกล่าวมาข้างต้นยังมีอยู่มากแต่ไม่ได้นำมาใช้เพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อนหรือทำให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร เนื่องจากอาจไม่เห็นความสำคัญของปัญหาแรงงานกินถิ่นที่ขาดการรองรับ ประกอบกับทัศนคติของชุมชนส่วนใหญ่ที่ยังไม่เห็นความสำคัญและศักยภาพของเด็กในการเป็น “ทรัพยากรชุมชน” ที่จะมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกับกลุ่มวัยอื่นๆ

กรณีศึกษาระดับชุมชน จำนวน 13 กรณี

1) โครงการทางเลือกของแรงงานเด็กกินถิ่นในภาวะวิกฤติ ค.สำโรงตาเจ็น อ.บุขันธุ์

จ.ศรีสะเกษ

2) โครงการเพาะเห็ดฟางของกลุ่มเยาวชนว่างงาน ค.สำโรง อ.เมือง จ.สุรินทร์

3) กลุ่มออมทรัพย์บ้านจารย์ ค.บ้านจารย์ อ.สังขะ จ.สุรินทร์

4) กลุ่มครูกัลยาณมิตร อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์

5) กลุ่มสหกรณ์บ้านสิงห์ ค.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์

6) กลุ่มสตรีทอผ้าไหม ค.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์

7) กลุ่มเกษตรกรพึ่งตนเอง ค.โคกมะม่วง อ.ปะคำ จ.บุรีรัมย์

8) กลุ่มออมทรัพย์บ้านหนองไสน้อย อ.ปทุมราชวงศา จ.อำนาจเจริญ

9) โครงการพัฒนาอาชีพเพื่อเสริมรายได้ (กลุ่มตัดเย็บ) อ.ปทุมราชวงศา จ.อำนาจเจริญ

10) กลุ่มทำดอกไม้จันทน์ อ.เสนางนิคม จ.อำนาจเจริญ

11) กลุ่มกลองชาวบ้านคีน่า อ.เสนางนิคม จ.อำนาจเจริญ

12) โครงการอนุรักษ์ผักสีเขียวก กลุ่มโรงเรียนกอกก้อย 14 โรง อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

13) โครงการอนุรักษ์ผักสีเขียวก “เกษตรผสมผสานและการแปรรูปสมุนไพร” ของกลุ่ม

เยาวชนวัดโป่งคำ อ.สันติสุข จ.น่าน

5. ข้อเสนอแนะ

มพด. ขอเสนอแนะแนวทางที่จะเอื้อให้เกิดการสร้างทางเลือกด้านต่างๆ เพื่อช่วยลดทอนปัญหาของคนด้อยโอกาส ในสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนี้

5.1 ระดับตัวเด็กเอง ในสถานการณ์เช่นนี้สำหรับเด็กที่มาจากแรงงานและกลับกินถิ่นอาจอยู่ในภาวะสับสนและพยายามหาทางเลือกเฉพาะหน้าเพื่อปากท้องของตนเอง แต่ก็เป็ผลดีเพราะได้หลุดพ้น

จากสภาพที่ไม่พึงประสงค์ (ทำงานก่อนวัยอันสมควร ทำงานหนัก ถูกนายจ้างเอารัดเอาเปรียบ ฯลฯ) กลับสู่ครอบครัวและชุมชน ซึ่งเป็นประเด็นท้าทาย ทุกฝ่ายที่จะช่วยกันหาแนวทางและมาตรการใหม่ๆ เพื่อสกัดกันและป้องกันปัญหาแรงงานเด็กในระยะยาว

5.2 ระดับครอบครัว ขณะนี้อยู่ในสถานการณ์ตั้งรับจึงต้องทุ่มเทสรรพกำลังเพื่อแก้ปัญหาของตนเองในด้านรายได้และรายจ่ายที่ไม่สมดุลกัน ซึ่งน่าจะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างทางเลือกใหม่ โดยขอรับบริการจากทรัพยากรของรัฐที่จัดสรรสำหรับผู้เดือดร้อนจากภาวะวิกฤติ หรือจากทุนทรัพย์ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งนี้โดยได้รับการเสนอแนะช่องทางจากผู้นำในชุมชน

5.3 ระดับชุมชน สถานการณ์แรงงานคืนถิ่นและภาวะวิกฤติเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนชนบท ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันพิจารณาทบทวนทำความเข้าใจว่าจะพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสที่ดีของชุมชนได้อย่างไร

5.4 ระดับประเทศ

- การแก้ไขปัญหาไม่ควรมุ่งเน้นเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ต้องแก้ทุกเรื่องอย่างเชื่อมโยงกัน โดยมีคนเป็นศูนย์กลางเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

- ยังไม่มีนโยบายเจาะเจาะจงและเร่งด่วนที่จะเอื้อหรือรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและครอบครัว รวมทั้งแรงงานคืนถิ่นกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน จึงทำให้ขาดกลไกหรือการริเริ่มในระดับปฏิบัติที่จะนำมาตราการต่างๆ ไปสู่การปฏิบัติได้จริงในระดับชุมชน รวมทั้งทำให้ขาดพลังที่จะเปลี่ยนแปลงจากระดับล่างไปสู่ระดับประเทศ

- ยังมีข้ออ่อนในการกระจายข้อมูลข่าวสาร บริการ และการเตรียมความพร้อมที่จะทำให้ระดับครอบครัวและชุมชน ได้เท่าทันสถานการณ์และสามารถแก้ปัญหาของตนเองได้ ส่วนระดับปฏิบัติการของหน่วยราชการที่เป็นตัวเชื่อมต่อสถานการณ์ข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชน ก็ยังขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อสถานการณ์ ทำให้ชุมชนไม่ได้รับข้อมูลที่แท้จริง รวมทั้งการให้คำปรึกษาและทรัพยากรอันจำเป็นต่างๆ ก็ยังเข้าไม่ถึง จึงควรมีการปรับตัวและขีดหุ่นให้สามารถตอบสนองต่อผู้เดือดร้อนในสถานการณ์เร่งด่วนนี้

- ในการกำหนดนโยบายและมาตรการรองรับและแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กคืนถิ่นต้องมีมุมมอง “ความเป็นเด็ก” ด้วย ไม่ใช่เฉพาะมุมมองทางเศรษฐกิจ นั่นคือ ต้องเชื่อมโยงบทบาทของครอบครัวและชุมชนในการพัฒนาเด็ก โดยให้เด็กมีส่วนร่วมทุกระดับทุกชั้นตอนตามศักยภาพของคน

สุขภาพประชาชนไทยภายใต้ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

นายแพทย์ปรีดา แต่อรักษ์*

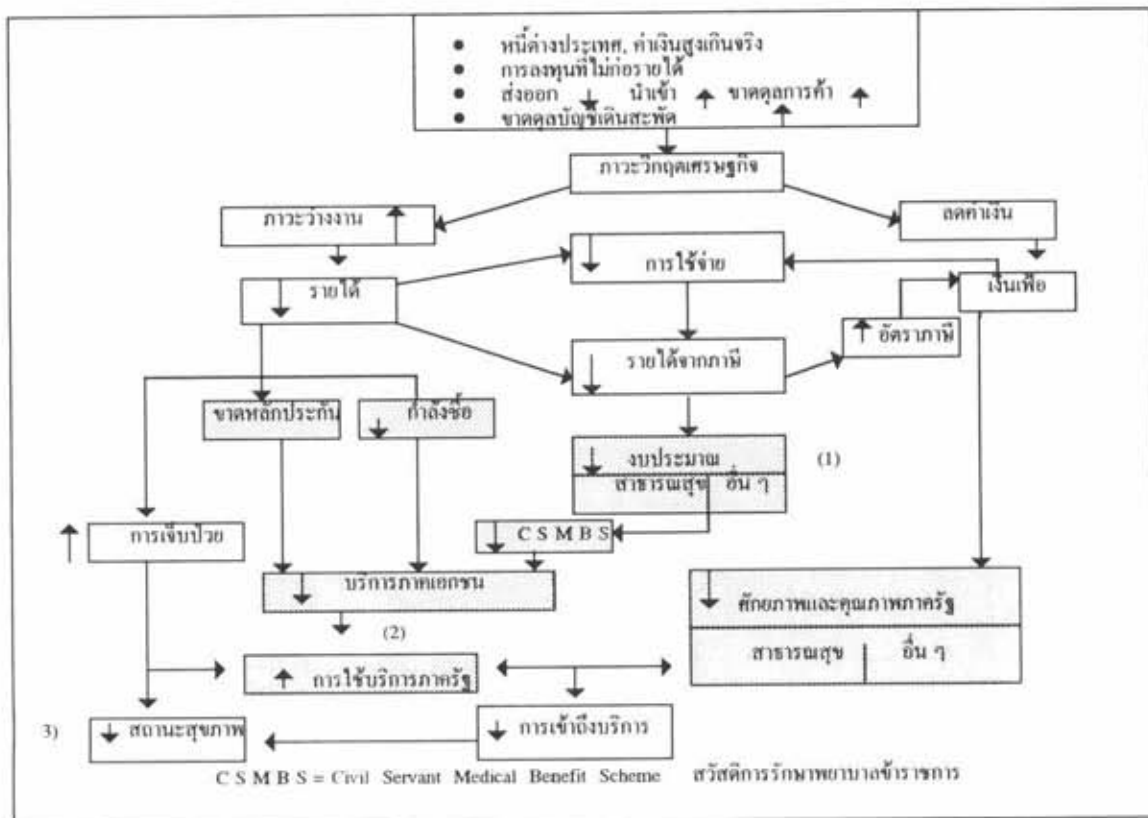
1 เกิดอะไรขึ้นกับประเทศไทย?

ตั้งแต่เกิดปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา มีผู้ตกงานเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก คาดว่าในไตรมาสที่ 3 ปี 2541 นี้ จะมีผู้ว่างงานมากถึง 3 ล้านคน หากรวมครอบครัวของผู้ว่างงานด้วย แล้วผู้ที่ถูกระทบจะมีจำนวนมากทีเดียว รายได้ของครัวเรือนลดลงในขณะที่รายจ่ายเพิ่มสูงขึ้นภาวะเงินเฟ้อเพิ่มจาก 4.8 % ในปี 2539 เป็น 7.7% ตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา ค่าเงินบาทลดต่ำลงเหลือเพียง 40 บาท/ดอลลาร์สหรัฐ ทำให้การระดมเงินของภาคเอกชนเพิ่มขึ้นอย่างมาก ธุรกิจจำนวนมากต้องปิดกิจการ เศรษฐกิจหยุดชะงัก งบประมาณของประเทศมีไม่เพียงพอ รัฐบาลต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) วงเงิน 17,200 ล้านดอลลาร์ไปแล้ว 3,600 ล้านดอลลาร์, ธนาคารโลก 300 ล้านดอลลาร์, กองทุนพัฒนาเอเชีย (ADB) 500 ล้านดอลลาร์, เพื่อนำเงินมาอัดฉีดในระบบแก้ไขวิกฤตการณ์, กระตุ้นเศรษฐกิจ, การจ้างงาน, และแก้ปัญหาสภาพคล่องของธุรกิจต่างๆ รวมทั้งนำมาใช้ในโครงการลงทุนทางสังคม ดำเนินการในชุมชนโดยเน้นกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้หญิงและเด็ก

จากการคาดการณ์เศรษฐกิจยังคงดิ่งลงอีกและเป็นที่น่าแน่นอนว่าสิ้นไตรมาส 3 ของปีนี้สถานการณ์จะไม่กระเตื้องขึ้นอย่างแน่นอนแม้รัฐบาลจะมีความพยายามในการแก้ไขปัญหาสถาบันการเงินและสภาพคล่องก็จะยังไม่ปรากฏผลเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดในระยะเวลานี้แล้วแม้ว่าจะมีสัญญาณบางอย่างเป็นไปในทางที่ดี เช่น อัตราดอกเบี้ยมีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตามบริษัทต่างๆจะปิดกิจการอีกมากมาย คนตกงานจะเพิ่มขึ้น ปัญหาทางสังคมจะมากขึ้นตามลำดับอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในปี 2542 จะติดลบราวๆ 7-8 % ความเชื่อมโยงของปัจจัยสำคัญดังรูปภาพที่ 1

* หัวหน้าหน่วยติดตามสถานะสุขภาพจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ กระทรวงสาธารณสุข

รูปภาพ 1 แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบด้านสุขภาพจากวิกฤตเศรษฐกิจ

2. ผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจต่อภาคสาธารณสุข

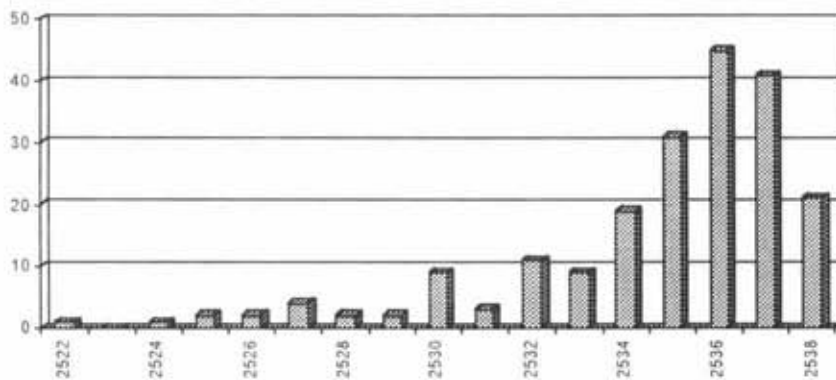
2.1 ภาคบริการ

2.1.1 เอกชนกำลังโคม่า

ฟองสบู่การเฟื่องฟูฟูฟ่าของโรงพยาบาลเอกชนก่อให้เกิดปัญหาโดยรวมต่อระบบบริการสาธารณสุขอยู่ไม่น้อยมีการขยายตัวกันอย่างมโหฬารจนเกิดปัญหานับเป็นบทเรียนราคาแพงที่ตามไปใช้หนี้กันจนชั่วลูกหลานก็ยังไม่หมด ผลกำไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้มีการลงทุนกันอย่างมากมายและไร้การควบคุม การเปิดโรงพยาบาลเอกชนได้รับการส่งเสริมการลงทุน ไม่ต้องเสียภาษีในระยะ 5 ปีแรกก็ยิ่งทำให้เป็นที่ดึงดูดใจมากยิ่งขึ้นทั้งที่ในระยะหลังจำนวนเตียงของโรงพยาบาลเอกชนเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากเกินความต้องการและกระจุกตัวอยู่เฉพาะในเมืองใหญ่ตามกลไกการตลาด การแข่งขันกันทางเทคโนโลยีก็เป็นอีกเรื่องที่สร้างความเจ็บปวดให้ประเทศเพราะสิ่งเหล่านี้ราคาแพงและต้องนำเข้าทั้งนั้น แถมยังเกินความจำเป็นของประเทศด้วยตัวอย่างเช่นเครื่องเอกซเรย์คอมพิวเตอร์ CT scanner ในปี 2538 มี 205 เครื่อง และเป็นของเอกชน 126 เครื่องหรือ 61.5% จำนวนเครื่องมีอัตราการเพิ่มรวดเร็วมากในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา (วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร และคณะ, 2538) (รูปภาพ 2) ถึงยุคนี้เครื่องมือราคาแพงเหล่านี้ถูกใช้อย่างไม่คุ้มค่าเป็นจำนวนมาก

ประเด็นปัญหาคือเงินกู้ยืมเพื่อการลงทุนจากต่างประเทศที่เมื่อก่อนหอมหวลเพราะอัตราดอกเบี้ยถูกกว่าการกู้เงินในประเทศมากแต่ปัจจุบันกลายเป็นดาบที่กลับมาเจือมนผู้กู้ให้สิ้นลมเพราะอัตราแลกเปลี่ยนซึ่งขยับจาก 25 บาทต่อ 1 ดอลลาร์มาเป็น 42 บาท นั่นหมายความว่านี่เพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวในช่วงเวลาไม่กี่เดือน ในขณะที่รายได้ลดเพราะผู้ป่วยลดลง อัตราการครองเตียงต่ำมาก โรงพยาบาลเอกชนขนาดเล็กกว่า 50 เตียงมีอัตราการครองเตียงประมาณ ไม่เกิน 10 % ส่วนโรงพยาบาลขนาดกลางขึ้นไปมีอัตราการครองเตียงประมาณ 30-40% เท่านั้น (ข้อมูลจากกองประกอบโรคศิลปะ กระทรวงสาธารณสุข) ประมาณกันว่าภายใน 2-3 ปีข้างหน้าจะมีโรงพยาบาลเอกชนปิดกิจการไปถึง 1 ใน 3 เลยทีเดียว

รูปภาพ 2 จำนวนเครื่อง CT scanner ติดตั้งในแต่ละปี ตั้งแต่ปี 2522-2538 ทั่วประเทศ

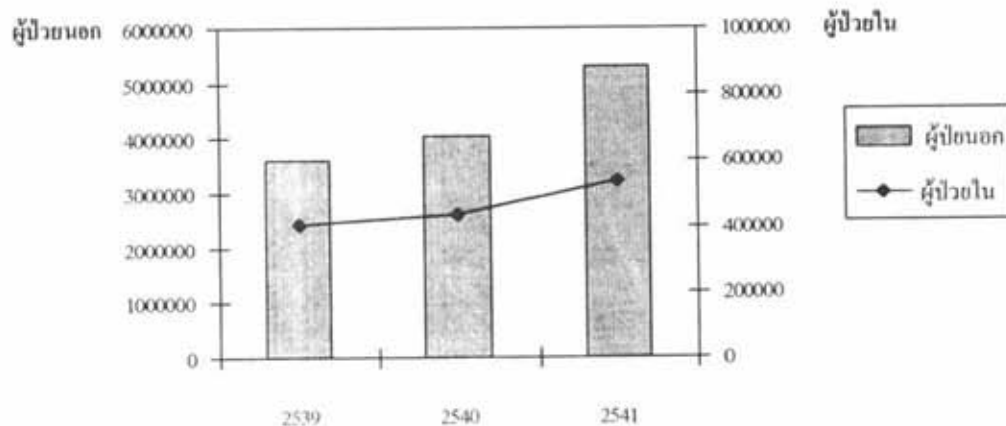

ที่มา วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียรและคณะ, 2538 : การกระจายเครื่องมือแพทย์ในประเทศไทย 2537

2.1.2 สถานบริการของรัฐแบกรับภาระหนัก

ประชาชน โดยทั่วไปมีกำลังซื้อที่ลดลงจึงมีการปรับตัวและหันมาใช้บริการในสถานบริการของรัฐมากขึ้นเป็นเหตุให้สถานบริการของรัฐมีภาระที่มากขึ้นเป็นอย่างมากในขณะที่งบประมาณถูกตัดทอนลงทำให้ต้องมีการปรับตัวกันขนานใหญ่เพื่อให้สามารถทำงานต่อไปได้ ข้อมูลผู้ป่วย รพศ. รพท. และรพช ปี 2541 ผู้ป่วยนอกเฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 31.2 ในขณะที่ผู้ป่วยในเพิ่มขึ้นร้อยละ 23.2 จะเห็นว่าอัตราการเพิ่มในปี2541มากกว่าก่อนอย่างชัดเจน (รูปภาพ 3)

รูปภาพ 3 แสดงจำนวนครั้งการมารับบริการผู้ป่วยเฉลี่ยต่อเดือนของรพศ. รพท. และรพช. ปี2539-2541

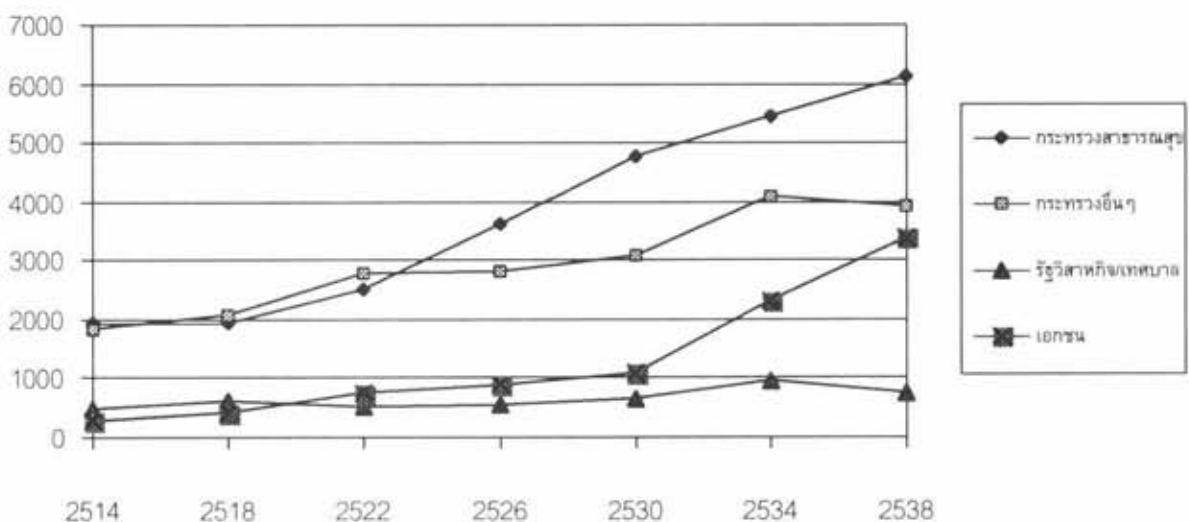

2.1.3 ผลกระทบด้านบุคลากร

กิจการของโรงพยาบาลเอกชนถูกกระทบอย่างหนักนี้ที่เกิดจากการลงทุนเพิ่ม ผู้ป่วยลดลงทำให้ต้องลดจำนวนบุคลากรเพื่อลดค่าใช้จ่าย กรณีนี้ดูจะเป็นผลดีต่อภาครัฐซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาต้องสูญเสียบุคลากรไปให้เอกชนเป็นจำนวนมากทำให้ขาดแคลนอัตรากำลังในโรงพยาบาลของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท ในขณะที่จำนวนแพทย์มีมากขึ้นแต่จำนวนแพทย์ในโรงพยาบาลชุมชนกลับลดลงในขณะที่ภาระต่างๆเพิ่มขึ้นอย่างมากมาปี พ.ศ.2534 มีแพทย์ในรพช. 1,751 คน แต่ในปี 2540 กลับเหลือเพียง 1,665 คนเท่านั้น ร้อยละ 70.4 ของแพทย์ไปเรียนต่อเฉพาะทาง ทำงานในโรงพยาบาลชุมชนไม่เกิน 3 ปี ในปี 2539 ในกทม. แพทย์ต่อประชากรเท่ากับ 1 ต่อ 903 นอกกทม. 7,708 แต่ในเขตที่มีรพช.อยู่นั้นเท่ากับ 1 ต่อ 24,032 (สุพัตรา ศรีวณิชชากร และคณะ, 2535) จะเห็นว่ามีความแตกต่างกันมากทีเดียว แพทย์ที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุขเพิ่มขึ้นจาก 1,915 ในปี 2514 เป็น 6,134 คนในปี 2538 หรือประมาณ 3.2 เท่า ในขณะที่แพทย์เอกชน เพิ่มขึ้นจาก 274 คนในปี 2514 เป็น 3,364 คนในปี 2538 หรือเพิ่มขึ้นถึง 12.3 เท่า และสัดส่วนของแพทย์ภาคเอกชนต่อภาครัฐลดลงจาก 1:15.37 ในปี 2514 เป็น 1:3.2 ในปี 2538

ผลกระทบที่จะซ้ำเติมปัญหาที่มีอยู่แล้วด้านนี้คือการวางแผนการผลิตบุคลากรประเภทต่างตามความต้องการเดิมนั้นไม่เป็นไปตามคาดแล้ว จำนวนบัณฑิตสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพซึ่งประเทศชาติยังต้องการ กำลังจะจบออกมาโดยรัฐไม่สามารถรองรับได้จากปัญหาด้านงบประมาณ ภาคเอกชนก็ไม่ต้องการ แผนการผลิตจึงต้องมีการทบทวน โดยเร่งด่วนให้สอดคล้องกับความเป็นจริง

รูปภาพ 4 แสดงจำนวนแพทย์กระจายตามสังกัดต่างๆ

2.2 งบประมาณ

งบประมาณด้านสุขภาพของรัฐลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อดูที่กระทรวงสาธารณสุขจะเห็นว่า งบประมาณปี 2542 งบประมาณลดลงตามมูลค่าที่แท้จริงถึงร้อยละ 16.7 (ตาราง 1)

งบประมาณลดลงในขณะที่สินค้าราคาสูงขึ้นทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินการในโครงการที่สำคัญ ยกตัวอย่างเช่นกรมควบคุมโรคติดต่อต้องใช้งบประมาณเพิ่มเติมจากเดิมที่ได้รับอนุมัติ 474.25 ล้านบาท เป็น 609.18 ล้านบาท เพิ่มขึ้นอีกถึง 134.92 ล้านบาทเพื่อซื้อวัคซีนให้ได้ในปริมาณเท่าเดิม

ตาราง 1 งบประมาณกระทรวงสาธารณสุขปรับตามมูลค่า พ.ศ. 2542

พ.ศ.	งบประมาณ (ล้านบาท)	อัตรา เงินเฟ้อ (%)	มูลค่า พ.ศ. 2542 (ล้านบาท)	เพิ่ม/ลด ในมูลค่าจริง (ร้อยละ)	สัดส่วนงบประมาณ ของประเทศ
2536	32,898	4.8	47,574	-	5.8
2537	39,319	5.0	54,256	+12.3	6.3
2538	45,103	5.3	59,273	+9.3	6.3
2539	55,236	5.9	68,936	+16.3	6.6
2540	66,544	5.6	78,422	+13.8	7.0
2541	61,078	11.6	68,163	-13.1	7.5
2542	57,144	6.0	57,144	-16.7	6.9

ที่มา : สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข

นอกจากปัญหางบประมาณถูกตัดแล้วการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดสรรงบประมาณหลายงวดและงวดสุดท้ายมีเงินเป็นจำนวนมากและต้องใช้ให้ทันภายใน 1-2 เดือน ทำให้เกิดปัญหาในการใช้งบประมาณเป็นอย่างมาก ประสิทธิภาพในการใช้จ่ายจะต่ำ และจะมีการนำไปใช้ในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร ซึ่งไม่ควรเกิดเป็นอย่างยิ่งในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจเช่นนี้

2.3 สถานะสุขภาพของประชาชนเป็นอย่างไรในภาวะวิกฤต

รายงานการวิจัยจากประเทศต่างๆ ในทุกทวีปที่ประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจยืนยันตรงกันว่านำไปสู่การเสื่อมถอยของระบบบริการสาธารณสุข^{1, 2} ในประเทศฟินแลนด์มีเรื่องปากมดลูกระยะ

¹ Neupert RF. Early- age mortality, socio-economic development and the health system in Mongolia. Health Transition Review. 1995 Apr;5(1):35-57

² PAHO. Regional Plan for Investment in Environment for Latin America and Caribbean. Boletín de la Oficina Sanitaria Panamericana. 1996 June;120(6):538-541

ลูกหลานที่เขยลดลงอย่างต่อเนื่อง 4 ทศวรรษ เพราะบริการที่หวั้งกลับเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 36 หลังวิกฤตเศรษฐกิจ³

สถานการณ์ในประเทศไทยขณะนี้ได้รับผลกระทบดังกล่าวแล้วโดยเฉพาะผู้ที่ดกงานและกลุ่มคนจน เฉพาะตัวเลขคนว่างงานคาดว่าจะมีราว 2.8 – 3 ล้านคน หากรวมคนในครอบครัวที่จะได้รับผลกระทบไปด้วยนั้นก็จะมีถึง 7-10 ล้านคนเลขที่เดียวสภาพครอบครัวในชนบทบางแห่งที่เคยมีแต่เด็กกับคนแก่ ก็จะเปลี่ยนแปลงไปจะมีวัยแรงงานกลับมาสู่ภาคเกษตรกรรมมากขึ้น หากคนเหล่านี้ยังไม่มีทางออกในการหารายได้จากภาคการเกษตรเท่าที่ควรแล้วต้องมีผลกระทบการใช้จ่ายในครัวเรือนอย่างแน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคและค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ เด็กๆอาจได้รับอาหารที่จำเป็นแก่การเจริญเติบโตลดลงไปและจะเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการเจริญเติบโต

คนจนในเมืองเป็นอีกกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบอย่างมาก การเข้าถึงการบริการต่างๆอาจไม่ได้รับอย่างทั่วถึงและเพียงพอจากปัญหาเรื่องทะเบียนบ้านเป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้ไม่มีพื้นที่ทางการเกษตรรองรับเหมือนผู้ที่อยู่ตามอำเภอชนบทต่างๆ

ปัญหาน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ของเด็กวัยเรียนดูจะประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาเป็นที่น่าพอใจในช่วงหลายปีที่ผ่านมาแต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในปี 2540 ที่ผ่านมามีสัดส่วนเด็กวัยเรียนที่มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์กลับเพิ่มขึ้น (รูปภาพ 5) แม้ยังไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าเป็นผลมาจากวิกฤตเศรษฐกิจหรือไม่แต่ก็ต้องมีการติดตามต่อไป

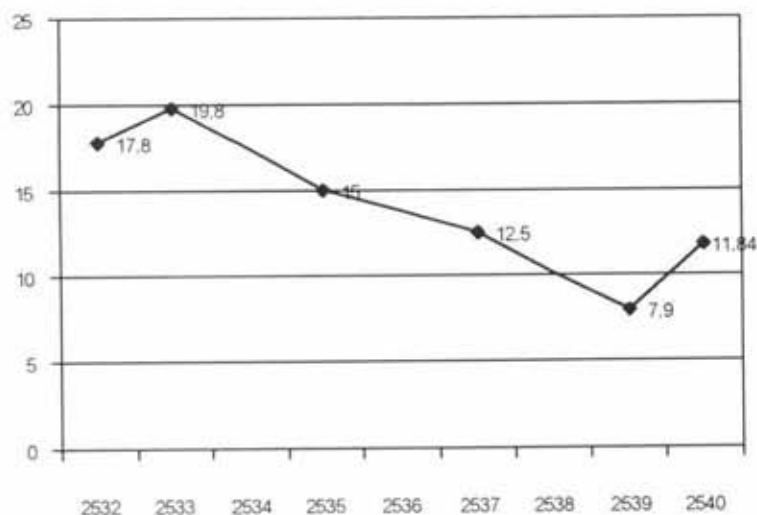
ปัญหาด้านสุขภาพจิตดูเหมือนจะได้รับผลกระทบอย่างมากและมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและเห็นได้ชัดข้อมูลเบื้องต้นจากการสอบถามทางโทรศัพท์โดยกรมสุขภาพจิตพบว่าผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะผู้ว่างงานมีความเครียด และมีความคิดที่จะฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้นเกือบ 2 เท่า

จากการสำรวจของสวนดุสิตพบว่าคนดกงานร้อยละ 66.34 ระบุว่าได้รับความลำบากหลังดกงานเนื่องจากรายได้ไม่พอกับรายจ่าย และร้อยละ 11.84 เคยคิดฆ่าตัวตาย (กรุงเทพฯธุรกิจ 21 ก.ค. 2541)

รายได้ลดลงในขณะที่รายจ่ายเพิ่มขึ้นย่อมส่งผลถึงการใช้จ่ายในครอบครัวแน่นอน ทั้งในเรื่องอาหารการกิน การรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น ค่าเช่าแพงขึ้น วิโรจน์ คังเจริญเสถียร และคณะ ประมาณการว่ารายจ่ายเพิ่มขึ้นราว 18 %

³ Harrison KA & Seppala M. Women and Market Forces. Lancet 1997;350(suppl III):16

รูปภาพ 5 แสดงอัตราน้ำหนักร้อยต่ำกว่าเกณฑ์ของเด็กวัยเรียน พ.ศ. 2532-2540

ตาราง 2 สุขภาพจิตในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ (โดยสอบถามทางโทรศัพท์)

กลุ่มประชากร	เดือนหลังจาก ลดค่าเงินบาท	%		
		ปัญหาทางการเงิน	ความเครียด	คิดฆ่าตัวตาย
1. กทม. และปริมณฑล				
• ประชาชนทั่วไป	1	74.9	39.5	4.6
• นักธุรกิจ		69.2	36.2	2.1
2. นายธนาคาร	2	65.3	55.6	2.8
3. ผู้ตกงาน	2	94.0	78.0	8.7
4. กทม. และปริมณฑล				
• ประชาชนทั่วไป	5 (ธ.ค.2540)	74.9	65.8	4.6

ที่มา : กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

3 วิกฤตครั้งนี้มีอะไรดีบ้างหรือไม่?

คงต้องตอบว่ามีข้อดีอยู่ไม่น้อยเช่นกัน

ก่อนวิกฤตใช้ว่าจะดี!

ในช่วงที่ผ่านมาตั้งแต่ปี 2530-2539 นั้นประเทศไทยได้รับการกล่าวถึงจากนานาประเทศว่าจะเป็นเสือเศรษฐกิจตัวที่ 5 ของเอเชีย มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงเป็นอันดับต้นๆของโลก ถึงปีละประมาณ 7-8 %ต่อปี แต่.....

- ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนกลับมีมากขึ้น
- มลพิษมีมากขึ้น โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ทั้งอากาศ ,น้ำ, และมลพิษทางเสียง
- ธุรกิจโรงพยาบาลเอกชนบานเบ้งเป็นดอกเห็ด ดึงดูดให้เกิดการใช้ยาด้านสุขภาพที่ฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น

- ค่ารักษาพยาบาลของข้าราชการเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วจาก ปี 2533 จำนวน 4,314 ล้านบาท เป็นประมาณ 18,000 ล้านบาทในปี 2541
- ประชาชนมีพฤติกรรมสุขภาพในทางที่ไม่เหมาะสม เช่นเที่ยวเตร่ เสพสุรา รับประทานอาหารที่เกินความต้องการของร่างกายมาก นำไปสู่โรคสมัยใหม่ที่เพิ่มขึ้น เช่นโรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง, รวมทั้งอุบัติเหตุต่างๆด้วย

วิกฤตสี่ดี!

ช่วงที่เศรษฐกิจเติบโตเป็นฟองสบู่เราไม่เคยยังคิดทบทวนให้ดีจึงมีปัญหาด้านลบเกิดขึ้นมากมาย ยิ่งกล่าวไม่หมด มาถึงช่วงนี้วิกฤตจะกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน *ผลกระทบในทางที่ดีก็มีไม่น้อย...คนต้องปรับตัวเพราะรายได้มีปัญหาอาจนำไปสู่การใช้ชีวิตที่มีเหตุมีผลมากขึ้นคัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นแก่ชีวิตและสิ่งฟุ่มเฟือยลง*

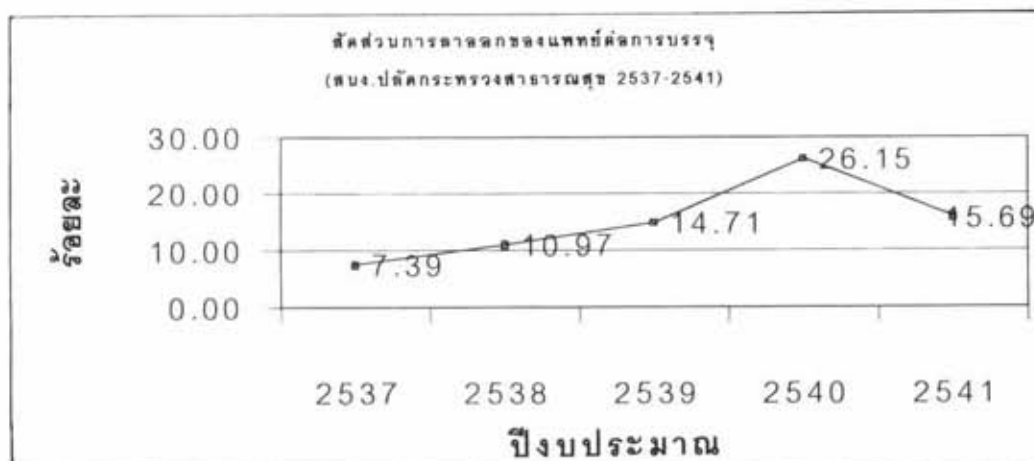
คนกรุงเทพฯปัจจุบันนี้ มีคุณภาพชีวิตโดยรวมดีขึ้นเพราะฝุ่นละออง มลพิษทางอากาศน้อยลงมาก เพราะการก่อสร้างต่างๆ แทบไม่มีหยุดหมด รถที่วิ่งบนท้องถนนก็ลดลงกวันพิกก็น้อยลง

การใช้จ่ายด้านสุขภาพจะดีขึ้นมีเหตุมีผลมากขึ้น ประชาชนต้องคิดก่อนจ่ายในขณะที่โรงพยาบาลต่างๆต้องปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อประหยัดเงินให้ได้มากที่สุด การใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยน่าจะลดลงซึ่งเรื่องนี้ต้องติดตามกันต่อไป

ผู้บริหารงานสาธารณสุขทุกระดับต้องปรับตัว และปรับกระบวนการบริหารงานอย่างมาก เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ อย่างน้อยก็เท่าเดิมในขณะที่เม็ดเงินลดลง

ในด้านบุคลากรนั้นมีการเปลี่ยนแปลงในภาคราชการอย่างเห็นได้ชัด นับตั้งแต่กรกฎาคม 2540-3 สิงหาคม 2541 มีแพทย์ขอลากลับเข้ารับราชการในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ถึง 123 ราย ซึ่งเจ้าหน้าที่กองการเจ้าหน้าที่ให้ความเห็นว่าปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่เคยเกิดมาก่อน และข้อมูลจากสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขพบว่าสัดส่วนของแพทย์ที่ลาออกจากราชการเทียบกับการบรรจุในปี 2540-2541 มีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจนหลังจากที่เคยเพิ่มมาตลอด

รูปภาพ ๘ แสดงสัดส่วนการลาออกของแพทย์ต่อการบรรจุ (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข)

4 มาตรการที่รัฐกำลังดำเนินการเพื่อลดผลกระทบทางด้านสาธารณสุข

1. จากการที่โรงงานและบริษัทต่างๆทยอยปิดกิจการทำให้คนงานถูกออกจากงานและจะไม่ได้รับความคุ้มครองตามพรบ.ประกันสังคมซึ่งรัฐบาลแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการขยายความคุ้มครองหลังถูกออกจากงานออกไปอีก 1 ปี
2. เงินกู้ที่ได้เพิ่มเติมจากธนาคารโลก (World Bank) และธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) ในส่วนของกระทรวงสาธารณสุข ถูกกำหนดให้นำใช้ด้านควบคุมป้องกันโรค, งบประมาณสำหรับผู้มีรายได้น้อย และบัตรสุขภาพ เป็นหลัก
3. กระทรวงสาธารณสุขได้มีมาตรการสุขภาพคือด้วยค้ำหนุนค้ำเพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดประสิทธิภาพสูงสุด มาตรการต่างๆที่ถูกนำมาใช้ เช่น
 - 3.1 ด้านเวชภัณฑ์
 - 3.2 การจัดซื้อยารวม
 - 3.3 ลดรายการขายของโรงพยาบาลและสถานีนอนามัยลงจากเดิมที่มีมากและซ้ำซ้อน
 - 3.4 เพิ่มสัดส่วนยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ
 - 3.5 ลดปริมาณการสำรองยา
4. การลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นต่างๆ
5. นโยบายเน้นการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค
6. การเปิดสาย hotline คลายเครียด

5 รัฐควรจะทำอะไรอีกในภาวะเช่นนี้

- 1 ปรับทิศทางและนโยบายต่อการสาธารณสุขในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจอย่างเร่งด่วน และวางแนวทางที่ชัดเจนในการดำเนินการต่อไปในระยะยาว แผนพัฒนาสาธารณสุขปัจจุบันนี้วางอยู่บนพื้นฐานการเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน
- 2 ทบทวนการวางแผนกำลังคนด้านสาธารณสุข ทั้งความต้องการการผลิต การจ้าง การกระจาย โดยเร่งด่วน และต้องมีแผนที่ชัดเจนในการรองรับกำลังคนที่สำเร็จการศึกษาในระยะ 3-5 ปีนี้ซึ่งภาครัฐไม่มีงบประมาณเพียงพอในการบรรจุ
- 3 เราต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษกับผู้ที่จะถูกผลกระทบคือกลุ่มคนจนด้วยโอกาส ต้องสร้างหลักประกันด้านสุขภาพให้คนเหล่านี้ได้อย่างแท้จริง
- 4 ป้องกันปัญหาทุโภชนาการในเด็ก, หญิงมีครรภ์, และคนชราอย่างจริงจัง หญิงมีครรภ์และเด็กหากมีปัญหาโภชนาการแล้วจะส่งผลต่อพัฒนาการทั้งด้านสติปัญญาและด้านร่างกายของเด็กซึ่งเป็นอนาคตของชาติ

- 5 ขยายความครอบคลุมหลักประกันสุขภาพ เพื่อให้ประชาชนมีได้รับความคุ้มครองและมีหลักประกันความเสี่ยงอย่างไรก็ตามในเรื่องนี้คงต้องมีการคิดและดำเนินการอย่างจริงจังทั้งยังต้องคำนึงเรื่องการร่วมจ่ายเพื่อให้ประชาชนมีส่วนรับผิดชอบซึ่งจะทำให้ระบบอยู่ได้และป้องกันไม่ให้มีการใช้บริการฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น
- 6 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดสุขภาพดีด้วยต้นทุนต่ำให้ได้
 - 6.1 ส่งเสริมการใช้จ่ายในบัญชีหลัก
 - 6.2 การจัดซื้อยารวม
 - 6.3 ส่งเสริมการใช้ของที่ผลิตในประเทศที่ได้มาตรฐานยอมรับได้
- 7 ต้องช่วยกันเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงต่างๆด้านสุขภาพและการใช้บริการด้านสุขภาพของประชาชนเพื่อป้องกันหรือ แก้ไขปัญหาต่างๆได้ทันที่
- 8 ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาด้านสุขภาพของตนเองให้มากขึ้น
- 9 ส่งเสริมการป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ ดำเนินการมาแล้วควรดำเนินการต่อไป ซึ่งค่าใช้จ่ายเพื่อการป้องกันนั้นต่ำกว่าการรักษาพยาบาลมาก และการป้องกันไม่ให้เจ็บป่วยย่อมดีกว่าป่วยแล้วมารักษาอย่างแน่นอน
- 10 ส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง ส่งเสริมภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมทั้งสนับสนุนการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร นอกจากเป็นการประหยัดของครัวเรือนแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติเพราะไม่ต้องเสียเงินให้ต่างประเทศ และหากสามารถพัฒนาให้มีมาตรฐานจะสามารถส่งออกนารายได้เข้าประเทศได้อย่างมาก
- 11 ปฏิรูประบบบริการสาธารณสุข เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ ต้องใช้โอกาสนี้ในการปฏิรูประบบบริการสาธารณสุขให้มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างแท้จริง ไม่ให้กลับมาเป็นดังเช่นที่ผ่านมาอีก

ประเด็นสำคัญต้องติดตาม

1. ผลกระทบต่อภาวะสุขภาพ (health Status)
 - 1.1. ภาวะเครียดและการฆ่าตัวตาย
 - ภาวะเครียด
 - สาเหตุแห่งการฆ่าตัวตาย
 - พยายามฆ่าตัวตาย
 - การฆ่าตัวตายสำเร็จ
 - 1.2. ทารกน้ำหนักน้อยกว่าเกณฑ์
 - 1.3. สภาวะโภชนาการ
 - เด็ก
 - หญิงมีครรภ์
 - ผู้สูงอายุ
 - 1.4. โรคที่ต้องเฝ้าระวัง
 - STD
 - HIV
2. พฤติกรรมการใช้บริการด้านสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของประชาชน
3. การเข้าถึงการบริการของรัฐ
 - 3.1. กลุ่มต่างๆที่ใช้บริการเปรียบเทียบกับความครอบคลุมการมีสิทธิ
 - 3.2. อื่นๆ
4. ปัญหาการให้บริการให้บริการของโรงพยาบาลรัฐที่เพิ่มขึ้น และของโรงพยาบาลเอกชนที่ลดลง
5. ปัญหาการเงินการคลังโรงพยาบาลของรัฐ/เอกชน
 - 5.1. ศึกษาารายรับต่อหนี้สิน
 - 5.2. ศึกษา รายรับ+มูลค่าวัสดุคงคลัง ต่อหนี้สิน
 - 5.3. ศึกษา รายรับ ต่อ รายจ่าย
 - 5.4. อื่นๆ
6. ผลกระทบต่อโครงการสาธารณสุข
 - 6.1. ด้านงบประมาณ
 - 6.2. ด้านกิจกรรมการแก้ปัญหา
7. ปัญหาเกี่ยวกับยา เวชภัณฑ์ และอุปกรณ์ทางการแพทย์
 - 7.1. คุณภาพและราคา
 - 7.2. การบริหารจัดการ การจัดซื้อ จัดหา
8. ปัญหาด้านบุคลากรสาธารณสุข
 - 8.1. การโยกย้ายของแพทย์และพยาบาลระหว่างภาครัฐและเอกชน
 - 8.2. การเปลี่ยนแปลงของรายได้และขวัญกำลังใจ
 - 8.3. จำนวนแพทย์พยาบาลในช่วงเวลาการทำงานแต่ละเวร
 - 8.4. การผลิต และการใช้
 - 8.5. อื่นๆ
9. ปัญหาผลกระทบต่ออุตสาหกรรมยาในประเทศและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง

วิกฤตเศรษฐกิจกับผลกระทบและทางเลือกของผู้ใช้แรงงานเด็ก ครอบครัวและผู้สูงอายุ: ศึกษากรณีผู้ใช้แรงงานในจังหวัดสมุทรปราการ

จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร*

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่การขึ้นนำโดยผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลก ให้ประเทศไทยจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ให้ทำหน้าที่วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา นโยบายการพัฒนาของประเทศไทยได้ มุ่งเน้นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจโดยส่วนรวมเป็นหลัก โดยมุ่งกู้เงินธนาคารโลกมาก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นผลให้เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมการค้า การบริการเติบโตในอัตราที่สูงอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากผลิตภัณฑ์ประชาชาติเฉลี่ยต่อหัวของประชากรเพิ่มจาก 4,100 บาท ในปี 2504 เป็น 76,435 บาท ในปี 2539 (วิทยากร เชียงกูล, 2540 : 2) แต่เป็นการเติบโตในลักษณะของทุนนิยมบริวาร คือ พึ่งพาการลงทุนจากต่างประเทศ พึ่งพาการส่งสินค้าเข้าประเภทเครื่องจักร น้ำมันเชื้อเพลิง วัตถุดิบ ฯลฯ ด้วยมูลค่าที่สูง ดังนั้นจึงพัฒนาประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมมากเท่าไร ก็ยิ่งทำให้ขาดดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดมากขึ้นตามลำดับ ดังจะเห็นได้ว่าในปี 2503 ไทยขาดดุลการค้าเพียง 997 ล้านบาท และเพิ่มเป็น 4.2 แสนล้านบาทในปี 2539 (กรมศุลกากร กระทรวงการคลัง)

การมุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยการพึ่งพิงทุนจากต่างชาติ ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นปีที่รัฐบาลในยุคนั้นใช้นโยบายเปิดเสรีการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ ทำให้ภาคธุรกิจเอกชนกู้ยืมเงินตราต่างประเทศเข้ามาจำนวนมากจากที่เลขคู่ 32,660 ล้านดอลลาร์ ในปี 2536 เป็น 80,000 ล้านดอลลาร์ ในปลายเดือนมิถุนายน 2540 ซึ่งเป็นการกู้ระยะสั้น แล้วนำมา

* อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ปล่อยกู้ในระยะยาว โดยเฉพาะการปล่อยสินเชื่อด้านอสังหาริมทรัพย์ การซื้อขายหลักทรัพย์ และธุรกิจที่ไม่ก่อให้เกิดผลตอบแทนคุ้มค่างันอย่างหลงระเริง ทำให้ต่างประเทศเริ่มขาดความเชื่อถือ เรียกหนี้คืนหรือไม่ต่อสัญญาเงินกู้ ขณะเดียวกันภาคเศรษฐกิจที่แท้จริงคือ เกษตรและอุตสาหกรรมก็ไม่ได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้มากพอ การส่งออกก็เริ่มมีปัญหา เพราะขีดความสามารถในการแข่งขันลดลง ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งก็เกิดจากการใช้นโยบายผูกค่าเงินบาทติดกับดอลลาร์ที่มีค่าสูงขึ้น ทำให้เงินบาทสูงเกินความเป็นจริง

ในที่สุดรัฐบาลจึงตัดสินใจปล่อยให้ค่าเงินบาทลอยตัว และขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) โดยหวังว่าจะหาเงินจากต่างประเทศมาใช้ชดเชยการขาดดุลชำระหนี้และเสริมฐานะทุนสำรองระหว่างประเทศซึ่งลดลงอย่างรวดเร็ว แต่เงินกู้จากกองทุนการเงินระหว่างประเทศได้มาพร้อมกับเงื่อนไขที่รัฐบาลต้องปฏิบัติตามมากมาย เช่น การเพิ่มภาษีมูลค่าเพิ่มจาก 7 % เป็น 10 % การจัดทำงบประมาณแบบเกินดุล การบีบให้ธนาคารเข้มงวดในการปล่อยสินเชื่อ และคิดอัตราดอกเบี้ยสูง ฯลฯ ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปต้องประสบปัญหาเดือดร้อน เนื่องจากอัตราเงินเฟ้อเพิ่มสูงขึ้น สินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาแพงขึ้น ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กขาดสภาพคล่อง ทำให้ต้องลดสวัสดิการ ลดเงินเดือนลูกจ้าง หลายกิจการต้องปิดตัวลง ทำให้เกิดการเลิกจ้าง ปัญหาการว่างงานจึงทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ

ภายหลังเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ กระทบแรงงานและสวัสดิการสังคม และกระทบวงมหาดไทยได้ร่วมกันสำรวจจำนวนผู้ว่างงานในทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ และรวบรวมจำนวนผู้ถูกเลิกจ้างตามทะเบียนของสำนักงานประกันสังคม ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2540 ถึงเดือนมิถุนายน 2541 พบว่ามีผู้ถูกเลิกจ้างและว่างงานรวม 2,061,719 คน และสำนักงานสถิติแห่งชาติได้ใช้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (Growth Rate) ล่าสุดคือ -5.1% มาคำนวณเพื่อประมาณการตัวเลขผู้ว่างงาน พบว่าในระยะครึ่งปีหลังของปี 2541 (กรกฎาคม - ธันวาคม) ผู้ถูกเลิกจ้างและผู้ว่างงานจะเพิ่มขึ้นเป็น 2,196,000 คน (แผนกปฏิบัติการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 251)

อาจกล่าวได้ว่าวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อประชาชนไทยอย่างถ้วนทั่ว ประชาชนกลุ่มที่ได้รับผลกระทบรุนแรงมากที่สุดคือ คนดกงาน ผู้ประกอบการที่ล้มละลาย รองลงมาคือ คนที่ถูกตัดเงินเดือน สวัสดิการ ผู้ประกอบการที่ขาดทุน คนมีรายได้น้อยที่ต้องซื้อของแพงขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าย่อมส่งผลกระทบต่อเนื่องไปถึงผู้ที่ยังไม่สามารถทำงานได้ ได้แก่ เด็ก หรือผู้ที่เลิขวัยทำงานแล้ว ได้แก่ ผู้สูงอายุ ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของผู้ที่มีรายได้ หากผู้มีรายได้นั้น คือ ผู้ใช้แรงงาน จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า ผู้ใช้แรงงานเองมีทางออกในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุอย่างไรและสวัสดิการสังคมที่จะเข้าไปช่วยเหลือเขาเหล่านั้นควรเป็นอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อผู้ใช้แรงงานรวมทั้งเด็กและผู้สูงอายุในครอบครัว
- 2) เพื่อศึกษาทางเลือกของผู้ใช้แรงงานในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจ
- 3) เพื่อหาแนวทางด้านสวัสดิการสังคมในการช่วยเหลือเด็กและผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตของการวิจัยเฉพาะประเด็นผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่ออาชีพ รายได้ รายจ่าย สวัสดิการที่ได้รับการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ โดยจะศึกษาเฉพาะกรณีผู้ใช้แรงงานในจังหวัดสมุทรปราการเท่านั้น เนื่องจากสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่มีสถานประกอบการและลูกจ้างอยู่เป็นจำนวนมาก กล่าวคือในปี 2540 มีโรงงานรวมทั้งสิ้น 4,422 แห่ง ผู้ใช้แรงงาน 326,010 คน (ข้อมูลอุตสาหกรรมจังหวัด, 2540) ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 189,182 บาทต่อปี เป็นอันดับ 4 ของประเทศ โดยทั้งจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวม 174,615.170 ล้านบาท และรายได้ส่วนใหญ่มุ่งขึ้นอยู่กับสาขาอุตสาหกรรมมากที่สุดถึงร้อยละ 60.70 (ข้อมูลสถิติสำคัญจังหวัดสมุทรปราการ, 2540) นอกจากนี้จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเกี่ยวกับดัชนีคุณภาพชีวิต (Human Development Index) พบว่า คุณภาพชีวิตของคนจังหวัดสมุทรปราการอยู่ในระดับกลาง การศึกษาเฉพาะผู้ใช้แรงงานในจังหวัดสมุทรปราการ จึงน่าที่จะให้คำตอบที่เป็นตัวแทนของผู้ใช้แรงงานในเขตอุตสาหกรรมโดยทั่วไปได้

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจที่มีต่อผู้ใช้แรงงานเด็กและผู้สูงอายุในครอบครัว
2. ทำให้ทราบว่าผู้ใช้แรงงานมีทางเลือกอย่างไรบ้าง ในการแก้ไขผลกระทบที่เกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจ
3. ทำให้ได้แนวทางในการจัดสวัสดิการสังคม เพื่อช่วยเหลือเด็กและผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ

1.5 การนำเสนอรายงาน

รายงานการวิจัยจะแบ่งการนำเสนอเป็น 4 ส่วน คือ บทนำ กรอบแนวคิด และระเบียบวิธีการวิจัย ผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ โดยจะใช้สถิติที่ได้จากการสำรวจเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพรรณนา

2. กรอบแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัย

2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยจำแนกข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนเด็กและจำนวนผู้สูงอายุในครอบครัว เป็นตัวแปรต้น ผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่ออาชีพ รายได้ รายจ่าย เด็ก และผู้สูงอายุ ทางออก และความต้องการ สวัสดิการสังคมเกี่ยวกับเด็กและผู้สูงอายุเป็นตัวแปรตาม

แผนภูมิแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ใช้แรงงานในเขตอุตสาหกรรม โดยจะทำการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ผู้ใช้แรงงานในอำเภอเมือง และอำเภอพระประแดง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผู้ใช้แรงงานอยู่ มากที่สุดในจังหวัดสมุทรปราการเป็นอันดับ 1 และ 2 ตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 245 คน

2.3 การเก็บข้อมูล

ผู้เก็บข้อมูลประกอบด้วย เจ้าหน้าที่มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก กรมการสัมพันธ์แรงงาน ผู้นำชุมชนในพื้นที่และนักศึกษามหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ความถี่ อัตราส่วนร้อยละ ค่าเฉลี่ยในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป และใช้ chi-square วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตาม

2.5 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ผู้ใช้แรงงาน หมายถึง ลูกจ้างในสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการ ที่ยังคงทำงาน หรือผู้ที่ถูกเลิกจ้าง ที่ปัจจุบันอาจอยู่ในภาวะว่างงาน หรือหันมาประกอบอาชีพอิสระ

เด็ก หมายถึง บุตรหลานหรือผู้ที่อยู่ในการอุปการะของผู้ใช้แรงงานที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิด -15 ปี
 ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อยู่ในการดูแลรับผิดชอบของผู้ใช้แรงงาน

3. ผลการวิจัย

3.1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ใช้แรงงานใน อ.เมือง และ อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ ส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง ร้อยละ 65.3 และเพศชาย ร้อยละ 34.7 โดยกลุ่มอายุระหว่าง 21-30 ปี เป็นกลุ่มที่มีมากที่สุด (ร้อยละ 41) จบการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 37.9) รองลงมาจบมัธยมศึกษา (ร้อยละ 35.3) ด้านที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เช่าบ้านหรือเช่าห้องพัก (ร้อยละ 45) สมรสแล้วสูงถึงร้อยละ 75.9 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน สูงถึงร้อยละ 43.9 ซึ่งส่วนใหญ่มีเพียง 2 คนในครอบครัวที่ ทำงานและมีรายได้แล้ว (ร้อยละ 45.1) ส่วนที่ยังไม่ได้ทำงานและไม่มีรายได้ส่วนใหญ่ในครอบครัวหนึ่งมี อยู่เพียง 1-2 คน (ร้อยละ 37.5 และ 24.5 ตามลำดับ)

สำหรับจำนวนเด็กและผู้สูงอายุในครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่มีเด็กอยู่ในครอบครัว 1-2 คน (ร้อยละ 34.7 และ 25.3 ตามลำดับ) และมีผู้สูงอายุ 1-2 คน (ร้อยละ 47.5 และ 27.1 ตามลำดับ) ซึ่งผู้สูง อายุส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงานและไม่มีรายได้ (ร้อยละ 90.2)

ด้านรายได้รวมต่อเดือนของทุกคนในครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้ 5,001 - 10,000 บาท (ร้อยละ 36.8) ในขณะที่ร้อยละ 38.3 มีค่าใช้จ่ายต่อเดือน 5,001 - 10,000 บาท เช่นกัน

ด้านสภาพการทำงาน ส่วนใหญ่ยังคงทำงานในสถานประกอบการ (ร้อยละ 65.5) รองลงมา ประกอบอาชีพอิสระ และว่างงาน (ร้อยละ 18.3 และ 16.2 ตามลำดับ)

สำหรับผู้ที่ทำงานส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน 5,001 - 10,000 บาท (ร้อยละ 43.7) และมีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาทอยู่มากถึงร้อยละ 37 โดยส่วนใหญ่ทำงานวันละ 8 ชั่วโมง (ร้อยละ 66.7) เป็นที่น่าสังเกตว่ามีผู้ที่ทำงานหนักมากกว่าวันละ 8 ชั่วโมงอยู่น้อย ก่อคือ วันละ 9-12 ชั่วโมงร้อยละ 22.8 และ 13-20 ชั่วโมงร้อยละ 4.5 และส่วนใหญ่หยุดงานเพียงสัปดาห์ละ 1 วัน คือวันอาทิตย์ (ร้อยละ 44.4)

3.2 ผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจ

3.2.1 ผลกระทบต่อสวัสดิการด้านต่าง ๆ

จากการสำรวจสวัสดิการด้านต่าง ๆ ที่กลุ่มตัวอย่างได้รับหรือไม่ได้รับทั้งช่วงก่อนเกิด วิกฤตเศรษฐกิจรุนแรง (ก่อนกรกฎาคม 2540) และหลังวิกฤตเศรษฐกิจรุนแรงมากขึ้น (หลังกรกฎาคม 2540) พบว่า โดยภาพรวมทั้งช่วงก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างไม่ได้รับสวัสดิการมากกว่า

ได้รับในอัตราที่ใกล้เคียงกัน มีเพียงบางประเด็นคือการให้เงินช่วยเหลือค่าเช่าบ้าน การลาพักผ่อนประจำปี โดยได้รับค่าจ้าง เงินช่วยเหลืองานศพของพนักงาน หรือนุเคราะห์ในครอบครัว เงินให้กู้ยืมฉุกเฉิน เงินให้กู้ยืมเพื่อที่อยู่อาศัย และการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าเพื่อจำหน่ายสินค้าราคาถูกให้แก่พนักงาน เป็นสวัสดิการที่กลุ่มตัวอย่างได้รับน้อยลงกว่าช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ (ดูรายละเอียดในตารางที่ 18 ในภาคผนวก)

3.2.2 ผลกระทบต่ออาชีพ รายได้ และรายจ่าย

กลุ่มตัวอย่างได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจมากต่ออาชีพ รายได้ และรายจ่ายดังจะเห็นได้จากกิจการที่ทำอยู่มีผลผลิตน้อยลง ร้อยละ 52.7 รายได้ลดลง ร้อยละ 56.1 และรายจ่ายเพิ่มขึ้น ร้อยละ 66.5 และต้องใช้เวลาในการทำงานเพิ่มขึ้นจากเดิม ร้อยละ 37.7 (ตารางที่ 19)

3.2.3 ผลกระทบต่อเด็ก

วิกฤตเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อเด็กอย่างมากในหลายประเด็น กล่าวคือ เด็กมีปัญหาในการศึกษาเล่าเรียนเพิ่มขึ้น ร้อยละ 48.4 ต้องใช้เวลาช่วยพ่อแม่หารายได้เสริม ร้อยละ 31.1 เด็กมีพฤติกรรมแปลกไปจากเดิม ร้อยละ 25.1 เด็กมีความเครียดมากขึ้น ร้อยละ 29.7 เด็กต้องออกจากโรงเรียนเนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเงินส่งเสีย ร้อยละ 30.6 นอกจากนั้นกลุ่มตัวอย่างยังมีเวลาให้กับครอบครัวลดลง ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อเด็กด้วย ร้อยละ 28.2 และมีความขัดแย้งในครอบครัวสูงขึ้น ร้อยละ 26.9 (ตารางที่ 20)

3.2.4 ผลกระทบต่อผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจมาก ในด้านขาดการดูแลเอาใจใส่มากขึ้น ถึงร้อยละ 31.7 ต้องช่วยครอบครัวหารายได้เพิ่มขึ้น ร้อยละ 27 และมีปัญหาด้านจิตใจเพิ่มขึ้น ร้อยละ 30.6 (ตารางที่ 21)

3.3 ทางออกของผู้ใช้แรงงานในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

3.3.1 ทางออกด้านอาชีพ รายได้ และรายจ่าย

กลุ่มตัวอย่างต้องทำงานหนักมากขึ้นร้อยละ 69.1 ต้องกู้ยืมเงินผู้อื่นเป็นค่าใช้จ่ายยามฉุกเฉิน ร้อยละ 57.6 ต้องหารายได้เสริม ร้อยละ 46.9 ต้องให้สมาชิกในครอบครัวช่วยทำงานหารายได้ ร้อยละ 42.1 ต้องออกจากงานเดิมและมาประกอบอาชีพอิสระ ร้อยละ 27.6 ต้องรับประทานอาหารน้อยลงเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ร้อยละ 72.8 และต้องลดกิจกรรมด้านการบันเทิงเพื่อการประหยัด ร้อยละ 79.7 (ตารางที่ 22)

3.3.2 ทางออกด้านการดูแลเด็ก

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 15.4 ต้องให้บุตรออกจากโรงเรียนเพื่อช่วยทำงานหารายได้ ร้อยละ 29.7 ต้องส่งบุตรไปอยู่ค้างจังหวัด ร้อยละ 39.7 ต้องย้ายบุตรไปเรียนในโรงเรียนที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยลง ร้อยละ 48.4 มีเวลาในการดูแลบุตรน้อยลงและร้อยละ 64.4 ต้องเข้มงวดกับบุตรในเรื่องค่าใช้จ่าย (ตารางที่ 23)

3.3.3 ทางออกด้านการดูแลผู้สูงอายุ

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังคงดูแลผู้สูงอายุเองสูงถึงร้อยละ 90.9 มีเพียงร้อยละ 9.1 ที่ต้องส่งผู้สูงอายุไปอยู่สถานสงเคราะห์ ร้อยละ 13.3 ต้องส่งผู้สูงอายุไปอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัด สำหรับการช่วยหารายได้ส่วนใหญ่คือ ร้อยละ 75.7 ไม่นอนุญาตให้ผู้สูงอายุช่วยทำงานหารายได้ แต่ก็มีอยู่ถึงร้อยละ 24.3 ที่ผู้สูงอายุต้องช่วยทำงานหารายได้ สำหรับทางออกด้านจิตใจมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ศาสนาเป็นที่พึ่ง ร้อยละ 53.3 และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพบปะคนในวัยเดียวกัน เพื่อคลายความเครียด ร้อยละ 59.6 (ตารางที่ 24)

3.4 ความต้องการสวัสดิการสังคม

3.4.1 สวัสดิการสำหรับเด็ก

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ต้องการส่งลูกไปอยู่ศูนย์เด็กเล็กถึงร้อยละ 49.3 แต่มีอยู่ถึงร้อยละ 34.2 ที่ต้องการส่งลูกไปอยู่ศูนย์เด็กเล็กมาก ร้อยละ 51.7 ต้องการให้มูลนิธิหรือสมาคมการกุศลจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กมาก และถ้ามีการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็ก ร้อยละ 45.9 ต้องการส่งลูกมาอยู่ศูนย์เลี้ยงเด็กมาก (ตารางที่ 25)

3.4.2 สวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ

กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการจัดสวัสดิการสังคม เพื่อพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุมาก โดยร้อยละ 65.4 ต้องการให้จัดกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขแข็งแรง และมีจิตใจเบิกบาน ร้อยละ 61.8 ต้องการให้จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุใช้ความรู้ความสามารถ ในการช่วยเหลือผู้อื่นร้อยละ 54.5 ต้องการให้จัดอบรมสร้างทักษะในการประกอบอาชีพ และร้อยละ 64.3 ต้องการให้จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ตารางที่ 26)

3.5 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้แรงงานกับผลกระทบและความต้องการด้านต่าง ๆ

จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้แรงงานกับผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจและความต้องการด้านต่าง ๆ โดยใช้ Chi-Square พบว่า เพศ การศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนเด็กในครอบครัว และการมีผู้สูงอายุในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจและความต้องการด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.5.1 เพศ

ความแตกต่างระหว่างเพศ มีความสัมพันธ์กับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ โดยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศชาย ได้รับผลกระทบมากในสัดส่วนที่มากกว่าเพศหญิง (ตารางที่ 27) แต่ในด้านการลดลงของรายได้ เพศหญิงได้รับผลกระทบมากในสัดส่วนที่มากกว่าเพศชาย (ตารางที่ 28)

3.5.2 การศึกษา

ความแตกต่างของระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ โดยกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาดำกว่าประถม-มัธยมศึกษา ได้รับผลกระทบมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับ ปวช. - ปริญญาตรี (ตารางที่ 29) เด็กในครอบครัวของผู้ที่มีระดับการศึกษาระดับต่ำกว่าประถม-มัธยมศึกษา ต้องใช้เวลาช่วยพ่อแม่หารายได้เสริมมากกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวของผู้ที่มีระดับการศึกษา ปวช.-ปริญญาตรี (ตารางที่ 30) และผู้ที่มีระดับการศึกษาดำกว่าประถมศึกษา-มัธยมศึกษา มีความต้องการให้จัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษา ปวช.-ปริญญาตรี (ตารางที่ 31)

3.5.3 สถานภาพสมรส

ความแตกต่างของสถานภาพสมรส มีความสัมพันธ์กับความต้องการให้มีศูนย์เลี้ยงเด็ก โดยผู้ที่สมรสแล้วต้องการให้มีศูนย์เลี้ยงเด็กมากกว่าผู้ที่ยังเป็นโสด (ตารางที่ 32) และผู้ที่สมรสแล้ว ต้องการให้จัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความรู้ความสามารถ ช่วยเหลือผู้อื่น รวมทั้งการจัดอบรมเสริมทักษะการประกอบอาชีพให้ผู้สูงอายุ มากกว่าผู้ที่ยังเป็นโสด (ตารางที่ 33-35)

3.5.4 จำนวนเด็กในครอบครัว

ความแตกต่างของจำนวนเด็กในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับผลกระทบต่อการศึกษาของเด็ก โดยเมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของการได้รับผลกระทบมากกับการไม่ได้รับผลกระทบ พบว่า ครอบครัวที่มีเด็ก 1-2 คน ได้รับผลกระทบในสัดส่วนที่มากที่สุด เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเกิดจากปัจจัยด้าน รายได้ของครอบครัวที่มีเด็ก 1-2 คนที่เป็นผู้มียาได้ต่ำ ขณะที่ผู้มีเด็กในครอบครัวมากกว่า 2 คนขึ้นไปมี รายได้สูงกว่า จึงสามารถมีบุตรได้มากกว่า และสามารถดูแลการศึกษาของบุตรได้ดีกว่า (ตารางที่ 36)

3.5.5 จำนวนผู้สูงอายุในครอบครัว

ความแตกต่างระหว่างการมีหรือไม่มีผู้สูงอายุในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความต้องการให้จัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุ โดยครอบครัวที่มีผู้สูงอายุต้องการให้จัดกิจกรรมที่ให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุใช้ความรู้ความสามารถของตนช่วยเหลือผู้อื่น และการจัดอบรมทักษะการประกอบอาชีพให้ผู้สูงอายุ ในสัดส่วนที่มากกว่าครอบครัวที่ไม่มีผู้สูงอายุ (ตารางที่ 37-39)

4. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องวิกฤตเศรษฐกิจกับผลกระทบและทางเลือกของผู้ใช้แรงงานเด็ก ครอบครัวและผู้สูงอายุ: ศึกษากรณีผู้ใช้แรงงานในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยสุ่มตัวอย่างเป็นผู้ใช้แรงงานในอำเภอเมือง และอำเภอพระประแดงจำนวน 245 คน ผลการสำรวจ

พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นหญิงมากกว่าชาย ส่วนใหญ่ สมรสแล้วโดยมีรายได้และค่าใช้จ่ายต่อเดือนพอดีกัน คือ 5,001 - 10,000 บาท อายุ 21-30 ปี การศึกษาดำกว่าประถมศึกษา - มัธยมศึกษา ที่อยู่อาศัยในปัจจุบันคือบ้านเช่าหรือห้องเช่า ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัว 3-4 คน มีเด็กในครอบครัว 1-2 คน และมีผู้สูงอายุในครอบครัว 1-2 คน เช่นกัน โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงานและไม่มีรายได้

ผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อสวัสดิการต่างๆ ที่ได้รับจากสถานประกอบการพบว่าผลกระทบที่ชัดเจนมีเพียงบางด้านซึ่งเป็นสวัสดิการที่ผู้ประกอบการต้องลงทุนเป็นจำนวนเงิน ได้แก่ ไม่ได้รับค่าจ้างเมื่อลาหยุดตามประเพณี ไม่ได้รับเงินช่วยเหลือเมื่อเสียชีวิต หรือบุคคลในครอบครัวเสียชีวิต ไม่มีเงินให้กู้ยืมฉุกเฉิน ไม่มีการจัดจำหน่ายสินค้าราคาถูก ไม่มีการตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ ผลกระทบดังกล่าวต่อผู้ใช้แรงงาน ซึ่งให้เห็นถึงปัญหาของผู้ประกอบการได้เช่นกันว่า ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจด้วย โดยเฉพาะปัญหาสภาพคล่องทางการเงินในการดำเนินกิจการ ทำให้ต้องตัดสวัสดิการบางอย่างที่ผู้ประกอบการเห็นว่าไม่จำเป็นออกไป

สำหรับผลกระทบต่ออาชีพ รายได้และรายจ่าย พบว่า ในด้านอาชีพได้รับผลกระทบมาก เพราะผลผลิตในกิจการที่ผู้ใช้แรงงานทำอยู่ลดลง รายได้ของผู้ใช้แรงงานก็ลดลงตามไปด้วย ขณะที่รายจ่ายสูงขึ้น และต้องใช้เวลาในการทำงานมากขึ้น เพศชายได้รับผลกระทบในสัดส่วนที่มากกว่าเพศหญิงในด้านอาชีพ ขณะที่เพศหญิงมีรายได้ลดลงในสัดส่วนที่มากกว่าเพศชาย

ผลกระทบต่อเด็ก พบว่า เด็กมีปัญหาในการเรียนเพิ่มขึ้น ต้องใช้เวลาช่วยพ่อแม่หารายได้เสริม มีพฤติกรรมที่แปลกไปจากเดิม เครียดมากขึ้น เด็กบางส่วน (ร้อยละ 29.7) ต้องออกจากโรงเรียนเนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเงินส่งเสีย และต้องย้ายโรงเรียนไปเรียนที่มีค่าใช้จ่ายถูกกว่า (ร้อยละ 39.7)

ผลกระทบต่อผู้สูงอายุ พบว่า วิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ทำให้ผู้ใช้แรงงานขาดการดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุมากขึ้น ผู้สูงอายุส่วนหนึ่ง (ร้อยละ 27) ต้องช่วยครอบครัวหารายได้ และมีปัญหาด้านจิตใจเพิ่มขึ้น ทางออกของผู้ใช้แรงงานในภาวะวิกฤต คือ การทำงานหนักขึ้น กู้ยืมเงินผู้อื่นเป็นค่าใช้จ่ายยามฉุกเฉิน หารายได้เสริมให้สมาชิกในครอบครัวช่วยทำงานหารายได้ บางส่วนต้องออกจากงานเดิมมาประกอบอาชีพอิสระ (ร้อยละ 27.6) ต้องประหยัดค่าอาหาร ต้องลดกิจกรรมด้านบันเทิง

ด้านการดูแลเด็ก ผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่ยังคงพยายามให้บุตรเรียนหนังสือต่อไป แต่มีอยู่ถึงร้อยละ 15.4 ที่ ต้องให้บุตรออกจากโรงเรียน เพื่อช่วยทำงานหารายได้ ต้องส่งบุตรไปอยู่ต่างจังหวัด ต้องย้ายบุตรไปเรียนในโรงเรียนที่มี ค่าใช้จ่ายน้อยลง

ส่วนด้านการดูแลผู้สูงอายุ มีเพียงร้อยละ 9.1 ที่ต้องส่งผู้สูงอายุไปอยู่สถานสงเคราะห์ ร้อยละ 13.3 ส่งไปอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัด และร้อยละ 24.3 ต้องให้ผู้สูงอายุช่วยทำงานหารายได้

สวัสดิการสังคมที่ผู้ใช้แรงงานต้องการเพื่อช่วยเหลือเด็ก คือ การจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก ส่วนผู้สูงอายุต้องการให้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ใช้ความรู้ความสามารถช่วยเหลือผู้อื่น อบรมสร้างทักษะในการประกอบอาชีพ และจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เพื่อให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

โดยความต้องการเหล่านี้แสดงออกชัดเจนในกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา-มัธยมศึกษา สมรสแล้ว และมีผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวด้วย

4.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยดังที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม จะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อผู้ใช้แรงงานที่มีการศึกษาต่ำ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานไร้ฝีมือ จะได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจมากที่สุด เพราะเป็นกลุ่มที่จะถูกเลิกจ้างกลุ่มแรก หากผู้ประกอบการต้องการลดขนาดการผลิตลง มาตรการเฉพาะหน้าที่ควรให้ความช่วยเหลือคนกลุ่มนี้คือ การเข้าไปดูแลระดับประคอง โดยการเจรจากับผู้ประกอบการมิให้เลิกจ้างโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ในกรณีที่ผู้ประกอบการขาดสภาพคล่อง ต้องมีมาตรการประคองประคองผู้ประกอบการอย่างเหมาะสม เพื่อให้เขาดำเนินธุรกิจต่อไปได้ ส่วนมาตรการในระยะยาวต้องมีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจนในการยกระดับฝีมือแรงงานเหล่านี้ ให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้นจนถึงระดับที่เมื่อต้องออกจากโรงงานสามารถเป็นผู้ประกอบการรายย่อยได้ หรือไปทำอาชีพอิสระอื่น ๆ ได้

2. กรมประชาสงเคราะห์ กรมพัฒนาชุมชน กรมการปกครอง องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ จะต้องร่วมมือกันเร่งจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียนให้กับผู้มีรายได้น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในย่านอุตสาหกรรม ซึ่งมีผู้ใช้แรงงานอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพมาจากต่างถิ่น และมักจะมีปัญหาในการดูแลบุตรของตน ทำให้ต้องส่งบุตรซึ่งสมควรได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดจากพ่อแม่ ไปให้ปู่ย่าตายายในต่างจังหวัดเลี้ยงดู ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความอบอุ่นและพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็ก ศูนย์เลี้ยงเด็กที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่เพียงพอ ทางเลือกที่จะส่งลูกไปให้สถานรับเลี้ยงเด็กของภาคเอกชน ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุทั้งภาคราชการและภาคเอกชน ควรให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุไม่น้อยไปกว่ากลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากมีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยังคงมีศักยภาพที่จะประกอบอาชีพหรือบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ จึงควรร่วมมือกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาลหรือสุขาภิบาล ทำการสำรวจจำนวนและศักยภาพของผู้สูงอายุของแต่ละชุมชนโดยละเอียด และส่งเสริมให้องค์การเอกชนสาธารณประโยชน์ รวมทั้งภาคธุรกิจจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุ ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ มีรายได้ และการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่แข็งแรง และมีจิตใจที่ร่าเริง รวมทั้งเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเองด้วย

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กและผู้สูงอายุทั้งภาคราชการและภาคเอกชน ควรร่วมกันจัดกิจกรรมทางสังคม ที่จะทำให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรม ช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกันในสังคม โดยการจัดโครงการให้ผู้สูงอายุและเด็กในชุมชนหรือระหว่างชุมชน ได้มาพบปะกัน ช่วยเหลือกัน ซึ่งอาจมีความยากลำบากในการจัดการพอสมควร แต่ถ้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นเห็นความสำคัญ และ

จัดการประสานงานให้ดี ก็น่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ จึงควรมีการพิจารณาเรื่องนี้อย่างจริงจัง และจัดทำเป็นโครงการทดลองขึ้น เมื่อทดลองดำเนินการแล้วควรจัดให้มีการสรุปและประเมินผล เพื่อเป็นบทเรียน และตัวอย่างสำหรับการขยายผลต่อไป

5. สถาบันวิชาการ สภาอุตสาหกรรม และกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ควรจัดให้มีการศึกษาวิจัยผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อผู้ใช้แรงงาน โดยจำแนกเป็นรายอุตสาหกรรม ซึ่งผลการศึกษาวิจัยจะเกิดประโยชน์ในการกำหนดแนวทาง นโยบาย และมาตรการให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพปัญหาของผู้ใช้ แรงงานในแต่ละอุตสาหกรรมต่อไป

บรรณานุกรม

กระทรวงการคลัง. ข้อมูลภาวะหนี้ภาครัฐบาล, www.fpo.mof.go.th/others/loan.htm.

กระทรวงการคลัง. รายงานข้อมูลการคลังเดือนกรกฎาคม 2540, www.mof.go.th/mofweb/mofnews/52/news_52.htm 8/9/2540.

กระทรวงมหาดไทย. สถิติข้อมูลสำคัญของจังหวัดสมุทรปราการ, 2540.

วิทยากร เชียงกุล และคณะ. วิกฤตเศรษฐกิจไทย : ผลกระทบจากการรับเงินกู้ IMF และทางออกสำหรับประชาชน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ตุลาคม 2540.

ภาคผนวก

ตารางที่ 1 แสดงการกระจายตัวของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
ชาย	85	34.7	
หญิง	160	65.3	
รวม	245	100.0	

ตารางที่ 2 แสดงการกระจายตัวของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ

ช่วงอายุ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
ต่ำกว่า 20 ปี	18	7.6	อายุต่ำสุด 18 ปี สูงสุด 89 ปี อายุเฉลี่ย 34 ปี ไม่ระบุ 8 คน
20 - 30 ปี	97	41.0	
30 - 40 ปี	62	26.1	
40 - 50 ปี	38	16.0	
มากกว่า 50 ปี	22	8.9	
รวม	237	100.0	

ตารางที่ 3 แสดงการกระจายของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
ต่ำกว่าประถมศึกษา	19	8.1	ไม่ระบุ 10 คน
ประถมศึกษา	89	37.9	
มัธยมศึกษา	83	35.3	
ปวช./ปวส.	22	9.4	
ปริญญาตรี	19	8.1	
สูงกว่าปริญญาตรี	3	1.3	
รวม	235	100.0	

ตารางที่ 4 แสดงการกระจายตัวของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามที่อยู่อาศัย

สภาพที่อยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
บ้านของตนเอง	92	39.7	ไม่ระบุ 12 คน
อาศัยอยู่กับญาติ	32	13.7	
เช่าบ้าน/เช่าห้อง	105	45.0	
อยู่หอพักบริษัท	4	1.6	
รวม	233	100.0	

ตารางที่ 5 แสดงการกระจายตัวของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
โสด	44	20.4	ไม่ระบุ 29 คน
สมรส	164	75.9	
หย่าร้าง	6	2.8	
หม้าย	2	0.9	
รวม	216	100.0	

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนคนในครอบครัวของกลุ่มตัวอย่าง

คนในครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
1-3 คน	88	38.3	ต่ำสุด 1 คน
4-6 คน	101	43.9	สูงสุด 13 คน
7-9 คน	33	14.4	เฉลี่ย 4.5 คน
10-13 คน	8	3.4	ไม่ระบุ 35 คน
รวม	230	100.0	

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนคนในครอบครัวที่ทำงานมีรายได้แล้ว

ผู้มีรายได้	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
1 คน	50	23.3	ไม่ระบุ 30 คน
2 คน	97	45.1	
3 คน	31	14.4	
4 คน	18	8.4	
5 คน	8	3.7	
6 คน	6	2.8	
8 คน	1	0.5	
10 คน	2	0.9	
1 คน	1	0.5	
	1	0.5	
รวม	215	100.0	

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนคนในครอบครัวที่ยังไม่ได้ทำงานและไม่มีรายได้

ผู้ไม่ทำงานและไม่มีรายได้	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
1	72	37.5	ไม่ระบุ 53 คน
2	47	24.5	
3	39	20.3	
4	21	10.9	
5	9	4.7	
6	3	1.6	
8	1	0.5	
รวม	192	100.0	

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนเด็กในครอบครัวอายุแรกเกิด - 15 ปี

เด็กในครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
ไม่มีเด็ก	5	2.0	ไม่ระบุ 66 คน
เด็ก 1 คน	85	34.7	
2 คน	62	25.3	
3 คน	19	7.8	
4 คน	3	1.2	
5 คน	4	1.6	
6 คน	1	0.4	
รวม	179	100.0	

ตารางที่ 10 แสดงจำนวนผู้สูงอายุในครอบครัว

ผู้สูงอายุในครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
ไม่มีผู้สูงอายุ	30	25.4	ไม่ระบุ 127 คน
มีผู้สูงอายุ 1 คน	56	47.5	
มีผู้สูงอายุ 2 คน	32	27.1	
รวม	118	100.0	

ตารางที่ 11 แสดงการทำงานของผู้สูงอายุ

การทำงานของผู้สูงอายุ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
ไม่ได้ทำงาน	74	90.2	
ทำงาน	8	9.8	
รวม	82	100.0	

ตารางที่ 12 แสดงรายได้รวมต่อเดือนของทุกคนในครอบครัว

รายได้	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
น้อยกว่า 5,000	24	14.1	รวมรายได้ทุกคนใน
5,001 - 10,000	63	36.8	ครอบครัวสูงสุด
10,001 - 15,000	30	17.5	200,000 บาท
15,001 - 20,000	20	11.7	ต่ำสุด 500 บาท
20,001 - 25,000	13	7.6	เฉลี่ย 15,996.77 บาท
มากกว่า 25,001	21	12.3	ไม่ระบุ 74 คน
รวม	171	100.0	

ตารางที่ 13 แสดงภาวะค่าใช้จ่ายต่อเดือนของครอบครัว

ค่าใช้จ่าย	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
น้อยกว่า 5,000	67	37.7	ค่าใช้จ่ายของครอบครัว
5,001 - 10,000	68	38.3	ต่อเดือนสูงสุด
10,001 - 15,000	14	7.3	55,000บาท
15,001 - 20,000	16	8.9	ต่ำสุด 600 บาท
มากกว่า 20,001	14	7.8	เฉลี่ย 10,019.55 บาท
รวม	179	100.0	ไม่ระบุ 66 คน

ตารางที่ 14 แสดงสภาพการทำงานของผู้ใช้แรงงาน

สภาพการทำงาน	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
ทำงานในสถาน ประกอบการ	154	65.5	ไม่ระบุ 10 คน
ประกอบอาชีพอิสระ	43	18.3	
ว่างงาน	38	16.2	
รวม	235	100.0	

ตารางที่ 15 แสดงรายได้ที่ได้รับจากการทำงานต่อเดือน

รายได้จากการทำงาน	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
น้อยกว่า 5,000	71	37.0	รายได้ที่ได้รับสูงสุด
5,001 - 10,000	84	43.7	73,000 บาท
10,001 - 15,000	19	10.0	ต่ำสุด 800 บาท
15,001 - 20,000	12	6.2	เฉลี่ย 8,637.15 บาท
มากกว่า 20,000	6	3.1	ไม่ระบุ 53 คน
รวม	192	100.0	

ตารางที่ 16 แสดงระยะเวลาที่ใช้ในการทำงานต่อวัน

ระยะเวลา	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
8 ชั่วโมง	144	66.7	ระยะเวลาที่ทำงานสูงสุด ต่อวัน 20 ชั่วโมง ต่ำสุด 8 ชั่วโมง เฉลี่ย 8.63 ชั่วโมง ไม่ระบุ 47 คน
9-12 ชั่วโมง	45	22.8	
13-20 ชั่วโมง	9	4.5	
รวม	198	100.0	

ตารางที่ 17 แสดงวันที่หยุดทำงาน

วันหยุด	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
วันเสาร์และอาทิตย์	66	33.3	ไม่ระบุ 47 คน
วันอาทิตย์	88	44.4	
ไม่มีวันหยุด	30	15.2	
อื่น ๆ (เลือกวันหยุด ได้ 1 วัน)	14	7.1	
รวม	198	100.0	

ตารางที่ 18 แสดงสวัสดิการต่าง ๆ ที่ผู้ใช้แรงงานได้รับจากสถานประกอบการก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ

การได้รับสวัสดิการจากที่ทำงาน	ก่อน ก.ค. 40		หลัง ก.ค. 40	
	ได้รับ (%)	ไม่ได้รับ (%)	ได้รับ (%)	ไม่ได้รับ (%)
1. บริการอาหารกลางวันฟรี	47.6	52.4	47.9	52.1
2. เครื่องแบบพนักงาน/ชุดทำงานฟรี	78.9	21.1	79.2	20.8
3. บริการรถรับส่งพนักงานฟรี	37.3	62.7	37.4	62.6
4. บริการบ้านพัก/หอพักฟรี	7.3	92.7	7.5	92.5
5. เงินช่วยเหลือค่าเช่าบ้าน	15.1	84.9	14.7	85.3
6. วันลาป่วยโดยได้รับค่าจ้าง	87.6	12.4	87.2	12.8
7. วันหยุดตามประเพณีโดยได้รับค่าจ้าง	92.5	7.5	91.6	8.4
8. วันลาพักก่อนประจำปีโดยได้รับค่าจ้าง	87.1	12.9	85.9	14.1
9. เงินช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาล	80.6	19.4	82.1	17.9
10. เงินช่วยเหลือในพิธีอุปสมบทหรือมงคลสมรส	41.5	58.5	41.8	58.2
11. เงินช่วยเหลือการคลอดบุตร	62.5	37.5	62.7	37.3
12. เงินช่วยเหลือครอบครัวและค่าเล่าเรียนบุตร	37.0	63.0	37.1	62.9
13. เงินช่วยเหลือศพของพนักงานหรือบุคคลใน ครอบครัว	59.1	40.9	56.0	43.3
14. เงินให้กู้ยืมฉุกเฉิน	48.1	51.9	46.2	53.8

ตารางที่ 18 แสดงสวัสดิการต่าง ๆ ที่ผู้ใช้แรงงานได้รับจากสถานประกอบการก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (ต่อ)

การได้รับสวัสดิการจากที่ทำงาน	ก่อน ก.ค. 40		หลัง ก.ค. 40	
	ได้รับ (%)	ไม่ได้รับ (%)	ได้รับ (%)	ไม่ได้รับ (%)
15. เงินให้กู้ยืมเพื่อที่อยู่อาศัย	29.2	70.8	28.1	71.9
16. เงินรางวัลความเพียรประจำปี	42.6	57.4	45.5	54.5
17. เงินโบนัสหรือเงินพิเศษประจำปี	70.9	29.1	71.5	28.5
18. การจัดสวัสดิการประกันสุขภาพให้พนักงาน	68.4	31.6	68.2	31.8
19. การจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าเพื่อจำหน่ายของ ราคาถูกให้พนักงาน	40.4	59.6	37.2	62.8
20. การจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมการ ออมทรัพย์	33.1	66.9	32.4	66.9

ตารางที่ 19 แสดงผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่ออาชีพ รายได้ และรายจ่าย

ประเด็นปัญหา	ผลกระทบ						
	มาก		น้อย		ไม่กระทบ		ไม่ระบุ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
กิจการที่ทำอยู่มีผลผลิตน้อยลง	106	52.7	55	27.4	40	19.9	44
รายได้ลดลง	120	56.1	42	19.6	52	24.3	31
รายจ่ายเพิ่มขึ้น	163	66.5	38	15.5	17	6.9	27
เวลาที่ใช้ในการทำงานเพิ่มขึ้นจากเดิม	77	37.7	41	20.1	86	42.2	41

ตารางที่ 20 แสดงผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อเด็ก

ประเด็นปัญหา	ผลกระทบ						
	มาก		น้อย		ไม่กระทบ		ไม่ระบุ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
เด็กมีปัญหาในการศึกษาเล่าเรียนเพิ่มขึ้น	93	48.4	31	16.1	68	35.4	53
เด็กต้องใช้เวลาช่วยพ่อแม่หารายได้เสริม เพิ่มขึ้น	57	31.1	40	21.9	86	47.0	62
เด็กมีพฤติกรรมแปลกไปจากเดิม	44	25.1	37	21.1	94	53.7	70
เด็กมีความเครียดมากขึ้น	51	29.7	22	12.8	99	57.6	73
เด็กต้องออกจากโรงเรียนเนื่องจากพ่อแม่ ไม่มีเงินส่งเสีย	52	30.6	31	18.2	87	51.2	75
เวลาที่ให้กับครอบครัวลดลง	49	28.2	55	31.6	70	40.2	71
ความขัดแย้งในครอบครัวสูงขึ้น	47	26.9	58	33.1	70	40.0	70

ตารางที่ 21 แสดงผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อผู้สูงอายุ

ประเด็นปัญหา	ผลกระทบ							
	มาก		น้อย		ไม่กระทบ		ไม่ระบุ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	
ผู้สูงอายุขาดการดูแลสุขภาพใจใ้เพิ่มมากขึ้น	40	31.7	31	24.6	55	43.7	119	
มีผู้สูงอายุต้องช่วยครอบครัวหารายได้เพิ่มขึ้น	33	27.0	33	27.0	56	45.9	123	
ผู้สูงอายุมีปัญหาทางด้านจิตใจเพิ่มมากขึ้น	38	30.6	35	28.2	51	41.1	121	

ตารางที่ 22 แสดงทางออกด้านอาชีพ รายได้ และรายจ่ายของกลุ่มตัวอย่าง

ทางออกที่ปฏิบัติ	ใช่		ไม่ใช่		ไม่ระบุ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ท่านต้องทำงานหนักมากขึ้น	143	69.1	64	30.9	38
ท่านต้องกู้ยืมเงินผู้อื่นเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน	121	57.6	89	42.4	35
ท่านต้องหารายได้เสริมจากอาชีพที่ท่านทำอยู่	97	46.9	110	53.1	38
สมาชิกในครอบครัวของท่านที่ไม่เคยทำงานต้องทำงานช่วยครอบครัว	82	42.1	113	57.9	50
ท่านต้องออกจากงานเดิมและต้องหันมาประกอบอาชีพอิสระ	55	27.6	144	72.4	46
ท่านต้องลดปริมาณอาหารน้อยลงเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย	155	72.8	58	27.2	32
ท่านต้องลดกิจกรรมด้านการบันเทิง เช่น การสังสรรค์ การท่องเที่ยว การสนุกสนานในสถานบันเทิงเพื่อการประหยัด	172	79.7	44	20.4	29

ตารางที่ 23 แสดงทางออกด้านการดูแลเด็กของกลุ่มตัวอย่าง

ทางออกที่ปฏิบัติ	ใช่		ไม่ใช่		ไม่ระบุ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ท่านต้องให้บุตรออกจากโรงเรียนและช่วยทำงานหารายได้	25	15.4	137	84.6	83
ท่านต้องส่งบุตรไปอยู่ต่างจังหวัด	47	29.7	113	70.6	85
ท่านต้องให้บุตรย้ายไปเรียนที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า	62	39.7	94	60.3	89
ท่านมีเวลาน้อยในการดูแลสุขภาพใจใ้บุตร	76	48.4	84	51.6	88
ท่านต้องเข้มงวดกับบุตรในเรื่องการใช้จ่าย	105	64.4	58	35.6	82

ตารางที่ 24 แสดงทางออกด้านการดูแลผู้สูงอายุของกลุ่มตัวอย่าง

ทางออกที่ปฏิบัติ	ใช่		ไม่ใช่		ไม่ระบุ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ท่านต้องส่งผู้สูงอายุในครอบครัวไปอยู่สถานสงเคราะห์	10	9.1	100	90.9	135
ท่านต้องส่งผู้สูงอายุไปอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัด	14	13.3	91	86.7	140
ท่านต้องอนุญาตให้ผู้สูงอายุช่วยทำงานเพื่อหารายได้	26	24.3	81	75.7	138
ท่านต้องส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้สารสนเทศเป็นทั้ง	56	53.3	49	46.7	140
ท่านต้องส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพบปะกับคนในวัยเดียวกันเพื่อคลายความเครียด	65	59.6	44	40.4	136

ตารางที่ 25 แสดงความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับเด็ก

ความต้องการ	ระดับความต้องการ						
	มาก		น้อย		ไม่ต้องการ		ไม่ระบุ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ส่งลูกที่ยังเล็กอยู่ไปศูนย์เด็กเล็ก	52	34.2	25	16.4	75	49.3	93
จ้างพี่เลี้ยงดูแลเด็กอยู่ที่บ้านตนเอง	15	10.2	19	12.9	113	76.9	98
ส่งลูกให้ไปอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัด	23	15.5	20	13.5	105	70.9	97
ให้มูลนิธิหรือสมาคมจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็ก	76	51.7	19	12.9	52	5.4	98
ดำเนินการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กที่อายุไม่เกิน 3 ปี	67	45.9	25	17.1	54	37.0	99
ท่านต้องการส่งลูกมาอยู่ที่ศูนย์							

ตารางที่ 26 แสดงความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ความต้องการ	ระดับความต้องการ						
	มาก		น้อย		ไม่ต้องการ		ไม่ระบุ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
จัดกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรงและมีจิตใจเบิกบาน	83	65.4	20	15.7	24	18.9	118
จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุใช้ความรู้ความสามารถในการช่วยเหลือผู้อื่น	76	31.8	23	18.7	24	19.5	122
จัดการอบรมเสริมความรู้ในการดำเนินชีวิต	67	54.5	28	22.8	28	22.8	122
จัดอบรมสร้างทักษะในการประกอบอาชีพ	79	61.2	20	15.5	30	23.3	116
จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	83	64.3	22	17.1	24	18.6	116

ตารางที่ 27 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ

เพศ	ผลกระทบ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่กระทบ	
ชาย	49	17	7	73 (36.3)
หญิง	57	38	32	128 (63.7)
รวม (%)	106 (52.7)	55 (27.4)	39 (19.4)	201 (100)
$X^2 = 11.45557$ Sig = .00950				

ตารางที่ 28 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับการลดลงของรายได้

เพศ	ผลกระทบ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่กระทบ	
ชาย	28	9	7	44 (20.6)
หญิง	136	26	8	170 (79.4)
รวม (%)	164 (76.6)	35 (16.4)	15 (7.0)	214 (100)
$X^2 = 8.05131$ Sig = .04496				

ตารางที่ 29 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างกับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ

ระดับการศึกษา	ผลกระทบ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่กระทบ	
ต่ำกว่าประถม - มัธยม	93	34	40	167 (79.9)
ปวช. - ปริญญาตรี	22	8	9	39 (18.7)
สูงกว่าปริญญาตรี	-	-	3	3 (1.4)
รวม (%)	52 (24.9)	42 (20.7)	115 (55)	209 (100)
$X^2 = 9.20270$ Sig = 0.05623				

ตารางที่ 30 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างกับผลกระทบต่อกิจกรรมที่ต้องใช้เวลาช่วยพ่อแม่หารายได้เสริม

ระดับการศึกษา	ผลกระทบ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่กระทบ	
ต่ำกว่าประถม - มัธยม	36	26	74	136 (81.0)
ปวช. - ปริญญาตรี	5	10	15	30 (17.9)
สูงกว่าปริญญาตรี	2	-	-	2 (1.2)
รวม (%)	43 (25.6)	36 (21.4)	89 (53.0)	168 (100)
$X^2 = 9.21518$ Sig = .05594				

ตารางที่ 31 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างกับความต้องการให้มีการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็ก

การศึกษา	ความต้องการ			จำนวน (%)
	มาก	น้อย	ไม่ต้องการ	
ต่ำกว่าประถม - มัธยม	64	20	34	118 (81.9)
ปวช. - ปริญญาตรี	2	5	17	24 (16.7)
สูงกว่าปริญญาตรี	-	-	2	2 (1.4)
รวม (%)	66 (45.8)	25 (17.4)	53 (36.8)	144 (100)
$X^2 = 22.39219$ Sig = .00017				

ตารางที่ 32 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพสมรสกับความต้องการให้มีศูนย์เลี้ยงเด็ก

สถานภาพสมรส	ความต้องการ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่ต้องการ	
โสด	3	5	9	17 (12.9)
สมรส	56	20	39	115 (87.1)
รวม (%)	59 (44.7)	25 (18.9)	48 (36.4)	132 (100)
$X^2 = 5.79832$ Sig = .05505				

ตารางที่ 33 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพสมรสกับความต้องการให้อัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง

สถานภาพสมรส	ความต้องการ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่ต้องการ	
โสด	8	5	8	21 (17.9)
สมรส	70	14	12	96 (85.1)
รวม (%)	78 (66.7)	19 (16.2)	20 (17.1)	117 (100)
$X^2 = 10.64070$ Sig = .00489				

ตารางที่ 34 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพสมรสกับความต้องการให้อัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสแก่ผู้สูงอายุช่วยเหลือผู้อื่น

สถานภาพสมรส	ความต้องการ			จำนวน (%)
	มาก	น้อย	ไม่ต้องการ	
โสด	9	4	8	21 (18.6)
สมรส	63	18	11	92 (81.4)
รวม (%)	72 (63.7)	22 (19.5)	19 (16.8)	113 (100)
$X^2 = 8.71120$ Sig = .01283				

ตารางที่ 35 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพสมรสกับความต้องการให้อัดอบรมเสริมทักษะการประกอบอาชีพให้ผู้สูงอายุ

สถานภาพสมรส	ความต้องการ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่ต้องการ	
โสด	8	4	9	21 (17.9)
สมรส	68	17	11	96 (82.1)
รวม (%)	76 (65.0)	21 (17.9)	20 (17.1)	117 (100)
$X^2 = 12.79799$ Sig = .00166				

ตารางที่ 36 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนเด็กในครอบครัวกับผลกระทบต่อปัญหาการศึกษาของเด็ก

จำนวนเด็ก	ผลกระทบ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่กระทบ	
1 - 2 คน	59	11	46	116 (81.7)
3 - 5 คน	5	7	9	21 (14.8)
มากกว่า 5 คน	2	1	2	5 (3.5)
รวม (%)	66 (146.5)	19 (13.4)	57 (40.1)	142 (100)
$X^2 = 10.62114$ Sig = .03117				

ตารางที่ 37 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีผู้สูงอายุในครอบครัวกับความต้องการให้จัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุ มีสุขภาพแข็งแรง

ผู้สูงอายุในครอบครัว	ความต้องการ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่ต้องการ	
มีผู้สูงอายุในครอบครัว	46	8	7	61 (54.0)
ไม่มีผู้สูงอายุในครอบครัว	26	9	17	52 (46.0)
รวม (%)	72 (63.7)	17 (15.0)	24 (21.2)	113 (100)
$X^2 = 9.12210$ Sig = .01045				

ตารางที่ 38 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวกับความต้องการให้จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุช่วยเหลือผู้อื่น

ผู้สูงอายุในครอบครัว	ความต้องการ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่ต้องการ	
มีผู้สูงอายุในครอบครัว	42	11	7	60 (54.1)
ไม่มีผู้สูงอายุในครอบครัว	25	10	16	51 (45.9)
รวม (%)	67 (60.4)	21 (18.9)	23 (20.7)	111 (100)
$X^2 = 7.20040$ Sig = .02732				

ตารางที่ 39 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวกับความต้องการให้อัดบรมทักษะการประกอบอาชีพให้ผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุในครอบครัว	ความต้องการ			รวม (%)
	มาก	น้อย	ไม่ต้องการ	
มีผู้สูงอายุในครอบครัว	45	13	4	62 (53.9)
ไม่มีผู้สูงอายุในครอบครัว	27	7	19	53 (46.1)
รวม (%)	72 (62.6)	20 (17.4)	23 (20.0)	115 (100)
$X^2 = 15.47303$				Sig = .00044